

EGYHÁZ FÓRUM

'99/3-4

Mitől egyház?

Vita a vallásügyi törvény módosításáról

Milyen egyház?

Modellek

Meghalt az Isten – Éljen az Isten

(H. Boulad)

Egyházforum

zsinati lap

Alapítók:

Wildmann János és Paul M. Zulehner

Kiadó:

Egyházforum Alapítvány

Kiadóvezető: Bulkainé Ádámosi Margit

Szerkesztőség és Kiadóhivatal:

1088 Budapest, Gutenberg tér 4. II/2 (Tel.:/36-1/ 318-3013)

Szerkesztőség, levélcím:

Egyházforum 7623 Pécs, Madách Imre u. 1/A.

E-mail: wildmann@elender.hu. Tel.:72-318-978

Munkatársak:

Kovács-Krassói Anikó, Kovács-Krassói Norbert,

Nagy István, Sarnyai Csaba Máté

Szerkesztőbizottság:

Békési Eszter (Folyamatok)

Dévény István (Perspektíva, Folyóiratszemle)

Farkas Beáta (Egyház és társadalom)

Hegy Gyula

Molnár Péter (felelős szerkesztő)

Mustó Péter S. J. (Lelkiség)

Varga Péter Pius

Wildmann János (főszerkesztő)

Winkler Lajos (olvasószerkesztő)

Egyes szám ára: 250 ÁFÁ-val (Nyugaton 7,50 SFr)

Évi előfizetési díj: 800 ÁFÁ-val (Nyugaton 28,00SFr)

Bankszámla:

OTP Bank Rt. József körút 33.

11708001-20523716

Olvasóink leveleit a szerkesztőség címére kérjük.

Minden írásért szerzője felelős és nem feltétlenül a szerkesztőség véleményét fejezi ki.

Nem kért kéziratokat nem őrzünk meg és csak kérésre küldünk vissza.

Előfizetésben terjeszti a HELP.

Megrendelhető minden postahivatalban,
kapható országosan az egyházi könyvesboltokban.

Előszó

Mitől egyház egy magát vallásinak definiáló közösség? Egyesek szerint az „egyház” keresztény teológiai kifejezés, amelyet nem kölcsönözhetünk ki bizonyos társadalmi jelenségek megjelölésére, és ezt a jogalkotásnál is figyelembe kell venni. Mások szerint a fogalom már régóta él a köztudatban és a jogrendben is, itt azonban már semmi köze a teológiai tartalmakhoz, ezért a megnevezés visszavétele például az ún. történelmi egyházak számára nem a dolgok tisztázását jelentené, hanem egyenlőtlenségeket és értéktételeket sugallna a vallási mozgalmak között. Ha nem a fogalmi tisztázás érdekében kell megváltoztatni a vallásügyi törvényt, akkor *szükség van-e a törvény módosítására?* Talán a kézzelfogható visszaélések miatt, amit sokan megtapasztaltak már vagy a híradásokból értesültek róla. Ezek kezeléséhez azonban az illetékes állami szerveknek megvannak a szükséges jogosítványaik, mondja bevezető tanulmányában *Schanda Balázs*, aki a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumában az egyházakról szóló 1990. évi IV. törvény módosításának szakmai koncepcióját készíti elő. Indokolja-e a törvény módosítását a különböző egyházak és vallási csoportok eltérő társadalmi szerepe? Arra voltunk kíváncsiak, mi a véleménye mindezekről az egyes egyházak és vallási felekezetek képviselőinek. Az említett bevezető tanulmány és az erre küldött hozzászólások kerültek jelen számunk fókuszába.

Hívőként azonban mindenekelőtt az érdekel bennünket, hogy *milyen az egyház?* A jelen megértése nem lehetséges a *múlt* ismerete nélkül. *Jakab Attila* az intézményes és hierarchikus egyházszervezet kialakulását veszi szemügyre az ókori Alexandriában. Óva int azonban a történelem ideológikus olvasatától, amely nem a tények iránt érdeklődik, hanem érveket és ellenérveket keres maga igazolására. Milyen *ma* az egyház? *Jáki Zsolt* egy magyarországi város két plébániáját hasonlítja össze elemzésében, amelyek egyikében talán a sajátunkra is ismerünk. Milyen legyen a *jövő* egyháza? Nyitott, közösségibb, amely érti és be-

széli ember nyelvét, mondja *Henri Boulad*. Mit jelent egyáltalán a múlt, jelen és jövő? A múlandóságnak mindenestül alávetett ember számára az örökkévalóság bizonyul az idő igazságának. Az ember arra hivatott, hogy Isten örökkévalóságából részesedjék, üzeni nekünk *Nyíri Tamás*.

Kívánjuk valamennyi Kedves Olvasónknak, hogy karácsony közeledtével még intenzívebben keressék és találják meg az isteni igazság útját. Erre pedig csak a szeretet fog elvezetni minket, mondja *Henri Boulad*, „mert az az igazság, amely nem Szeretet, az semmi.”

Wildmann János

NEKROLÓG

MÁTÉ-TÓTH ANDRÁS

Búcsú Dankó érsektől

1999. június 25-én elhunyt Dr. Dankó László kalocsa–kecskeméti érsek, az Egyházfórum Alapítvány elnöke. 61 éves volt. 1939. április 22-én született Szarvason. 1963. június 16-án szentelték pappá Szegeden. 1964-ben teológiai doktorátust szerzett Budapesten. Ezt követően teológiai tanárként szolgált Szegeden, majd Rómában a Pápai Lateráni Egyetemen az Accademia Alfonsiana hallgatója volt. 1972–77-ig Budapesten a Központi Szeminárium lelki igazgatója, 1977–79-ig a Szegedi Hittudományi Főiskola rektora. 1978–87-ig a Pápai Magyar Intézet rektora Rómában. 1987. május 2-án szentelték püspökké, 1987. június 5-től kinevezett kalocsai érsek. 1987. június 29-től metropolita. 1987-től az Országos Egyházművészeti és Műemléki Tanács elnöke a Magyar Katolikus Püspöki Karban. 1989–1998-ig a Keresztény Értelmiségiek fővédnöke. 1990-től a Pápai Egyházművészeti és Műemléki Tanács konzultora. 1991-től a Magyarországi Szemináriumok vizitátora. 1993. május 30-tól kalocsa–kecskeméti érsek, Szeged–Csanád és Pécs metropolitája.

Dankó érseket abban az évben szentelték, amikor Gyulay Endrét, Seregély Istvánt és Konkoly Istvánt – vagyis még az egyházi életet ellenőrző, sokszor egyenesen irányító Állami Egyházügyi Hivatal még működött. Az akkori katolikus „második nyilvánosság” az utóbbi három püspök szentelésével kapcsolatban rebesgetett valamit arról, hogy „a politikus püspökök (Lékai, Cserhádi, Paskai) után immár jönnek a lelkipásztor püspökök”. Dankó Lászlóval kapcsolatban nem volt ilyen pletyka, s ez jellemzi is egyéniségét, vonalvezetését, hazai helyzetét. Intelligenciája, műveltsége, talán erős cukorbetegsége miatti önvédelme

miatt nem volt „frontember”. Nem adott erőteljes nyilatkozatokat a lapoknak, még az egyháziaknak sem, holott funkciói alapján megtehetette volna. Nem nyilatkozott a papnevelő intézetekben tett látogatásainak eredményeiről, mert nem tudott vígasztalót mondani a szomorú állapotokról. Nem nyilatkozott római rektorsága alatti tapasztalatairól, mert nem akart Lékai bíboros tevékenységéből témát kovácsolni akkor, amikor nem látta biztosítva, hogy erről kiegyensúlyozottan lehet beszélni. Nem keresett dicsőséget azzal sem, hogy a dicstelen emlékü *Opus Pacis* feloszlatása után őt bírta meg a Püspöki Kar a *Justitia et Pax* bizottság elnöklésével, holott mennyien várták, hogy valaki erről a „katolikus békeműről” tiszta vizet önt a pohárba. Ő azonban elhárította a lehetőséget. Mint mondta, nincsen tiszta víz. Végül nem foglalt állást a KÉSZ viharairól, mert minden laikus aktivitást fontosnak tartott, egyházi és politikai terhei ellenére is.

Egy ilyen óvatos érsek lett 1994-ben az Egyházfórum Alapítvány elnöke. Azért kértük fel, mert minden megfontoltsága ellenére egyszer a Zsinati Kör fórumán mégis tiszta vizet öntött a pohárba. Keserűen, de egyértelműen elmondta, hogy a katolikus egyházban vannak olyan körök, amelyek minden zsinati megújulás kerékkötői, akik kicsinyes hatalomféltésből és hitetlenségből még püspököket is meg tudnak fenyegetni és el tudnak tántorítani esetleges nyitási kísérleteitől. Megvallotta a mintegy 100 katolikus előtt, hogy ő is kap ilyen fenyegetéseket, ezt az előadását is meg akarták akadályozni, de „most az egyszer nem engedtem”. Amikor felkértük és évről évre megújítottuk a felkérést, mindig azt válaszolta: „lelkiismereti indíttatásom volt vállalni ezt az elnökséget, s nem kaptam indíttatást arra, hogy hagyjam abba”. Csak ő és a Jóisten tudja, hogy más jellegű indíttatást mennyit és kitől kaphatott.

Egyszer azt nyilatkozta a Magyar Hírlapban, hogy az egyház belső életét érintő reformkísérletek esetén nem szabad kitérni az állásfoglalások elől. Tudta, hogy milyen feladatok és nehézségek terhelik a magyar egyházat, és megkérdőjelezhetetlen Róma-hűségének sérelme nélkül néha hamiskásan elmosolyodott, ha az „új keleti politika” került szóba. Ugyanakkor azt is tudta és vállalta is, hogy ő nem alkalmas konfliktust rejtő problémák feszegetésére. Amikor az Egyházfórum bemu-

tatta az osztrák egyház-népszavazás akciót, a Távlatok gyermekded históriával egy egész füzetet adott ki attól tartva, hogy Magyarországon is lesz ilyen kezdeményezés. A nyilvánosság előtti vita mentén a kulisszák mögött is zajlottak az események. Egyszer, késő este Dankó érsek felhívta az akkori főszerkesztőt és azt mondta, nagy nyomás alatt vagyok a cikk miatt. Csináljatok valamit! Kérdésére, hogy mire gondol, azt válaszolta: Tájékoztassátok a nunciust, és folytassátok a munkát!

Főtisztelendő Érsek Úr, alapítványi elnök Úr, most mi is ezt kérjük Tőled. Tájékoztasd a Mindenhatót igyekezetünkről és folytasd munkádat velünk!

FÓKUSZ

SCHANDA BALÁZS

A szerző 1993-ban az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán szerzett jogi diplomát, 1999-ben pedig a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Kánonjogi Posztgraduális Intézetében kánonjogi licenciátust. 1993–99 között az Alkotmánybíróság munkatársa volt, 1999 júniusától a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumában az Egyházi Kapcsolatok Titkárságának a főosztályvezetője.

Az egyházi státus rendezésének lehetséges irányai

Mivel a magyar jog az „egyház” szót rendszeresítette a vallási közösségek sajátos jogi kategóriájaként, az alábbiakban ezt a fogalmat nem teológiai, hanem jogi fogalomként használom, fenntartva, hogy véleményem szerint szerencsésebb lenne egy teológiailag nem foglalt, semlegesebb kifejezés bevezetése.

1. A probléma

Az egyházak státusával kapcsolatban esetleg szabályozást igénylő feszültségek alapvetően két szempontból léptek föl:

- egyfelől egyházként nyilvántartásba vetették magukat egyes kétes tevékenységeket folytató csoportok,
- másfelől a népegyházak/történelmi egyházak és az új vallási mozgalmak egy jogi kategóriába helyezése visszásságokat eredményez mind a szimbolikus, társadalmi státus, mind a testre szabott szabályozás vonatkozásában. Ahogy a jog nem kezelhet azonos társadalmi való-

ságokat különbözőképpen (ez diszkrimináció lenne), úgy a nagyon különböző valóságok azonos kezelése is helytelen.

A deviáns vallásosság szélsőséges formái (pl. tömeges öngyilkosságok) még nem bontakoztak ki hazánkban. Ugyanakkor vannak nyugtalanító jelenségek, akkor is, ha ezek esetleg inkább eseti problémák, marginális jelenségek. A társadalom jelentős része ellenszenvvel viseltetik a „szektákkal” szemben, és félelmeiket időről időre megerősítik a sajtóban megjelenő tudósítások vagy akár személyes tapasztalatok. Ezek során kellő árnyalásra, a nagyonis különböző „szekták” közötti különbségtételre nincs lehetőség.

2. Az egyedi ügyek

A hatóságok felkészületlenek a nemkívánatos jelenségek kezelésére és a meglévő jogi eszközökkel is bizonytalanul bánnak. A meglévő jogi eszközök következetes alkalmazásával a visszásságok véleményem szerint jórészt kiszűrhetők lennének. Amennyiben pedig valamely egyházként nyilvántartásba vett szervezet törvényt sért, az ügyész pert indít ellene: ha a bíróság megállapítja, hogy az egyház vallási tevékenysége sérti az Alkotmányt vagy törvénybe ütközik és ezen a bíróság felhívása ellenére sem változtat, törli a nyilvántartásból. Ha az egyház tevékenységével felhagy (ide értve azt is, ha nem folytat vallási tevékenységet, melyre létrejött, hanem pl. kizárólag gazdasági tevékenységet), a bíróság megállapítja az egyház megszűnését és törli a nyilvántartásból.

Fontos, hogy a státus rendezése ne terelje el a figyelmet a tényleges visszaélések módszeres és szakszerű kezelésétől. A státus esetleges újraszabályozása levonná egyes közösségekről a szimbolikus állami jóváhagyást, azonban a visszaéléseket nem tudná automatikusan fõlszámolni. (Hiszen egy adómegkerülésre épülő bújtatott vállalkozás alapítványi vagy egyesületi formában hasonló kedvezményeket élvez, a kuruzslást folytató „vallási vezető” e tevékenységet más szervezeti formában is űzheti: a státus megvonása a problémát nem szünteti meg, azonban esetleg hátrányosan érint olyan közösségeket, melyek nem folytatnak vitatható tevékenységet.) A státus rendezésének így inkább lélektani hatásai lehetnek, azaz üzenetértéke van.

Az illetékes állami szerveknek élniük kell jogosítványaikkal, amikor bűncselekmények történnek egyes vallási közösségek berkeiben. Ehhez elő kell mozdítani az ügyészség, a rendőrség, a gyámhatóság és az adóhatóság szakembereinek megfelelő, törvényes működését. Sem a vallási tevékenység, sem az egyházi státus nem adhat menlevelet azoknak, akik bűncselekményeket követnek el (kiskorú veszélyeztetése, kuzuzslás, adócsalás stb.). Ezek alapvetően egyedi esetek, melyet egyedi (de összehangolt) intézkedéssel kell kezelni. Nem lenne elfogadható, hogy eleve minden kisebb vagy újabb vallási közösséget automatikusan a vádlottak padjára ültessünk azt feltételezve, hogy ezek berkeiben a visszaélések rendszerszerűek. Az ártatlanság vélelmének tág értelmezése mellett szükség van arra, hogy a bűncselekmények ellen a hatóságok fellépjenek – ez egyben oszlatná a bizalmatlanságot is.

3. Az egyházi jogállás szabályozása

3.1. Történeti előzmények

A vallás szabad gyakorlásáról szóló 1895. évi XLIII. törvénycikk egyéni jogként elismerte a hit vagy vallás szabad választásának és – a törvények, valamint a közérkölciség kívánalmainak korlátai között – kifejezésének szabadságát. A „nyilvános közös isteni tisztelet joga” azonban csak a törvényesen elismert vallásfelekezetek joga volt. A törvény különbséget tett bevett és törvényesen elismert vallásfelekezetek között, fenntartva az előbbieket történelmileg kialakult jogi helyzetét.

Ebben változás a II. világháború után következett be, a „bevett és az elismert vallásfelekezetek között az elismert vallásfelekezetek hátrányára fennálló különbségek megszüntetéséről” szóló 1947. évi XXXIII. törvénycikk elfogadásával. A javaslat miniszteri indokolása szerint elégséges az, hogy az államhatalom a vallásfelekezetek elismerésekor hitelveiket és szervezeti szabályzatukat megvizsgálja, és amennyiben az nem ütközik a törvényekkel és a közrenddel, jóváhagyja (mely jóváhagyást később vissza is vonhat). Mivel a komoly ellenőrzéssel járó elismerési eljárást a törvényhozó elégségesnek ítélte, úgy döntött, hogy nem indokolt az, hogy egyes felekezetek nagyobb jogvédelmet élvezzenek, míg mások működésével szemben az állam korlátozásokat érvényesítsen.

3.2. A jelenlegi helyzet

Az 1990. évi IV. törvény (Lvt.) szerint egyházat azonos **hitelveket követők vallásuk gyakorlása** céljából hozhatnak létre: A korábbi kormányzati elismerést a bíróság által végzett nyilvántartásba vétel váltotta föl, mely merőben formális eljárás lett. A célzott vallási tevékenység nem lehet az Alkotmánnyal ellentétes és nem ütközhet törvénybe: az alapítóknak erről nyilatkozniuk kell. Ezen túlmenően a nyilvántartásba vételnek csak formális követelményei vannak, nevezetesen

- legalább száz természetes személy alapító,
- alapszabály elfogadása (ennek tartalmaznia kell az egyház nevét, székhelyét, szervezeti felépítését, valamint – ha az egyház valamely szervezeti egysége jogi személy –, ennek megnevezését),
- az ügyintéző és képviselői szerveik megválasztása.

A nyilvántartásba vétel minden megyei bíróságon megtehető (hasonlóan a társadalmi szervezetek nyilvántartásba vételéhez).

Az „egyház” tehát a jogi személyek önálló, sajátos típusa, melyet elsősorban rendeltetése, másodsorban egyes jogosítványai különböztetnek meg a többi szervezettípustól, melyet az állampolgárok létrehozhatnak. Ugyanakkor „az állam a vallási szervezetek számára nem köteles sajátos szervezeti formát létrehozni, de nincs megkötve abban sem, milyen sajátos formát vagy formákat hozhat létre. Az állam tehát – amíg ezzel a vallásszabadságot, s ezen belül az együttes vallásgyakorlás jogát nem sérti – belátása szerint határozhatja meg az »egyház« alapításának feltételeit. – (...) bármely vallási közösség vallásgyakorláshoz való joga sértetlen marad akkor is, ha az »egyház« jogállását nem nyerheti el, vagy nem kívánja elnyerni.”¹

3.3. Az 1990. évi IV. törvényhez benyújtott önálló képviselői módosító indítványok

Az 1990. évi IV. törvény módosítására 1993-ban négy (T. 9473.), 1998-ban két (T. 5441.) országgyűlési képviselő nyújtott be önálló képviselői indítványt. A törvényjavaslatok egyfelől a bejegyzésüket kérő szervezetek vallási tevékenységével kapcsolatban kívánták előírni, hogy a

1 8/1993. (II. 27.) AB, ABH 1993, 103

vallási tevékenység, melynek gyakorlására az egyházat létre kívánják hozni, amellet, hogy nem ellentétes az Alkotmánnyal és nem ütközik törvénybe, ne sértse az erkölcsöt, illetve a közbiztonságot, közrendet, közegészséget és mások jogait és szabadságait se. A javaslatok közismert része, hogy a bejegyzéshez szükséges minimális létszámot 10.000 főre kívánták emelni, avagy 100 év honosságot követeltek volna (a „honosság” nyilván jogi definíciót igényelt volna, amit a javaslatok nem tartalmaztak). Az egyik javaslat megkövetelte volna azt is, hogy a bejegyzését kérő szervezet csatolja bejegyzési kérelméhez hitvallását is. A javaslatok komoly visszhangot váltottak ki, ugyanakkor megmutatták azt is, hogy kevesen értik, hogy miről van szó: Sok politikus azt remélte, hogy a státus megvonásával a nem kívánatos közösségek működése is megszűnik, és sok közösség is attól tartott, hogy a módosítás mintegy „betiltásukat” jelentené.

4. A szabályozás keretei

Az alábbiakban néhány alkotmányjogi szempontot szeretnék jelezni, melyek az egyház státus biztosításával, esetleges kategorizálásával, egyes privilégiumoknak, bizonyos többletkövetelményeket kielégítő vallási közösségekre korlátozásával kapcsolatban szem előtt tartandók. Ahogy azt az Alkotmánybíróság megállapította, az állam nagy szabadságot élvez tekintetben, hogy milyen feltételekkel, milyen jogi személyek létrehozását teszi lehetővé (ABH 1993, 100), de a lehetséges megoldásoknak (a célszerűségeen túl) vannak alkotmányjogi határvonalai is, melyek az egyházi státussal kapcsolatban figyelembe veendőek.

4.1. A szabad vallásgyakorlás követelménye

Az Alkotmány és a nemzetközi emberi jogi egyezmények **mindenki számára biztosítják a szabad vallásgyakorlás jogát**. Ez magában foglalja nemcsak az egyéni és magánkörben történő vallásgyakorlás, de a meggyőződés közösségi, nyilvános kinyilvánítását is. (A vallás szabad gyakorlásáról szóló 1895. évi XLIII. tc. a szabad, nyilvános, közös vallásgyakorláshoz még megkövetelte a felekezet elismertségét.) Az egyházi státus tehát semmiképpen nem feltétele a közösségi vallásgyakorlásnak. Ez ma még kevésbé tudatosult, de az egyházügyi szabályozás sa-

rokköve: az egyházak státusának és a közösségi vallásgyakorlás szabadságának semmi köze nincs (nem lehet) egymáshoz. A státus hiánya nem érinti a működés szabadságát.

Eszerint az egyházi státus hiánya elsősorban **szimbolikus hátrány**, mely az érintett közösségek működését, vallásuk közösségi gyakorlását lényegesen nem hátráltathatja.

Az Európai Emberi Jogi Bíróság egy eseti döntéséből mindenesetre arra lehet következtetni, hogy a közösségi vallásgyakorlásnak feltétele, hogy a vallási közösségek valamilyen formában jogi személyiséghez juszanak². Állami mérlegelés kérdése, hogy milyen jogi személy típus igénybevitelét nyitja meg a vallási közösségek előtt, de a jogi személlyé válás lehetőségét (esetleg az egyéb civil szervezetekhez hasonló módon) biztosítani kell.

4.2. Az állam világnézeti semlegessége

Az állam világnézeti semlegességének követelménye az elmúlt évek ideológiai vitáinak gyakori, és általában félreértett fogalma. Sokan úgy érezték, hogy e jelszóval valamiféle „semleges világnézetet” akarnak rájuk kényszeríteni, ami ellen joggal tiltakoztak. Semleges világnézet természetesen nincs, s ha lenne, akkor az államnak – világnézeti semlegessége folytán – a semlegességgel szemben is semlegességet kellene tanúsítania. A fogalom lényege szerint a különböző világnézeti emberek együttélési technikáját jelenti. Ennek alapján az állam maga nem azonosulhat egyetlen világnézettel, vallással sem, és nem fonódhat össze intézményesen egyetlen világnézeti, vallási közösséggel sem. A semlegesség tehát magában foglalja azt az Alkotmányban külön is nevesített követelményt, mely szerint az állam és az egyház egymástól elválasztva működnek. E történelmileg terhelt fogalom jogi jelentése abban foglalható össze, hogy az állam nem avatkozhat bele a vallási közösségek belügyeibe (tisztelőtben kell tehát tartania belső működésük önállóságát), másfelől az egyházak nem vehetnek igénybe állami kényszert belső törvényeik kikényszerítésére. Az elválasztás természetesen nem a társadalom és az egyház elválasztását jelenti, és az elválasztás semmikép-

2 Canea Catholic Church v. Görögország, 1997. dec. 16.

pen sem zárja ki az egyházakkal való együttműködést. Egy, elsősorban református és evangélikus egyházjogászok által néha megfogalmazott igényre³ utalva: a köztisztviselési vagy „közjogi” jogállás biztosítása a (történelmi) egyházak számára véleményem szerint nem lenne összeegyeztethető az elválasztásnak azzal a jelentésével, mely a magyar Alkotmány értelmezése nyomán napjainkra egyértelműen kirajzolódott. Az állam nem válhat az egyházak „meghosszabbított karjává” és nem vállalhat szerepet a hívő és az egyház közötti viszonyban.

4.3. A tudatos választás lehetősége

Ahogy azt az Alkotmánybíróság egyik határozata rendelkező részében megállapította, a „vallásszabadsághoz való jogból az államnak az a kötelessége következik, hogy az egyéni meggyőződés szabad kialakítását biztosítsa.”⁴ Ez azt is jelenti, hogy a „vallási piacon” is szükség van fogyasztóvédelemre (a „piaci” hasonlat nyilván csak erősen átvitt értelemben alkalmazható). Ahhoz, hogy az állampolgárok felelős döntéseket hozhassanak, elengedhetetlen, hogy információval rendelkezzenek döntéseik alapvető jogait is érintő következményeiről. A társadalomnak (a szülőknek, osztályfőnöknek stb.) elemi érdeke az, hogy tudja, mi történik a közösségekben, mi történik azzal a fiatallal, aki egy zárt, talán egzotikusnak tűnő közegbe kerül. Az információ birtokában azután az érintett szülő eldöntheti, hogy hogyan alakítja gyermekével a kapcsolatot.

4.4. A diszkrimináció tilalma

„A Magyar Köztársaság biztosítja a területén tartózkodó minden személy számára az emberi, illetve az állampolgári jogokat, bármely megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül.”⁵ Az Alkotmánybíróság állandó gyakorlata szerint a diszkrimináció csak egymással összehasonlítható jogalanyok között vizsgálható.

3 Pl.: BOLERATZKY L., *A magyar evangélikus egyházjog alapjai és forrásai*, II. rész, Budapest 1998, 381.

4 4/1993. (II. 12.) AB, hat., ABH 1993, 48.

5 Alkotmány 70/A. § (1)

5. Az egyházak közötti különbségtétel

Kifejezetten az egyházakkal kapcsolatban állapította meg az Alkotmánybíróság, hogy „Az egyházak egyenlőként való kezelése szintén nem zárja ki az egyes egyházak tényleges társadalmi szerepének figyelembevételét.”⁶ A különbségtételre különböző jogi technikák alakultak ki:

- a volt egyházi ingatlanok tulajdoni helyzetének rendezési folyamata az érintett egyházak korábbi vagyoni helyzetét és jelenlegi igényeit veszi figyelembe⁷;
- az állam azon vallási közösségek tagjai számára biztosította a honvédség és a határőrség keretében a közösségi vallásgyakorlás intézményes lehetőségét, melyek kimutatható számban jelen voltak ezekben a szervezetekben, ahogy az Alkotmánybíróság a Tábori Lelkeszi Szolgálatról megállapította: a vonatkozó kormányrendelet „az egyházak tényleges szerepének megfelelően állapítja meg a szolgálat egyházak szerinti összetételét”⁸: az egyenjogúság nem értelmezhető akként, hogy az olyan egyházak számára is fel kell állítani a tábori lelkeszi szolgálatot, melyeknek akár egyetlen tagja sem szolgál a fegyveres erőknél. De téves lenne az az értelmezés is, mely a formális azonosság követelményére hivatkozva elvitatná azok közösségi vallásgyakorlásának intézményes hátterét, akik részéről tényleges, kimutatható igény jelentkezik erre;
- egyes jogszabályok kifejezetten megneveznek egyes egyházakat: a médiatörvény néven nevezi a „négy nagyot”, melyek a közszolgálati tömegtájékoztatási eszközöket felügyelő kuratóriumokba együttesen egy-egy főt delegálhatnak⁹;
- egyes jogok gyakorlása diszkrecionális engedélyez van kötve: így az egészségügyi miniszter minden egyház számára engedélyezheti legfeljebb tíz közforgalmú gyógyszerár nyitását¹⁰;
- egyes esetekben az állammal kötött megállapodások vezetnek különbségekhez: így a felsőoktatási törvény szerint a hitéleti, illetve

6 4/1993. (II. 12.) AB, ABH 1993, 53

7 1991. évi XXXII. tv., 4/1993. (II. 12.) AB hat.

8 970/B/1994. AB, ABH 1995, 739

9 1996. évi I. tv. 56. § (1) b)

10 1994. évi LIV. tv. 43. § (1)

hitélettel összefüggő képzésben részesülő hallgatók államilag finanszírozott létszámát – az egyházakkal való megállapodások szerinti felső létszámhatár keretei között – az intézmények évente jelentik a minisztériumnak¹¹. A jog nem adott semmilyen támpontot arra nézve, hogy a törvényben említett megállapodások milyen kritériumok alapján határozzanak meg keretszámokat az egyes egyházak számára;

- számos esetben a jog olyan lehetőségeket biztosít, mellyel csak néhány egyház él vagy élhet, a dolog természeténél fogva. Így egyes jogok gyakorlása nem életszerű a kisebb közösségek számára, vagy az adott közösség jellege kizárhatja egy-egy jog igénybevételét.,
- vannak továbbá olyan **szekulárisnak tekintett, de vallási jelentőséggel is bíró szabályok**, melyek különbözőképpen érintenek különböző vallási közösségeket (így pl. a vasárnap munkajogi védelme vagy az ünnepnapok szabályozása – az Alkotmánybíróság álláspontja szerint nem bír relevanciával, mivel azáltal, hogy az ünnepek közül „az állam munkaszüneti nappá nyilvánítja némelyiket, nem azok vallási tartalmának szól, hanem a társadalom elvárásain és gazdaságossági megfontolásokon nyugszik.” „A vasárnapi pihenőnap (...) kimondottan világi jellegű célja az, hogy az állampolgárok számára egységes heti pihenőnapot biztosítson.”¹²

Kérdés, hogy helyes-e továbbmenni ezen az úton? Meddig relativizálható az egyházak egyenjogúsága? Az, hogy a különbségtételnek különböző módjai kialakultak, számomra az egyenjogúság mechanikus érvényesítésének lehetetlenségét jelzi (még akkor is, ha egyes különbségtételekkel magam nem értek egyet). A jog tartósan nem tud életszerűtlen elveket érvényesíteni, s lassan az elveket közelíteni kezdi a valósághoz.

6. Az egyházak privilégiumai a jelenlegi szabályok szerint

Bár az egyházi státus nem feltétele a közösségben történő szabad vallásgyakorlásnak, és az egyházak jogi helyzete nagyban hasonlít a többi

11 1999. évi LXXX. tv. (Feot.) 9/H. § (5) 114/A. §

12 10/1993. (II. 27.) AB

civil szervezet jogi helyzetéhez, egyes kérdésekben az egyházak mégis sajátos többletlehetőségekkel rendelkeznek, melyekkel más civil szervezetek nem. A privilégiumokat azért is fontos áttekinteni, hiszen ez mutatja meg, hogy (a szimbolikus státus mellett) tulajdonképpen az egyházi státus kapcsán miről is van szó.

Az egyházként nyilvántartásba vett szervezetek

- sajátos **autonómiát** élveznek: bíróság előtt belső döntéseik nem peresíthetők, a bíróság csupán törölheti őket a nyilvántartásból, ha az ügyész ilyen irányú pert indított az egyház ellen;
- **joguk van fakultatív vallásoktatást felkínálni és folytatni az állami-önkormányzati iskolákban**¹³.,
- az általuk fenntartott **közszolgálati intézmények** esetében alkotmányos követelmény a hasonló állami-önkormányzati intézményekkel azonos mértékű **finanszírozás**¹⁴ – amint az Alkotmánybíróság is megállapította, az egyházi iskolák –, amennyiben közfeladatot vállalnak át, az átvállalás mértékében – az állami-önkormányzati iskolákkal azonos mértékű támogatásra jogosultak. Ugyanakkor a magániskolák (alapítványi stb. iskolák) esetében ilyen alkotmányos követelmény nem áll fenn.¹⁵ Sajátos kérdést vetne föl az olyan magániskola, mely vallásilag vagy világnézetileg elkötelezett program alapján működik. Az ilyen intézmények esetében véleményem szerint indokolt lenne az önkormányzati és az egyházi iskolákkal azonos mértékű támogatás, ami a jelen szabályok szerint nem biztosított. Álláspontom szerint ez a jog nem a fenntartó egyházi jellegéhez kapcsolódik, hanem ahhoz, hogy a szülők vallási-világnézeti alapon hoznak döntést az elkötelezett iskola választásáról.);
- a **hittudományi felsőoktatási intézményekben** folyó hitéleti képzést az állam elismeri anélkül, hogy a hittudományi, illetve kizárólag a hitélet gyakorlására vonatkozó tárgyak, ismeretek tartalmát vizsgálná. A világi szakismeretekre épülő, de a hitéletben is felhasználható

13 Lvt. 17. § (2)

14 v. ö. 22/1997. (IV. 25.) AB hat., ABH 1997, 107

15 1042/B/1993/3 AB hat. 1998. okt. 26.

- (hitélettel összefüggő) tárgyak akkreditálási folyamata során a MAB az egyház speciális követelményeit figyelembe veszi.¹⁶
- Saját jogon delegálhatnak tagot a közszolgálati tömegtájékoztatási eszközök **kuratóriumaiba**.¹⁷
 - A személyi jövedelemadó meghatározott részének az adózó rendelkezése szerinti közcélú felhasználásáról szóló törvény alapján az adó 1%-a egyházakhoz utalható.¹⁸
 - Az Országgyűlés az egyház a tulajdonában lévő vallási, kulturális örökség értékeinek, a műemlékeknek és a művészi alkotásoknak a megőrzéséhez, felújításához, gyarapításához, továbbá levéltára, könyvtára, múzeuma működéséhez az éves költségvetési törvényben meghatározott összegű **támogatásban** részesítheti.¹⁹
 - Az „egyházi személyekre”, azaz a sajátos egyházi munkaviszonyban állókra néhány sajátos munkajogi és **társadalombiztosítási szabály** vonatkozik.
 - A „hivatását gyakorló lelkész” számára a **honvédelmi törvény** különböző mentességeket biztosít.²⁰ Az Alkotmánybíróság e törvényi rendelkezéssel kapcsolatban megállapította, hogy az nem sérti az állam és az egyház elválasztását, mivel a szabad vallásgyakorlást elősegítő rendelkezésről van szó.²¹
 - **Katonai szervezeten** belüli csoportos és egyéni vallásgyakorlás, valamint lelki gondozás biztosítása érdekében minden bejegyzett vallási közösség, vallásfelekezet, egyház (a továbbiakban együtt: egyház) – a katonák igényei alapján – vallási tevékenységet folytathat.²²
 - Az illetékes **egyházi levéltár** gyűjtheti az egyház által fenntartott nevelési-oktatási intézmény köziratnak minősülő levéltári anyagát is, a művelődési és közoktatási miniszter engedélyezheti a káptalani vagy konventi hiteleshelyi levéltárak anyagának az illetékes hazai egyházi levéltárban, más köziratnak nyilvános magánlevéltárban történő el-

16 Feot. 114. § (2)-(3)

17 1996. évi I. tv. 56. § (1) b)-c)

18 1996. évi CXXVI. tv.

19 1997. évi CXXIV. tv. 7. §

20 1993. évi CX. tv. 103. § (1) g); 134. § (1) g)

21 46/1994. (X. 21.) AB

22 61/1994. (IV. 20.) Korm. rendelet

helyezését, ha a levéltár fenntartója az anyag őrzését, kezelését és használatát illetően biztosítja a törvényes feltételeket, és az anyag kutathatóságát a közlevéltárban őrzött levéltári anyagra vonatkozó szabályok szerint lehetővé teszi.²³

- Az egyházaknak a belső szabályaik szerint végezett adatkezelést (pl. egyházi anyakönyvezést) nem kell az adatvédelmi biztos által vezetett adatvédelmi nyilvántartásba bejelenteni.²⁴
- Az egészségügyi miniszter legfeljebb tíz közforgalmú gyógyszerár működését engedélyezheti – kérelemre – egyház részére.²⁵
- Egyházi jogi személy végintézkedés, illetőleg ajándékozási, tartási vagy gondozási szerződés alapján termőföldre tulajdonjogot szerezhet – szemben más jogi személytípusokkal.²⁶ Az Alkotmánybíróság többségi határozata ezt pozitív diszkriminációnak tekintette, melyet a törvényhozó felelős mérlegelése alapoz meg. E lehetőség „az egyházi jogi személyek alkotmányos szerepének betöltését segíti elő, a vizsgált tilalmak kijátszásának lehetősége pedig az egyházi jogi személyek körülhatároltsága és sajátosságai folytán elenyésző.”²⁷
- A nyilvántartásba vett egyház szertartásaira rendelt helyiségben nyilvánosan botrányt okoz, illetőleg a vallási tisztelet tárgyát vagy a szertartások végzésére szolgáló tárgyat a szertartásokra rendelt helyiségben vagy azon kívül meggyaláz, „a vallásgyakorlás jogának megsértése” szabálysértését követi el.²⁸

A felsoroltak olyan lehetőségek, privilégiumok, melyekkel az egyházi státust nélkülöző szervezetek nem rendelkeznek, illetve olyan védelmet jelentenek, melyet az egyházi státust nélkülöző szervezetek nélkülöznek. Csak az egyházi státushoz kapcsolódó egyes jogok egyenkénti elemzésével állapítható meg, hogy mely jelenlegi és esetleg jövőben biztosításra kerülő privilégium szól a vallási-lelkiismereti meggyőződésnek, és

23 1995. évi LXVI. tv. 31. §

24 1992. évi LXIII. 30. § b)

25 1994. évi LIV. törvény a gyógyszerárak létesítéséről és működésük egyes szabályairól 43. § (1)

26 1994. évi LV. törvény a termőföldről 6. §)

27 35/1994 (VI. 24.) AB

28 1968. évi I. tv. 103/A. §

melyek inkább annak a társadalmi szerepnek, melyet (egyes) vallási közösségek betöltenek. Egyes privilégiumok pedig ahhoz a sajátos bizonysághoz tartozhatnak, melyet (egyes) egyházak élveznek. Míg azokat a jogokat, melyek a vallási meggyőződéshez kapcsolódnak, álláspontom szerint valamennyi vallási közösség számára biztosítani kell (nem csak a 100 főnél népesebbeknek – e téren szerintem a liberalizáció lenne következetes) addig vannak olyan jogok és támogatások, melyeket nem indokolt olyan vallási közösségeknek is biztosítani, melyek a társadalmi elfogadottság meghatározandó minimumát nem tudják felmutatni, avagy még bizonyos értelemben „kísérleti” stádiumban vannak. Az állam minden, akár egyszemélyes vallás szabadságát szavatolni köteles (bár a vallást, alapvetően közösségi jelenség, és a jog természeténél fogva inkább a közösségi vonatkozásokat ragadja meg), és nem állhat a vallási kísérletek útjába. A vallási közösségek támogatását azonban kötheti többletfeltételekhez, kísérletek támogatására az állam nem köteles. A különbségtétel csak ténylegesen meglévő és precízen megragadható különbségekhez kapcsolódhat, azaz az állam nem emelhet mesterséges gátakat, de tudomást vehet arról a társadalmi valóságról, melyben működik. A különbségeket tehát tulajdonképpen nem a jog teszi, hanem az élet hozza létre, s a jog csak tudomást vesz ezekről. E különbségek pedig szigorúan a vallási formációk társadalmi megjelenéséhez, és nem a hordozott vallásokhoz kapcsolódnak.

A különbségek, az egyházi státushoz kapcsolódó jogok számosak tűnhetnek, s nyilván nincs lehetőség számba venni azokat a kérdéseket, melyekben az egyházak jogi helyzete nem privilegizált a jogi személyek egyéb típusaival szemben. Csak néhány területet kiemelve, melyekben a hasonlóság dominál: az egyesületek is rendelkeznek jogi személyiséggel, egyesület is lehet különböző intézmények (pl.: közoktatási intézmények) fenntartója, az egyesület is teljes személyes illetékmentességet élvez és az egyházakhoz hasonlóan mentes a helyi adók alól.

7. Az egyházi státussal kapcsolatban elképzelhető lehetséges változtatások

Véleményem szerint mindenekelőtt el kell különíteni azokat a jogokat és privilégiumokat, melyek az egyházak vallási tevékenységéhez kap-

csolódnak és azokat, melyek egy társadalmi szerephez, melyet inkább csak egyes egyházak töltenek be. Míg az előbbi kategórián belül nem lehet megkülönböztetéseket tenni, az utóbbi kategóriába tartozó privilégiumok terén a jogalkotó tudomást vehet a különböző egyházak nagyönis különböző társadalmi valóságáról. Ezzel összefüggésében elsősorban az egyházak egyenjogúságának kérdése szorul újragondolásra.

A másik probléma, mely új szabályozást kíván a visszaélések megelőzése és kiszűrése: hogyan biztosítható a vallás értékelése és minősítése nélkül, hogy valóban csak vallás gyakorlása céljára jöhessenek létre egyházak. Az egyik megközelítés szerint, mivel a „vallás” szóra a jog nem ad definíciót, a jogalkalmazónak a szavak köznapi jelentéséből kell kiindulnia.²⁹ A másik megközelítés szerint a jog nem is adhat definíciót a vallásra, és a vallási csoportok önmeghatározására kell hagyatkoznia.³⁰ A „vallás” jogi meghatározására tett kísérletek többnyire megbuktak. Ugyanakkor lehetnek a vallási jelenségnek olyan külső jellemzői, melyet a jog meg tud ragadni, illetve kialakíthat egy olyan „egyház” fogalmat, melyet – függetlenül minden teológiai feltevéstől – ő maga egyháznak tekint, külső, társadalmi megnyilvánulásai alapján. Követelménnyé tehető, hogy a hitelvek legyenek átfogóak: a parciális vélekedések egy-egy ontológiai vagy morális kérdéstről még nem alapoznak meg vallást. A jogalkotó szabadságot élvez tekintetben, hogy rögzítse: a maga szempontjából azt tekinti egyháznak és azt látja el privilégiumokkal, amelyik karitatív tevékenységet is végez, alapvetően nem nyereségorientált, lojális az Alkotmány alapvető értékeihez. Mindez természetesen nem jelenti azt, hogy azok a közösségek, melyek nem felelnek meg ezeknek a kritériumoknak, ne működhetnének szabadon – a „társadalmi hasznosság” mentén azonban indokolt lenne elválasztóvonalakat vonni.

29 Így Erdő Péter, A vallási közösségek és jogi kezelésük, in: Jogtudományi Közöny 1999, 127.

30 Így a 10/1993. (II. 27.) AB

KÁRPÁTI PÉTER*Magyarországi Szciantológia Egyház***Gondolatok Schanda Balázs eszmefuttatásához**

Schanda Balázs alkotmányjogász, akit tudomásunk szerint azzal a feladattal bízott meg a jelenlegi kormányzat, hogy dolgozza ki az egyházakról szóló törvény szigorító módosításának elveit úgy, hogy a) azok az Országgyűlésben lehetőleg megszerezzék a törvény módosításához szükséges 2/3-os, azaz minősített többséget (amely többség eléréséhez az ellenzék támogatása is szükséges), illetve b) hogy azok ne akadjanak fenn az Alkotmánybíróság utólagos szűrőjén. Tanulmánya tulajdonképpen ennek a problémának az elemzése, s a következő alaptézisre épül: probléma van, mégpedig kettő. Az egyik a „kétes” – szerinte valásnak csupán álcázott – csoportok jelenléte, a másik pedig a nagyegyházak kényszerű egyenjogúsága a kisebbekkel. Általában az első okra hivatkozva volt szokás törvényt módosítást követelni (1993-ban és 1998-ban is ez volt az indok), a másodikra nem szokás hivatkozni, mert a tapasztalatok szerint a közvéleményben nem kelt túl jó visszhangokat.

Kész recepttel nem állt elő a szerző a törvényt módosítás témájában, csupán lehetséges utakról beszélt. Mindenesetre az érvelésében – vagy az információi között – van néhány olyan gondolat, amelyeket véleményünk szerint érdemes idézni, és egy kicsit tovább kibontani. Ez segíthet megérteni azt a furcsa helyzetet, ami mára előállt: míg Európa, sőt a világ vezető vallásszociológusai Európa legjobb vallási törvényének tartják a magyar szabályozást, addig a magyar kormány szakértők bevonásával igyekszik ezen változtatni olyan indokkal, hogy – elavult és bizonyos egyházakat a többivel szemben favorizáló – európai szabályokhoz kellene idomulnunk vallási szempontból is.

Az alábbiakban kiemelnénk és értelmeznénk néhány idézetet a szerzőtől:

1. „... a magyar jog az »egyház« szót rendszeresítette a vallási közösségek sajátos jogi kategóriájaként... Formai változtatásként számítás-

ba jöhet az is, hogy a törvény ... nem az »egyház« kifejezést használja gyűjtőfogalomként. E szóhasználattal szemben különböző teológiai kifogások merültek fel. – ... az egyes vallási közösségek maguk dönthetnék el, hogy önazonosságuk kifejezéseként egyháznak nevezik-e magukat vagy sem.”

Véleményünk szerint az állam nem alkothat szabályokat „teológiai kifogások” alapján. Fontos megjegyezni, hogy ma sem kötelező egy vallási közösség számára, hogy egyháznak nevezze magát. Amikor viszont egy viszonylag ismeretlen, vagy kisebb lélekszámú vallás egyháznak nevezi magát, akkor ezt szerintünk nem azért teszi, hogy borsot törjön a nagyegyházak orra alá, hanem azért, mert a) valószínűleg a szervezeti elnevezése egy idegen nyelvből átvett szó – mondjuk a „church” – fordítása, és b) mert az „egyház” szó nem bizonyos nagyobb vallások „védjegye”, hanem egy jogi megnevezés. Ugyanakkor a történelmi egyházak egyes képviselőinek eddig megjelent álláspontja szerint egyáltalán nem volna elfogadható, ha egy közösség megválaszthatná, hogy egyháznak nevezi magát vagy sem (ami a jelenlegi helyzet is).

2. „A deviáns vallásosság szélsőséges formái ... még nem bontakoztak ki hazánkban. Ugyanakkor vannak nyugtalanító jelenségek ... Ezek alapvetően egyedi esetek, melyet egyedi ... intézkedéssel kell kezelni.”

Véleményünk szerint ez azt jelenti, hogy a törvény szigorításának semmiféle jogi megalapozottsága nincs, csupán néhány (tucat?) családi konfliktus médiaszenzációvá dagasztása miatt tűnhet úgy a közvélemény egy része számára, hogy ez a kérdés az elsődleges fontosságú és azonnal megoldandó problémák közé tartozik.

3. „A meglévő jogi eszközök következetes alkalmazásával a visszasságok ... kiszűrhetők lennének.”

Véleményünk szerint ez azt jelenti, hogy a jelenlegi törvények megfelelő eszközök a visszasságok felszámolására (ha és ahol ilyenek van-

nak). Nyilván minden törvény csak annyira jó, amennyire betartják és betartatják, visszaélések pedig bármely területen találhatók.

4. „Az Európai Emberi Jogi Bíróság egy eseti döntéséből ... arra lehet következtetni, hogy a közösségi vallásgyakorlásnak feltétele, hogy a vallási közösségek valamilyen formában jogi személyiséghez jussanak.”

Ez azt jelenti, hogy az állam köteles valamilyen utat biztosítani minden vallás számára a jogi személyiség megszerzéséhez. Véleményünk szerint az ilyen jogi személyiségnek csupán egyetlen fajtája szabadna, hogy létezzen (úgy mint eddig), amely minden vallást meg kellene, hogy illessen. Bármely különbségtétel az elnyerhető jogi státust illetően azt engedné sejtetni, hogy az egyik vallás közösség nem olyan jó mint a másik (és itt hangsúlyozni kell azt, hogy „nem olyan jó”, szemben azzal a ténnyel, hogy egyik „nem ugyanakkora” mint a másik). Tehát minőségbeli különbséget fejezne ki, amit az állam bírálna el – ez viszont az állam világnézeti semlegességének alkotmányos elvét sértené.

5. „Az állam minden ... vallás szabadságát szavatolni köteles, ... a vallási közösségek támogatását azonban kötheti többletfeltételekhez ... A különbségtétel csak ténylegesen meglévő és precízen megragadható különbségekhez kapcsolódhat ... E különbségek pedig szigorúan a vallási formációk társadalmi megjelenéséhez, és nem a hordozott vallásokhoz kapcsolódnak. A semleges állam nem illetékes a különböző vallások és egyházak közötti különbségtételre, különösen nem hittételeik alapján.”

Véleményünk szerint ez annyit jelent, hogy az állam nem tehet különbséget „tekintélyes” és „ellenszenves”, illetve „jó sajtóval rendelkező” és „rosszhírű” vallások között azon az alapon, hogy „nem zörög a haraszt ...”. Nem ítélné úgy az állam, hogy az egyik vallás helyes, a másik meg tévút, s ezért semmilyen státusbeli megkülönböztetésre nincs mód. Ami a támogatásokat illeti: az állam csak akkor tehet bármiféle különbséget két vallás között, ha az egyik állami feladatokat vállal át, a másik pedig nem. Ilyen esetekben az elsőt – természetesen – abban az

arányban támogathatja pénzzel, amilyenben az tényleges állami feladatokot vállal át (mint bármely közhasznú szervezet).

6. „A «vallás» jogi meghatározására tett kísérletek többnyire megbuktak.”

A szerző idézi az Alkotmánybíróság egyik határozatát, miszerint az államnak és a jognak „a vallási csoportok önmeghatározására kell hagyatkoznia” abban a tekintetben, hogy mi vallás, és mi nem. Ettől persze nem oldódik meg az a kérdés, hogy akkor tulajdonképpen mi a vallás. Az elmúlt évszázad során ugyanakkor számos olyan bírósági végzés és vallásszociológiai munka született ebben a témában, amelyek egyre inkább a világ különféle vallásaira jellemző vonásokat mint kritériumrendszert veszik alapul egy-egy újabb keletű vallási közösség megítélésénél. Ez azért fontos, mert sok országban csak egy bizonyos vallási hagyomány (pl. a zsidó-keresztény) külsőségeinek megfelelő vallásokat tekintették korábban „igazi vallásnak” vagy „egyháznak”, amely elképzelés az utóbbi időben a nyugati országokban erőteljes változásokon ment át – még a hagyományosan keresztény beállítottságú európai országok legfelsőbb szintű bíróságain is.

Bizonyára egyetlen vallási közösség sem tiltakozna az olyan „különbségtétel” ellen, ami valójában az ő életét nem érinti, s tényleg abba a kategóriába tartozik, hogy „ha majd száz év múlva mi is akkorák leszünk, akkor jelentkezünk ...”.

7. „A törvény meghatározhatná, hogy mit tekint vallási tevékenységnek, illetve mely tevékenységeket nem tekint annak.”

Ez az út eléggé rögzös, hiszen a szerző korábban kijelentette, hogy egyrészt az ilyen kísérletek kudarcot vallottak, másrészt a Magyar Köztársaság Alkotmánybíróságának döntése szerint egy vallás önmagát értelmezheti vallásként úgy, hogy ebbe az állam nem szólhat bele. Ha tehát a törvényalkotó ebbe az irányba fog elmenni, akkor nagyon ingoványos talajra lép.

Végezetül – segítségképpen – néhány szót ejtenénk arról, hogy az Egyesült Államokban ezt a problémát hogyan oldották meg, azt az egy-

házat használva példaként, amelyhez tartozom. Ez a kritériumrendszer – azzal az elterjedt vélekedéssel szemben, miszerint az amerikai szabályozás túlzottan szabadelvű volna – rendkívül szigorú, s lehetséges, hogy ezen a szűrőn a magyarországi történelmi egyházak közül is fennakadna egy-kettő.

A vallási közösségek állami elismerésének kritériumai az Egyesült Államokban

Vallási közösségek szabadon alakulhatnak Amerikában, azonban ez nem jelenti azt, hogy az állam szemében közhasznúak lennének, s ezért nem is kapnak automatikusan adómentességet. Az adóhatóság az a szerv, amely az amerikai kormányzat nevében közhasznúnak nyilváníthat egy vallási közösséget azáltal, hogy megadja számára az adómentes státust. Az amerikai rendszerben a nonprofit szervezetek egyik fajtája a vallási társaság, amelynek ugyanazokat a követelményeket kell teljesítenie mint egy egyesületnek, alapítványnak vagy közhasznú társaságnak ahhoz, hogy adómentességet kaphasson. Ezek az alábbi 1–6. pontban vannak lefektetve. Szintén az adóhivatal illetékessége, hogy az adómentességet már elnyert vallási közösségek közül az arra érdemeseknek megadja az „egyház” státust. Ez pedig csak az alábbi 7–20. pontokban található kritériumoknak történő megfelelés alapos megvizsgálása után következhet. Ez a közhasznú státus általános előnyeinek túlmutató további előnyöket is jelent a vallási közösség számára.

A példaként említett Szciantológia Egyház már 1954-ben megalakult a kaliforniai Los Angelesben, ugyanakkor működését az amerikai kormányzat több évtizeden át vizsgálta, majd 1993. október 1-jén ennek eredményeként teljes elismerésben részesült. A Egyesült Államok Szövetségi Adóhivatala, az *Internal Revenue Service* (IRS) az alábbi szempontok alapján egyrészt adómentesnek nyilvánította a Szciantológia Egyház szervezeteit, másrészt hivatalosan is megadta nekik az „egyház” rangot. A kormányzat mélyreható és hosszadalmas vizsgálata szerint (amely 13 ezer oldalnyi nyilvános dokumentációra épül, s ez az adóhivatal Washington D.C.-ben található közkönyvtárában megtalálható) a Szciantológia Egyház:

1. közhasznú – egyház esetében vallási és jótékony – célokra alakult, s kizárólag ilyen célok elérésén munkálkodik;
2. nem szolgálja sem közvetlenül, sem közvetetten igazgatói és alkalmazottai vagyonosodását;
3. nem lobbizik a törvényhozás befolyásolása érdekében;
4. nem vesz részt senkinek a választási kampányában;
5. az egész társadalom, illetve annak kellően nagy rétege javát szolgálja;
6. nem folytat törvénybe, illetve közrendbe ütköző tevékenységet;
7. más szervezettől elkülönülő jogi személyiséggel rendelkezik;
8. elfogadott hitvallással és vallásgyakorlási formával rendelkezik;
9. jól elkülönülő egyházkormányzati szervezettel rendelkezik;
10. írásos formában létező doktrínákkal és viselkedési szabályokkal rendelkezik;
11. más közösségektől jól elkülöníthető vallási történelemmel rendelkezik;
12. olyan ragsággal rendelkezik, mely nem tartozik semmilyen más egyházhoz, felekezethez sem;
13. felszentelt lelkészekből álló belső struktúrát működtet;
14. felszentelt lelkészeit bizonyos előírt tanulmányok lezárása után választja ki;
15. saját vallási irodalommal rendelkezik;
16. a vallásgyakorlás számára helyeket tart fenn;
17. hívei rendszeresen összegyűlnek;
18. rendszeres vallási szolgáltatásokat tart;
19. vasárnapi iskolákat tart fenn a fiatalok vallási oktatására;
20. iskolákat működtet lelkészei felkészítésére.

Ez a szemlélet, azaz, hogy az egyházak közhasznúságának megállapításához a többi közhasznú szervezetre alkalmazott kritériumokat kell alkalmazni, ritkán bukkant fel eddig a magyar politikában lehetőségként, s általában – a különböző hagyományokra hivatkozva – éles elutasításba ütközött. Mégis, ha a visszaélések kiszűrése és egy szigorú standard felállításának a gondolata motiválja a törvénymódosítás kezdeményezőit, akkor érdemes megfontolniuk az amerikai példát.

FARKAS PÁL

a Tan Kapuja Buddhista Főiskola főigazgatója

Vissza a privilégiumokat?

Amikor a lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról szóló 1990. évi IV. számú törvény megszületett, a szakemberek szinte kivétel nélkül megegyeztek abban, hogy ez a nagyvonalú, egyenes és világos törvény az új magyar jogrend iránymutató alkotása. Igen hamar nyilvánvalóvá vált azonban, hogy ez a törvény sérti a megjelenéséig kiemelt helyzetben lévő úgynevezett „nagyegyházak”, a katolikus, református és evangélikus egyház, valamint a zsidó felekezetek érdekeit. Igen rövid időn belül megkezdődött a harc a privilégiumok visszaszerzéséért, felhasználva azon hatalmi csoportok támogatását, amelyek úgynevezett polgári értéket hirdetnek. A „nagyegyházi” propaganda lényege abban foglalható össze, hogy a szekularizáció visszafordítható, a potenciális hívők tömegének jelentős hányada aktivizálható, s ez bizony jelentős szavazóbázisa lehet egy polgári értékeket hirdető kormánynak.

Ekkor történt egy-két kínos kísérlet a Parlamentben a kisebb egyházak és az újonnan létrejött, illetve Magyarországon feltűnt vallási közösségek lejáratására. Ezek közül a legabsztraktabb négy bejegyzett egyház destruktívvá nyilvánítása és az állami támogatásból történő kizárása volt 1993-ban, melyet azóta sem támasztottak alá sem benyújtói, sem mások egyetlen ténnyel, azaz egyetlen elmarasztaló bírósági döntéssel sem. Igaz, a javaslatot kiigyaló honatyák másról is megfélemlítettek: mindmáig nem követték meg a bizonyítékok nélkül megvádolt egyházakat.

A fiatal demokraták regnálásának kezdetén egyes honatyák és egyházatyák újra elérkezettnek látták az időt arra, hogy támadásba lendüljenek. Azzal kezdték, hogy a sajtóban napvilágra hoztak néhány fárasztó gondolatkísérletet, amely a már-már elfeledett 100 éves honosság és tízezer fős taglétszám kérdését újította föl. Ezzel együtt újult erővel lán-golt föl a nem létező „szektaveszély” körüli, állami szinten szított sajtó-

polémia, amelynek 1999 nyarán szerencsésen – bár bizonyára csak időlegesen – véget vetett a brüsszeli székhelyű emberjogi szervezet, a Human Rights Without Frontiers által készített tanulmány, amely „A lelkiismereti és vallásszabadság eszméjének torzulása Magyarországon” címet viselte. A tanulmány egyértelműen megállapítja, hogy az 1990. évi IV. törvény megváltoztatására tett kísérletek semmivel sem indokolhatók, legkevésbé valamiféle európai jogharmonizációs kényszerrel – amely az utóbbi időben a hazai vezető politikusok egyik kedvelt frázisa –, hiszen az Európai Unión belül ilyen igény a tagországokkal szemben nem merül fel. Más kérdés, hogy ha felmerülne, az Unió korszerűsége miatt ajánlasként az 1990. évi IV. törvényt állíthatná tagországai elé.

Ebben a helyzetben született „Az egyházi státus rendezésének lehetséges irányai” című írás, dr. Schanda Balázs munkája, amely tulajdonképpen esszé formájában nyilvánosságra hozott törvényjavaslat. A korábban elvesztett privilégiumok visszaszerzésére törekvő nagyegyházak által inspirált állami megrendelő kívánságai, és a kiváló alkotmányjogász szerző szakmai tudása és tisztessége az írásban időnként sajátosan konfrontálódik egymással. A cikk így végső soron önleplező jellegűvé válik. Elég azokra a kardinális pontokra rámutatni, amelyek pontosan jelzik, semmi sem indokolja Európa egyik legkorszerűbb egyházi törvényének megváltoztatását.

Jót tett volna az írás színvonalának, ha a szerző a bevezető részek megfogalmazásakor mértéktartóan ellenáll a szociopszichológiai fejtegetések kényszerének. Különösen szerencsétlenek azok a „szektákra” vonatkozó kitételek (1. pont 2. bekezdés; 2. pont 3. bekezdés), melyek megfogalmazásukban a szélsőséges politikai csoportok által befolyásolt média lapos közhelyeit idézik.

Nyomatékosan kérjük a jövőben a „szekta” szót – amely mára a médiának köszönhetően a zűrzavaros, hiteltelen, szélsőséges vallási csoportok megnevezésére szolgál – az állami irányítású intézmények által készítendő anyagokból következetesen mellőzni, és helyette a törvény által előírt egyház, felekezet, vallási közösség szót használni.

A második pontot figyelmesen olvasva egyértelműnek tűnik, hogy a meglévő jogi eszközök következetes alkalmazásával mind az egyházak bejegyzésekor, mind működésük folyamán jelenleg tapasztalható visszas-

ságok kiszűrhetőek lennének. Amennyiben az egyházak bírósági bejegyzésekor visszaélésekre kerül sor, vagy erre a későbbiekben fény derül, az ügyész pert indíthat minden olyan egyházként bejegyzett szervezet ellen, melyről bebizonyosodott, hogy nem vallás gyakorlása céljára jött létre, és az eljárás nyomán a bíróság törölheti ezeket a szervezeteket a nyilvántartásból. Ilyen visszaállásokat azonban mindeddig az ügyészségnek nem sikerült lelepleznie, így sajátos oldalfényt kapnak azok a bombasztikus politikusi megnyilvánulások, amelyek nyilvánvalóan minden alapot nélkülöznek.

Amint azt dr. Schanda Balázs helyesen látja, a „státus rendezés” csak a tényleges visszaélések módszeres és szakszerű kezelésétől vonná el a figyelmet. Ilyen szempontból tehát a státus rendezésének sajátos üzenetértéke lenne, mégpedig az, hogy Magyarországon az ügyészség, a rendőrség, a gyámhatóság és az adóhatóság nem képes elvégezni a feladatát. Az illetékes állami szervezeteknek tudniuk kell élni jogosítványaikkal amikor bűncselekmények történnek, történjék ez bármilyen közöség berkein belül vagy azon kívül.

Rendkívül ravasz gondolatmenet következik ezután, mert bár igaz, hogy „az egyházi státus... semmiképpen nem feltétele a közösségi vallásgyakorlásnak”, mégsem érthetünk egyet avval a megállapítással, mely szerint „... az egyházi státus hiánya elsősorban szimbolikus hátrány, mely az érintett közösségek működését, vallásuk közösségi gyakorlását lényegesen nem hátráltathatja.” Illetve egy bekezdéssel korábban: „A státus hiánya nem érinti a működés szabadságát.”

Az ismert alkotmányjogász, Kukorelli István: Alkotmánytan című könyvében ezt írja: „A lelkiismereti és vallásszabadság individuális részjogosítványait kollektív szabadságjogként az egyházalapítás joga teszi teljessé.” E kollektív szabadságjog szükségességét vonja kétségbe nagyvonalúan a szerző, miközben megfeledkezni látszik arról, hogy az egyházi státus hiánya egyenlőtlenséget és értékítéletet sugall, így alapjában befolyásolja a lelkiismereti meggyőződés szabadságát, és ezen keresztül természetesen a vallásszabadságot is. Ugyanez vonatkozik arra az odavetett, de ki nem fejtett megjegyzésre is, amely az egyházi státus kategorizálására utal. Hiszen a státus elvesztése vagy alacsonyabb kategóriájú státusba kerülése után a nagyegyházak orra alá népszerűségük-

kel borsot törő kisegyházakkal szemben azonnal ott a szektává nyilvánítás lehetősége, hogy az egyházak és az egyesületek között az egyházak javára fennálló különbségekről már ne is beszéljünk.

Látja ezt a szerző is, hiszen a 6. pontban maga is leírja, hogy az egyházi státus privilégiumai, szembeállítva más társadalmi szervezetek működésével, olyan lehetőséget jelentenek, „melyekkel az egyházi státust nélkülöző szervezetek nem rendelkeznek, illetve olyan védelmet jelentenek, melyet az egyházi státust nélkülöző szervezetek nélkülöznek.” E megjegyzés egyértelműen arra mutat, hogy az egyházi státust nélkülözni kényszerülő kisegyházak hátrányos helyzetbe kerülnek a lelkiismereti és vallásszabadság gyakorlásának alapjoga terén. Emellett semmi sem indokolja egyes privilégiumok kiválasztott egyházaknak történő engedélyezését, hiszen ez az egyházak közötti jogegyenlőséget sérti. Idézzük a törvény 3. paragrafusának (1) bekezdését: „Vallása, meggyőződése és annak kinyilvánítása, illetőleg gyakorlása miatt senkit semmilyen hátrány nem érhet és semmiféle előny nem illet meg.”

Örömmel üdvözljük, hogy a 3.3. pont megállapításainak értelmében a Kormány levenni látszik a napirendről az olyan tetszőleges elképzeléseket, mint a bejegyzést kérő egyház 100 éves honossága, és az olyan nyilvánvaló aránytévesztéseket, mint a bejegyzéshez szükséges tízezer fős minimális létszám. Pusztán emlékeztetni szeretnék itt a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló 1993. évi LXXVII. törvényre, amely Magyarországon egy kisebbségnek akkor ad lehetőséget arra, hogy csoportosan élhessen kisebbségi jogaival, ha legalább ezer, magát egy kisebbséghez tartozó választópolgár e tárgykörben népi kezdeményezést nyújt be az Országgyűlés elnökéhez. Ugyancsak szerencsés, hogy az írás nem használja egyes egyházak megnevezésére az eufemisztikus „történelmi” jelzőt.

Elfogadhatatlanok azonban a cikk 5. és 6. pontban található megállapításai, hiszen ezek az elképzelések a magyar demokratikus jogállamiság egyik alapvető értékét, a felekezetek, egyházak egyenjogúságát kezdi ki, privilegizált szerepet biztosítva ezzel a „nagyegyházaknak”, és néhány más, sajátos politikai szempont alapján kiválasztott kisegyháznak. Az írásban következetesen használt privilégium szó jelentése az idegen szavak és kifejezések szótára szerint: 1. (jog) kizárólagos jog,

előjog, 2. (történelem) kiváltság. Ízelgessük e szó és az egyenjogúság szó különbségeit.

„A különbségeket... tulajdonképpen nem a jog teszi, hanem az élet hozza létre” – írja a szerző, és hozzáteszi, hogy ez „az egyenjogúság mechanikus érvényesítésének lehetetlenségét jelzi. A jog tarósan nem tud életszerűtlen elveket érvényesíteni és lassan az elveket közelíteni kezdi a valósághoz.” Ez a veszélyes gondolatmenet bármilyen lépés megtételének indoklására alkalmas. E megállapításból úgy tűnik, mintha kizárólag az elveket lehetne közelíteni a gyakorlathoz, és nem lenne lehetséges a pozitív különbségtétel, az érdekellentétek tompítása. Az írás itt feltehetőleg az 1. pontban feltűnő, alig értelmezhető megállapításra utal vissza: „Ahogy a jog nem kezelhet azonos társadalmi valóságokat különbözőképpen (ez diszkrimináció lenne), úgy a nagyon különböző valóságok azonos kezelése is helytelen.”

A szerző véleményével ellentétben Kukorelli István így ír már idézett könyvében: „A felekzetek egyenjogúságának része az is, hogy a feleketekhez tartozás sem külön jogokat, sem kötelezettségeket nem jelent az állammal szemben. Ugyanakkor az egyházak egyenlőként való kezelése nem zárja ki az egyes egyházak tényleges társadalmi szerepének figyelembevételét.” A törvény pedig így fogalmaz 15. paragrafusának (3) pontjában: „Az egyházakat azonos jogok illetik és azonos kötelezettségek terhelik.”

A 7. pontban az írás már korábban megválaszolt álkérdést feszeget: „Hogyan biztosítható a vallás értékelése és minősítése nélkül, hogy valóban csak vallás gyakorlása céljából jöhessenek létre egyházak.” E kérdés kapcsán azonban sajátos gondolatkísérletre vállalkozik a szerző, mely szerint a „vallás” konszenzuson alapuló jogi meghatározása ugyan lehetetlennek látszik, a jog mégis kialakíthat egy „egyház” fogalmat, melyet „függetlenül minden teológiai feltevéstől, ő maga egyháznak tekint, külső társadalmi megnyilvánulásai alapján”.

Idevág a 8.3.2. pontban felvetett sajátos elképzelés is, mely szerint „a törvény meghatározhatná, hogy mit tekint vallási tevékenységnek, illetve mely tevékenységeket nem tekint annak?”. A két kijelentés ellentmondásossága nyilvánvaló, aki nem tudja meghatározni a „vallás” fogalmát, ne tegyen kísérletet a vallási tevékenység meghatározására

sem. S bár természetesen lehetőség van egy tetszőleges „egyház” fogalom kialakítására, bármekkora is legyen a mögötte álló nagyegyházi támogatás, az állam állandó támadásoknak teszi ki magát, hiszen hiányzik a társadalmi megegyezés.

Helyesen mondja a 8.3.3. pont, hogy a semleges állam nem illetékes a különböző vallások és egyházak közötti különbségtételre, hiszen az egyházakat azonos jogok illetik és azonos kötelezettségek terhelik. Ezt pedig nem befolyásolja sem követőik száma, sem társadalmi szerepük, sem a tényleges társadalmi szerep figyelembevétele, sem honosságuk, sem történelmi szerepük. Fentiekből következik az is, hogy a hittételek csatolását a nyilvántartási kérelemhez nem lehet következménynek állítani, hiszen innen már csak egyetlen lépés volna visszatérni az 1947. évi törvényhez, igaz, ez még mindig korszerűbb elképzelés mint az 1895. évi törvényhez való visszatérés, amely a privilégizált államegyházak bevezetésével afféle múltbeli jogi kísértetjárásra vállalkozik.

MÉSZÁROS ISTVÁN LÁSZLÓ

a Hit Gyülekezete Teológiai Főiskolája, a Szent Pál Akadémia főigazgató-helyettese

A puszta létnél többet!

A Hit Gyülekezete teljes evangéliumi keresztény egyház, a kereszténység karizmatikus-pünkösdi ágához tartozik. Egyházi státusát a régi, Ferenc József által szentesített 1895. évi XLIII. törvénycikk alapján nyerte a mainál jóval szigorúbb követelmények teljesítése (hitvallásának törvényességi vizsgálata, közerkölcs-konformitásának, önfenntartási képességének igazolása stb.) árán.

Ha a vallásügyi törvény módosítását nem ideológiai, hatalmi érdekek vezérlik, a Hit Gyülekezetének nem kell tőle tartania, ugyanis mind létszámát, mind pedig vallási tevékenységének valódiságát és törvényességét illetően kielégíti az eddig felvetett legszigorúbb kritériumokat is. Egyre több olyan megnyilatkozás hallható azonban, ami a gyülekezet egyházak köréből való kirekesztését tartja kívánatosnak.¹ Bár józan ésszel ilyen eredmény nem igen képzelhető el (hiszen a Hit Gyülekezete a legnagyobb létszámú szabad egyház), a gyülekezet ellen immár másfél éve megszakítás nélkül zajló befektetési kampány tükrében nem zárható ki, hogy egyesek megpróbálják majd ennek érdekében radikalizálni a törvénymódosítást.

A Hit Gyülekezetét közvetlenül érintő esetleges kihatások hiányában is nagy figyelemmel kísérjük az eseményeket, mivel a lelkiismereti és vallásszabadságról szóló törvény módosítása körül kialakult polémiából az tűnik ki, hogy a módosítás téje valójában jóval nagyobb mint az ún. kisegyházak jövőbeni sorsa (ami persze önmagában is jelentős emberi

¹ Ifj. Hegedűs Loránt református lelkész, országgyűlési képviselő (MIÉP) nyilatkozata „A MIÉP egyházi kérdésekről” c. alatt a Napi Magyarország 1999. VII. 10-ei számában; Molnár Róbert országgyűlési képviselő (FKgP) 1999. X. 19-ei interpellációja; Csapody Miklós országgyűlési képviselő (MDF) nyilatkozata a Népszabadság 1999. X. 2-ai számában „Vallásügyi figyelmeztetés” c. alatt.

jogi kérdés lenne). A valódi tét, hogy hazánkban a vallásszabadság olyan modellje valósul-e meg, amelyben a polgári (és az ebből fakadó felekezeti) jogegyenlőség alapján az állam semleges az egyházak irányában, vagy egyfajta posztfeudális modell, amelyben a hatalom által meghatározott felekezeti rangsor alapján fennmarad a polgárok vallási alapon való megbélyegzése. Természetessé válik-e az emberek hatalmi befolyástól mentes vizsgálódási és döntési szabadsága világnézeti kérdésekben, vagy megjelenik a cenzúra és a közjogi megerősítés nyer a társadalom feletti klerikális gyámkodás. Ezek már a vallás területén messze túlmutató, a társadalom szabadságszférájának egészét érintő kérdések.

Sajnos a törvénymódosítás szükségességét sulykoló politikai és sajtókampányra nem a Schanda Balázs tanulmányában megnyilvánuló korrekt hangnem és elemző stílus a jellemző, hanem sokkal inkább az olyan uszítás mint ami Ughy Artilla (Fidesz), Molnár Róbert (FKgP) parlamenti képviselők interpellációiban és a jobboldali sajtó számos hangulatkeltő „tudósításában” öltött testet.²

Továbbá olyan felekezeti elfogultság, mint ami az Országgyűlés Emberi Jogi Bizottságának a főnemesi címek visszaállítását is szorgalmazó alelnöke, Csapody Miklós (MDF) nyilatkozataiból kitűnik.³ A törvényt a politikusok alkotják majd, függetlenül a szakértő Schanda Balázs valós szándékától. Éppen ezért nem lehet a Schanda-tanulmányt elefántcsonttoronyból szemlélni, a vizsgálódást dogmatikai szintre redukálni, hanem kihatását illetően be kell illeszteni a létező politikai környezetbe.

Szabadságjogokat garantáló törvényeink közül a legtöbb támadás a vallásügyit éri. A konzervatív vallási és politikai erők egyik célját a társulási (egyházalapítási) szabadság korlátozása képezi. Bár ezek a körök „polgári” Magyarországról beszélnek, a szabad polgári önszerveződés gyakorlása a vallási területen számukra egyáltalán nem magától értetődő. Megkoszorúzzák az 1848-as emlékműveket, de elfeledkeznek a híres 12 pont ama követeléséről, hogy „törvény előtti egyenlőséget polgári és vallási tekintetben”... Vallási téren még ma is erős az a paternalis-

² Ughy Artilla országgyűlési képviselő (Fidesz) 1999. VI. 22-ei, valamint Molnár Róbert országgyűlési képviselő (FKgP) 1999. X. 19-i interpellációja.

³ Csapody Miklós országgyűlési képviselő (MDF) rádiónyilatkozata a Kossuth Rádió Vasárnapi Újság 1999. X. 10-ei c adásában.

ta szemlélet, ami a vallásszabadságot az egyének szabadságával is szembeállítva elsősorban intézményi privilégiumként (a történelmi egyházak privilégiumaként) fogja fel, és megkérdőjelezi az egyének érettségét arra, hogy vallási kérdésekben önálló, felelős döntést hozzanak és ennek alapján – ha nekik úgy tetszik – önálló szervezetbe tömörüljenek. Így törvényszerűen születnek olyan ötletek, miszerint vallási területen is szükség lenne egyfajta „fogyasztóvédelemre” (értsd: cenzúra).

Akinek reális, tehát nem ráolvasásokon, hanem bizonyított tényeken nyugvó áttekintése van a vallásügyi helyzetről (pl: információit nem kizárólag a „Segítő Barát” nevű dacsövetség „szülői értekezleteiből” meríti), az látja, hogy vallási téren nincsen több visszasság mint az élet bármely más területén. Látja, hogy az ún. destruktív jelenségek – ha előfordulnak – nem kizárólag az újabb keletű közösségekben, hanem még a legrégebbi egyház keretein belül is fellelhetők (l. a Groer bíboros nevével fémjelzett jelenséget). Érdekes, hogy olyan konkrét jogsértések, devianciák, mint például szélsőjobboldali csoportok hőzöngése egyes nemzeti ünnepeken, az egyre több erőszakos cselekménybe torkolló futball-huliganizmus vagy a prostitúció terjedése huszadannyi visszhangot sem vált ki, mint néhány vallási közösség tevékenysége, amelyekre, vádlóik intenzív erőfeszítései ellenére, még nem sikerült törvénysértést rábizonyítani.

Ellenkezőleg: javarészt a vádlók részesültek bírósági elmarasztalásban. Ezért aztán a szektaellenes kijelentésekkel fűszerezett család- és ifjúságvédelmi hangulatkeltés főként figyelemelterelést szolgál. Leplezni próbálja, hogy a törvénymódosítási kampány mögött hatalmi, ideológiai cél rejtőzik: állami eszközökkel védeni a történelmi (elsősorban a római katolikus és a református) egyházak privilégiumait és mesterségesen elősegíteni társadalmi befolyásuk kiterjesztését.

Ezen egyre leplezetlenebb szándékok miatt a Hit Gyülekezete politikai okokból nem támogatja a törvénymódosítást, noha – mint azt egy tavaszi tanulmányomban részleteztem – néhány ponton elvileg lehetségesnek tartanám a jelenlegi törvény korrekcióját.⁴ Tekintettel azonban arra a kisegyház-ellenes hangulatkeltésre, ami sokak közreműkö-

⁴ Mészáros István László: A vallási jogegyenlőség védelmében (Fundamentum, 1999/2. sz.)

désével a módosítás ürügyén zajlik, ma a módosításnak nincsenek meg a politikai feltételei. A kisegyházak elleni társadalmi előítéletekre, ellenszenvre tisztességes hatalom nem játszhat rá, azt nem emelheti politikai rangra, nem engedheti jogrendjébe beépülni. Jelenleg sajnos ezzel ellentétes tendencia érvényesül. Ezért ha van aktuális teendő, akkor annak nem a felekezeti jogegyenlőség garanciáinak a Schanda-tanulmányból is visszaköszönő fellazításnak, hanem éppen ellenkezőleg: a vallási kisebbségeket védő garanciák megerősítésének kéne lennie annak szellemében, amit legújabbban az Európa Tanács is megfogalmazott: „A tagállamok kormányai hozzanak szigorú intézkedéseket minden olyan tevékenység ellen, ami diszkriminatív jellegű, illetve ami marginalizálja a vallási kisebbségeket.”⁵

Egyetértek Schanda Balázssal abban, hogy a meglévő jogi eszközök következetes alkalmazásával az esetleges visszaágások jórészt kiszűrhetőek lennének. Szerintem elegendő lenne ezt az utat járni. Csak akkor kellene törvényt módosítani, ha a joggyakorlat visszaigazolná a létező eszközök elégtelenségét. A Hit Gyülekezete szerint nem igaz, hogy ma nincs a hatóságok kezében elegendő eszköz, sőt, tapasztalataink szerint ennek inkább az ellenkezője a valóság: még eszközök hiányában is fellépnek, ha bizonyos érdekek úgy kívánják. Tekintélyes listát lehetne közzétenni arról, hogy helyi önkormányzatok, illetve a rendőrség különböző jogértelmezési csavarok révén milyen agyafúrt módjait ölti ki a gyülekezet életébe való illetéktelen beavatkozásnak. A gyülekezet elleni rágalomhadjárattól bátorítva az APEH is immár négy hónapja megszállás alatt tartja a gyülekezet szinte valamennyi intézményét. A fővárosi Hit Csarnokban például még a WC-csészek meglétét is darabszámba ellenőrizte. Természetesen tiszteletben tartjuk az APEH ellenőrzési jogát. Reméljük, hogy a jövőben más, jóval nagyobb intézményi és anyagi háttérrel rendelkező felekezetek vizsgálata estén is hasonló aprólékossággal és következetességgel lép fel. Az egyébként, hogy a megtámadott vallási közösségekkel szemben eddig nem születtek a vádakot visszaigazoló ítéletek, nem a hatóságok tétlenségét bizonyítják, hanem azt, hogy valójában nincs miért intézkedniük.

⁵ „Illegal activities of sects” – az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése 1412/1999. sz. ajánlásának 10/VII.pontja (elfogadva: 1999. június 22-én)

Egyetértek Schanda Balázssal abban is, hogy az egyházi státus újr szabályozása nem tudná automatikusan megszüntetni az esetleges visszaéléseket. Vitatom azonban, hogy az egyházi státus hiánya csak „szimbolikus hátrány” lenne, nem érintené a működés szabadságát. Olyan társadalomban, ahol az előítéletek miatt a „szektakénti” megbélyegzés egyet jelent az adott közösség legnagyobb ellenszenvvel övezett társadalmi rétegekhez préselésével, ahol a „szekta” kifejezés a „nemzetidegen” jelző vallási megfelelője; valóságos, az érintettek emberi méltóságára, társadalmi, munkahelyi megbecsülésére kiható következménye van az egyházi státusból történő lefokozásának. Másrészt a szabad vallásgyakorlást biztosító jogosítványok tekintetében is kézzel fogható hátrányt jelent az alacsonyabb jogi kategória, mégpedig nem elsősorban a pénzügyi kedvezmények tükrében, hanem olyan lényegbevágó, működési kérdésekben mint a szervezeti rend autonóm meghatározása, a közösségi vallásgyakorlás törvényes védelme, a hitoktatás megszervezése stb...

Ami a vallási tevékenység meghatározására irányuló javaslatot illeti, szerintem inkább egy pozitív definíció körvonalazásával kellene tovább próbálkozni a tanulmány által felvetett „negatív definíció” helyett. Ráadásul az olyan javasolt kizárások, miszerint nem lehet egyház az a vallási közösség, amelyik „meghatározó” gyakorlata szerint politikai érdekérvényesítő tevékenységet, pszichikai vagy parapszichikai tevékenységet végez stb... jogbizonytalanságot eredményeznének. Az egyháztagok ugyanis egyben állampolgárok is, akiknek vannak politikai jogaik, melyekkel élhetnek. Az egyházak mint társadalmi szervezetek – élve véleménynyilvánítási szabadságukkal – szintén politizálnak, ha szabadságuk megvédése (pl. kiségyházaknál a jogegyenlőség védelme), vagy a szervezeti létükből fakadó érdekeik (pl. a történelmi egyházaknál az ingatlanrendezés) úgy kívánják. Ez teljesen természetes. Ilyen kizáró rendelkezéssel egyébként a római katolikus egyház kerülhetne a legnagyobb veszélybe, hiszen érdekei érvényesítése végett államot is működtet, annak révén nemzetközi politikát folytat, konkordátumokat köt. A „parapszichikai” tevékenység megbélyegzésével pedig az a baj, hogy egyrészt a szellemi, természetfölötti megnyilvánulások a vallás lényeges tartalmi elemei közé tartoznak, másrészt a szellemi, illetve természetfö-

lötti erők megkülönböztetése aszerint, hogy melyik isteni és melyik ördögi vagy egyszerűen pszichikai, végképp meghaladná az államhatárolom képességeit. Még Jézust is azzal vádolták kora vallástudorai, hogy ördögi erővel űzi ki a démonokat (Mt 12,24)

A Schanda-tanulmány legfontosabb és egyben – szerzői szándékától függetlenül – a legkárosabb eredmény kiváltására alkalmas része az egyházak egyenjogúságának „újrágondolásáról” szóló eszme-futtatás. Ebben az egyházak vallási és társadalmi szerepének egymástól történő mesterséges elválasztására tesz javaslatot. Eszerint a felekezeti egyenjogúság csak a közösségek valláshoz kapcsolódó viszonya területén érvényesülne, míg a társadalmi szerepüket érintő kérdésekben az állam főszabályként különbséget tehetne közöttük. Szerintem az egyenjogúságról szóló törvényi rendelkezés ilyen értelmű módosítása részben hibás, részben felesleges lenne. Hibás azért, mert nem lehet e két szerepet mesterségesen szétszakítani, hiszen az egyház maga is szerves része a társadalomnak, így szükségképpen bír társadalmi szereppel, sőt missziós tevékenysége révén (ez pedig egyértelműen vallási tevékenység) magával a társadalommal kommunikál. Emiatt mondják, hogy az állam és az egyház elválasztása nem a társadalom és az egyház elválasztását jelenti. Ha az államot az egyházak társadalmi szerepével kapcsolatos kérdésekben generálisan nem kötné a felekezeti egyenjogúság követelménye, előbb-utóbb megfellebbezhetetlenül a saját hatalmi vagy a korlátlan többségi felekezeti érdek szerint rendezné be az ország vallási palettáját, folytathatna vallási „tervezgatókodást”. Az Alkotmánybíróság Schanda Balázs által is idézett rendelkezése, miszerint „az egyházak egyenlőként való kezelése nem zárja ki az egyes egyházak tényleges társadalmi szerepének figyelembevételét”, éppen elég rugalmasságot biztosít, amivel él (gyakorlatilag túlzottan) is a hatalom: Schanda maga is felsorolja ennek a bizonyítékait. Fontos azonban, hogy az AB említette esetben is az „egyenlőként kezelés” a generális követelmény, nem pedig a differenciálás. Ez két lényeges dolgot jelent. Egyrészt azt, hogy az ún. társadalmi szereppel kapcsolatos jogosítványok területén is azonos játékszabályoknak kellene érvényesülniük az összes felekezetre nézve, akik azonos követelmények teljesítése révén léphetnek a porondra. A jogegyenlőség nemcsak a közvetlen hitéleti tevékenységre vonatkozik, hanem

arra is, hogy a kisegyházak társadalmi szerepvállalását a hatalom mesterségesen ne korlátozza. Különbség maximum abból adódhatna, hogy társadalmi támogatottságuknál, erejüknel fogva egyes egyházak élni tudnak a lehetőséggel, mások nem. Így tényleg olyan helyzet állhat elő, hogy az élet tesz köztük különbséget, nem pedig a jog. Azonban az utóbbiak sincsenek eleve kizárva, mert nekik is megnyílhat a lehetőség, ha a mindenkire érvényes feltételeket teljesítik (pl. ha oktatási intézményüket akkreditálják, ha számottevő igény mutatkozik tábori lelkészi szolgáltatásra). Ez a rendszer másrészt – legalábbis elvileg – kemény indoklási, bizonyítási kötelezettséget ró mind az érintett egyházra, mind az államra: az egyháznak igazolnia, az államnak pedig részrehajlás nélkül kell vizsgálnia az adott társadalmi igény létének ténylegességét, terjedelmét. Amennyiben Schanda javaslatára a társadalmi szerephez kapcsolódó kérdésekben megszűnne a jogegyenlőségi követelmény mint generális szabály, teljes menlevelet adna a (már amúgy is létező) paktumpolitikának, és rövid időn belül teljesen felszámolná az egyenjogúság még meglévő, megtépzott elemeit is. A kormányzat már ma is, mindenféle törvénymódosítás nélkül is ilyen lépéseket tesz. Így a honvédelmi miniszter 1999. október végén egyoldalúan semmisnek nyilvánította a Hit Gyülekezete tábori lelkészi szolgálatára vonatkozó megállapodást. A gyülekezet intézményalapítási tevékenységét, de még a vallásgyakorlatát is egyre nyíltabban próbálják kriminalizálni. A hatalom tudatosan a kisegyházak marginalizására törekszik. Úgy tűnik, mintha egy kisegyháznak Magyarországon már ma sem lenne joga a pusztá vegetáláson túlmutató léte.⁶ Könnyű belátni, hogy ehhez képest milyen további károkat okozna a jogegyenlőségi követelmény további relativizálása, a „distinkciók szaporításának” politikája.

⁶ Mészáros István László: A demokrácia próbatétele (Élet és Irodalom, 1999. VIII. 6.)

MAJECHRZAK RUDOLF

a Magyarországi Új Apostoli Egyház elnöke

Részlet egy Schanda Baláznak írt levélből

Ami a Magyarországi Új Apostoli Egyházat illeti, mi nem az 1990. évi IV. törvény alapján alapítottuk egyházunkat. A mellékelt Állami Egyházügyi Hivatal 1/1989 határozata alapján törvényesen elismert egyház vagyunk Magyarországon. Jelenleg a világon 10 millió tagja van egyházunknak svájci világközponttal. A Magyarországi Szabadegyházak Tanácsa a kezdettől felügyelte munkánkat és ennek alapján lettünk önálló jogi személy. Egyházként működünk az egész világon, így természetes, hogy ragaszkodunk ahhoz, hogy bár nem vagyunk tízezren Magyarországon, mégis egyház vagyunk, mert ez világszerte a nevünk. Megjegyezzük, hogy mint keresztény egyház soha nem fordultunk anyagi támogatásért az állami szervekhez. Mégis több mint kettőszázmillió forint értékű ingatlannal rendelkezünk, melynek egy része külföldi támogatásból épült. Különösebben nem kívánunk a törvénymódosítással foglalkozni, hiszen bennünket sem a múltban, sem most nem ért hátrány. Szerény véleményünk az, hogy tényleg szükség van a módosításra, hiszen hasonló esetet nem ismerünk a világban, ahol ennyi kisegyház lenne nemzetközi háttér nélkül.

DÉVÉNYI KATALIN

a Magyarországi Karma – Kagyüpa Közösség ügyvivője

Levélrészlet

„A MKKK álláspontját szeretném előterjeszteni, miszerint az egyházi törvény megváltoztatása, módosítása szükségtelen.”

BODOR ERNŐ*az Ezoterikus Tanok Egyházának egyházfője*

Az Ezoterikus Tanok Egyháza állásfoglalása az alakulófélben levő egyházi státusról

Először is szeretném, ha megvilágítanánk az egyházi státus problematikáját. Van-e ilyen, s ha van, kinek és miért jelent gondot e szó hangsúlyozása, s annak bizonyos kizárólagos használatát miért szeretnék egy szűk felekezeti csoportosulás részére kizárólagos használatra átadni!?

Véleményünk szerint az egyházi státus rendezésének kizárólag politikai okai vannak. Nagy valószínűség szerint az állam olyan jogosítványokkal szeretné ellátni az ún. történelmi egyházakat, melyekhez elengedhetetlenül meg kell húzni a határokat a régi és az „új” egyházak között. Amennyiben ez nem így van, abban az esetben ennek az egésznek semmi értelme nem lenne. Számunkra ez a státuskérdés teljes mértékben elfogadhatatlan. A mi egyházunk tanai semmivel sem újabbak és rosszabbak mint történelmi társainké. Egyébként nem lenne baj – ha már úgy is egyházakkal foglalkozunk – megvizsgálni teológiai szempontból, hogy ki az Egyház Feje s az Ő iránymutatásai szerint döntenének erről a kérdéstről. Ugye nem kell mondanom, mi az Ő véleménye erről az egészről. Való igaz, hogy az utóbbi időben néhány egyházi csoportosulás körül bizonyos zajos események történnek. E cselekedeteknek azonban magához az egyház szóhoz semmi közük. Egyébként megjegyzem, semmi olyan dolog nem történt, ami más, régi egyházak életében is meg nem történt volna. A deviáns vallásosság mindig, minden korban előfordult és elő is fog fordulni. Itt szeretném megjegyezni, hogy ennek kezelése semmi esetre sem egy bizonyos szó használatának engedélyezésével vagy egy szó használatának visszavonásával jár együtt. Az adott probléma ugyanis ettől függetlenül még probléma marad, ha ez valóban gondot jelent. Ebben az esetben pedig az illetékes állami szervek éljenek meglévő jogosítványaikkal és szerezzenek érvényt ha-

tározataiknak.

Az egyházi jogállás szabályozásával Magyarországon súlyos veszély fenyegetné a lelkiismereti és vallásszabadság elvét. Az „egyház” kifejezést véleményem szerint semmiféleképpen nem sajátíthatja ki néhány felekezet a politikai hatalom segítségével. Való igaz, hogy bármely vallási közösség vallásgyakorlásához való joga sértetlen marad akkor is, ha másként nevezik őket, a helyzet azonban nem ilyen egyszerű. A joghátványon túl az erkölcsi megítélés is változni fog az emberek szemében. Gondolom, nem feltétlenül pozitív irányban. Az egyházi státus elvételének ezzel a gondolatával szerintem eddig még nem foglalkoztak. Abban az esetben pedig, ha átsiklottak volna felette, itt az ismételt átgondolás lehetősége. A helyzet azonban az, hogy az át nem gondolás következtében egy kissé abszurd helyzet alakulna ki. Az állam ezzel a jogalkotással kettős célt érne el, megalakítaná az egyházakat és melléjük a szektákat. Ugyanakkor létrehozná az első és másodosztályú állampolgárok intézményét is.

Az állam nem osztályozhatja a vallásokat, de még csak nem is minősítheti azokat. Semmi esetre sem az ő tiszte egy transzcendens irányvonal meghatározása. Az anyagi sík „Urai” ne akarják meghatározni, hogy ki miben higgyen, hanem inkább legyenek a hit megnyilvánulásának engedélyezői.

A jelenlegi 1990. évi IV. törvény teljes mértékben európai színvonalú. Ezen változtatni nem kellene. Ettől függetlenül az állam elképzelhető, hogy ki tudja erőszakolni a változtatás tényét. Ebben az esetben azonban több rosszat mint jót tenne.

Azok a képviselői indítványok, melyeket a tisztelt képviselőtársak benyújtottak, meglehetősen furcsák. Olyan dolgokat szeretnének kieroszakolni, melynek hátterében bizonyos, nem csak Magyarországon honos egyházi csoportosulások igényeit – nem szeretnék, hanem akarják kieroszakolni.

Három lényeges momentumot szeretnék kiemelni.

1. 100 év honosság – néhány történelmi egyház kivételével senki sem rendelkezik vele. Úgy érzem, nem igazán kell most már ecsetelnem, hogy mely egyházi alakulatokat kívánják az „egyház” szóval megerősíteni.

2. A 100 fős létszámhatár felemelését 10000 főre. Ezt az elképzelést – úgy érzem – nem mondhatom igazán tisztességesnek. Ilyenkor valahogy nem érzem a politikai pártok alapításához szükséges 12 fős létszámhatárt. Nem is baj. Nem lenne baj, ha azok a tisztelt képviselők, akik e létszámhatárt kitalálták, netán megálmodták, elgondolkodnának azon, miért van bennük ez a félelem a kiségyházakkal szemben, miért, s mitől akarják megvédeni az embereket!?! Egy ilyen létszámhatárt ugyanis egy 10 milliós országban feltételül szabni nem tisztességes.

3. Egyik javaslat megkövetelte azt is, hogy a bejegyzést kérő szervezet csatolja bejegyzési kérelméhez hitvallását. – Az Ezoterikus Tanok Egyháza ezt automatikusan meg is tette, alapszabályában lefektette. – Mellesleg nem értem, hogy a többiek ezt miért nem tették meg, ha nem tették meg. Ugyanakkor mint hivatalos kérelem, nem tartom szerencsésnek, mert az elbírálásában nem játszhat szerepet egy politikai testület. Adott esetben ne ő akarja az egyház hitéletét meghatározni.

Schanda Balázs szerint a „státus hiánya nem érinti a működés szabadságát”. „E szerint az egyházi státus hiánya elsősorban szimbolikus hátrány, mely az érintett közösségek működését, vallásuk gyakorlását lényegesen nem hátráltatja.” Való igaz. Ennél sokkal rosszabbat tesz, minősít, az embereket befolyásolja, a kiségyházakat pedig ellehetetleníti, elindít egy teljesen negatív folyamatot. Ugyanakkor szemben áll az Emberi Jogok Európai Konvenciójának 9. cikkelyével, mely tiltja, hogy a tagállamok különbséget tegyenek a különböző hitvallások között, osztályozza azokat. Egy ilyen különbségtétel már önmagában is a 9. cikkelyben garantált szabadságjogok aránytalan megsértését jelentené, mivel a szabadság alapja éppen az állam kötelező semlegességéből fakadó mindennemű különbségtétel mellőzése.

Nyíri Tamás:

A keresztény ember küldetése a világban

A modern világban hol a helye a keresztény hívőnek? Szeretheti-e a világot anélkül, hogy szeretetének kárát vallaná kereszténysége? Lehet-e ugyanolyan értékű tagja a modern társadalomnak mint akárki más? A bűnös és megváltott ember hogyan szolgálhatja a történelmet keresztény nagyvonalúsággal és a Krisztus-esemény lelkesítő erejével? Hogyan illeszkedik a becsületes munka a megváltás rendjébe? Hogyan fér meg egymással a tudomány és a hit? Ezekre a kérdésekre válaszolnak a kötetben összegyűjtött előadások. A nemrég elhunyt teológia- és filozófiaprofesszor utolérhetetlen pontossággal megfogalmazott és szeretettől áthatott írásai ma éppúgy útjelzők lehetnek a kérdező-kereső keresztény ember számára mint megírásuk idején. „Intellektuális imakönyv” ez, melynek örök reményt hirdető üzenete, hogy a világias világ nem távolodott el Istentől, a megtestesült Jézus Krisztustól, hiszen Isten ott található, ahol mi magunk; az isteni Istent abból ismerjük föl, hogy emberi lett Jézus Krisztusban.

Ára: 874 Ft 12% áfával

(megrendelhető az Egyházforum címén)

DR. TÓHT KÁROLY

A szerző református püspök, az Ökumenikus Tanulmányi Központ elnöke. Az alábbiak személyes véleményét tükrözik és nem feltétlenül a Magyarországi Református Egyház álláspontját.

Hozzászólás

Schanda Baláznak „Az egyházi státus rendezésének lehetséges irányai” című írását komoly, őszinte és dicséretre méltó erőfeszítéseket tükröző és együttgondolásra készítő, tömör és szakszerű tanulmánynak tartom. Dolgozata számos, az élet által felvetett elemet tartalmaz, amelyek megszívelése és felkarolása a magyarországi vallási közösségeknek a társadalomhoz, valamint az államhoz való viszonyát világosabbá és áttekinthetőbbé tenné.

Nálunk is – miként Európa más országaiban –, főképpen az ún. „átmeneti társadalmakban”, amelyek alatt a közép-kelet-európai rendszerváltások által teremtett körülményeket értjük, az egyház és állam viszonyát három tényező határozza meg:

1. A történelmi adottságok, a kereszténység felvétele és a magyar államalapítás egyidejűsége, a két társadalmi folyamat szoros összefonódása. A klasszikus protestantizmus politikai és kulturális hatása és nemzeti függetlenségi harcainkhoz való szoros kapcsolódása ugyanerre az irányba mutat.
2. A nyugat-európai fejlett országokban érvényesülő rendezési törekvéseknek általános elfogadottsága, amelyek mindent meghatározó alapelve a „teljes lelkiismereti és vallásszabadság” biztosítása.
3. Főleg az 1989-90-es politikai fordulat, a rendszerváltás nyomán bekövetkezett társadalmi pluralizmusban kialakult vallási invázió korábban ismeretlen vallási közösségek megjelenését tette lehetővé, illetve a hagyományos vallási közösségek (történelmi egyházak) társadalmi súlyát elismertté változtatta. Ebben a vonatkozásban megfigyelhető egyfajta társadalmi „ingamozgás”, az 1948–89 közti idő-

ben érvényesített „vallásellenes” légkör jóvátételeként a vallás kedvezőbb társadalmi megítélésének vagyunk a tanúi. Ezzel egyidőben ez a hangulati és objektív változás nemcsak a lehetőségek, hanem a visszaélések előtt is tágra nyitotta a kapukat.

Itt tehát egy rendkívül képlékeny, gyorsan változó, de valóságos társadalmi mozgásról van szó. Ennek a szociológiai és egyházi felmérése is rendkívül nehéz, szinte lehetetlen, mert tele van ellentmondásokkal. A kínos feszültség, de vitákra és lépésekre készítő valóság abból adódik, hogy az állam és az egyház Alkotmányban és az érvényes törvényekben (1990/IV.) biztosított elválasztása nem vezethet egyházellenességhez. Másrészt az egyház és a társadalom szoros és sokrétű összefonódása nem alakíthat ki igazságtalan helyzeteket, nem biztosíthat kiváltságokat, illetve nem vezethet államvallás kialakulásához, még kevésbé első és másodosztályú államvallások megjelenéséhez. Tudatában vagyunk annak, hogy teljes világnézeti semlegesség nincs, de a mindenkori államnak a legnagyobb objektivitásra kell törekednie vallásügyi kérdésekben is.

Nagy és elkerülendő hiba lenne megkísérelni visszatérni korábbi évszázadok felfogásaihoz és gyakorlatához. Sem a középkorhoz, sem a XVI. századhoz, de még a II. világháborút követő évekhez sem lehet visszafordulni. Új társadalmi helyzet alakult ki, amelyben megjelent és erősödik a „vallási piac”, a pluralista társadalom. Ennek velejárói az új vallási mozgalmak, közösségek társadalmi jelenléte. Le kell szögezni félreérthetetlenül, hogy nem minden új vallási mozgalom szekta vagy szekta jellegű. Azt is látni kell, hogy nem minden szektának vélt vagy valósággal szekta végez káros társadalmi tevékenységeket. A hagyományos vallási alakulatoknak (történelmi egyházak) is vannak szektás jellegű megnyilvánulásai. Kétségtelenül előfordulnak az új társadalomban is aggasztó jelenségek, visszaélések, családok töredeznek össze, fiatalok szakadnak el eddigi hagyományoktól stb. De Magyarországon a szórványos, káros társadalmi jelenségek ellenére sem került sor szélsőséges cselekményre. Viszont a megelőzésre való felkészülés bölcs, sőt elkerülhetetlen lépés lenne még akkor is, ha vallásos népünk óvatos és idegenkedik minden korábban nem vagy kevésbé ismert vallási jelen-

ségtől. Ez akkor is hangsúlyozható, ha az új vallási mozgalmak kis létszámú csoportok létrejöttével kérkednek.

A jelenlegi vallásügyi törvénynek (1990/IV.) azonban legalább egy helyen pontosító kiegészítésre lenne szüksége. A „vallási közösségek” gyűjtőfogalom keretén belül kellene valamennyi vallást egy illetékes magyar bíróságnak nyilvántartásba venni. E gyűjtőfogalom alkalmazása keretet teremtene ahhoz, hogy differenciálni lehessen. A különböző keresztyén felekezetek „egyházként” kerülnek bejegyzésre, míg a más vallásúakat nevüket megnevezve vallásként tüntetné fel a nyilvántartás. Ezt a módosítást törvénykiegészítéssel, egy új törvénycikk beiktatásával lehetne elérni. Egy ilyen lépés nem sértené a jelenleg érvényes vallási törvényt, és megoldaná azt a kérdést is, hogy a különböző vallási egyesületek a jobb hangzás, a tekintélykeresés, a respektabilitás céljából nem utolsósorban megtévesztő szándékkal szimbolikusan egyháznak nevezik magukat. Az egyház lényege szerint *par excellence* keresztyén sajátosság, amely közvetlenül a bibliai hagyományra épül (Mt 16.18; Ef 5.25 stb.). Más nagy vallások nem ismerik az egyház fogalmát. Nincs iszlám, buddhista vagy hindu egyház. A zsidó hitközösség számára pedig egyenesen sértő az egyházként való megjelölés. Persze a törvénymódosítás szövege az egyházakat szociológiai adottságként értelmezné. Ezzel azonban nem először fordulna elő, hogy eredetileg teológiai fogalmak szociológiai jelentésű kifejezéseké válnak. Az állam világnézeti semlegességének a követelménye fontos alappilére az egyház–állam viszonyának. Valóban a modern állam nem válhat az egyházak vagy bármely vallási közösség „meghosszabbított karjává”.

Schanda Balázs írásának szándékával, tendenciájával egyet lehet érteni. Az ő célja sem egy új vallási törvényalkotás, hanem az elmúlt évtized során jelentkezett hiányosságoknak és „kiskapuknak” a vallással való visszaélésnek szabályozás útján történő kiiktatása. Az mindenképpen erősítené a jelenlegi törvényt, ha a nyilvántartásba vétel nem több bíróságot terhelne, hanem egy központi és áttekinthető bírósági bejegyzés tartaná nyilván a vallási közösségeket.

Schanda Balázs írásában több helyen a történelmi egyházak privilégiumairól, kiváltságairól beszél, főképpen a volt egyházi ingatlanok tulajdoni helyzetének rendezési folyamata összefüggésében. Itt azonban

nem másról van szó, mint egyszerűen vagyoni jogi rendezésről. Ennek a rendezésnek semmi köze nincs sem a teológiai felfogáshoz, sem a történelmi egyházak nagyobb hatásfokú társadalmi befolyásához. A vallási közösségeknek a más egyesületektől eltérő jellege, amelynek részletezésére terjedelmi korlátozás miatt itt nem térhetünk ki, azt kívánja meg, hogy jogait – nem előjogait – társadalmi befolyásuk függvényében állapítsák meg. E tekintetben a próbaidő bevezetése mutatna a megoldás felé a hasznos társadalmi tevékenységet folytatni kívánók számára az új vallási mozgalmak tekintetében. Itt új közszolgálati intézményekről, tömegtájékoztatási eszközökről, katonai lelkigondozásról stb. lenne szó. E tekintetben a mindenkori állam diszkrecionális joga különböző vallási közösségek társadalmi elvárásokat is tükröző anyagi és egyéb irányú támogatása, ami semmiképpen sem azonosítható a még „nem bizonyított” vallási közösségek diszkriminációjával.

Nagyobb koordinációra lenne szükség a vallási mozgalmak és közösségek életét figyelemmel kísérő intézmények, tevékenységek között. Egységesen, elemző munkát is végző hatékony információs központ létrehozása is ajánlatos lenne, mivel vallási téren igen nagy az általános tájékozatlanság, amivel a különböző új csoportok vissza is élnek. Mindenképpen szükség lenne a családi élet védelmének hatékonyabb kiépítésére, az aggódó szülők és az ifjúsági kérdések társadalmi jelenléte miatt.

Schanda Balázs tanulmánya nem tér ki az egyes nyugat-európai parlamentek (Németország, Franciaország, Svájc, Anglia) „ankét bizottságainak” munkájára, amelyek ellentmondásai dacára e kérdés robbanékony jellegére felhívják a figyelmet.

Összegezve:

1. Új törvényalkotás feltételei nem alakultak ki, de törvénykiegészítésre, -módosításra szükség van.
2. Vallási közösségek több bírósági bejegyzése helyett egy bíróság feladatkörének meghatározása, egyesítése lenne előnyös.
3. A különböző hátterű kutatócsoportok hatékonyabb koordinálását követelné meg az új helyzet. A kutatócsoportnak az egyesített bíróság számára megbízható információkat kell biztosítani.

4. Létre kell hozni a hatékonyabb védekezés érdekében a veszélyeztetett családok és sérelmet szenvedett szülők fórumát, hogy tér nyíljon az egyes vallási közösségek bíróság útján meg nem oldható visszaéléseinek feltárására és korlátozására.

ERDŐ PÉTER

Egyházjogász, segédpüspök, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem rektora

Alapvetően egyetértek Schanda Balázs cikkével, mely nem az 1990. évi IV. törvény alapvető megváltoztatását, hanem a törvény végrehajtásában a szakszerűség erősítését tartja kívánatosnak. Az 1990. február 9-én az Apostoli Szentszék és a Magyar Köztársaság között létrejött megállapodás leszögezte, hogy az állam és egyház közti viszonyok a Codex Iuris Canonici és az 1990. évi IV. törvény alapján megfelelően rendezettek. Így a katolikus egyház működési keretei Magyarországon kellően biztosítottak.

A napi gyakorlati gondok közepette a katolikus egyház főként abban érdekelt, hogy saját működéséhez kellő szabadságot élvezzen, nem törekszik a „konkurrencia” állami segédlettel történő kizárására. A vallási közösségek különböző társadalmi realitásának kezelésére a tanulmányban javasolt kritérium (az „egyenlő szabadság” elve) nemzetközileg bevált formának látszik.

HEGYI GYULA

Újságíró, parlamenti képviselő, az Európa Tanács tagja, társszerzője a hozzászólás után közölt „A szekták illegális tevékenységéről” c. Európa Tanács 1999. VI. 22-ei ajánlásának.

Szekták pedig vannak, de kell-e tennünk velük valamit is?

A magyar közélet örökzöld témájának számít az egyházalapítási bejegyzés szigorítása. A jobboldali pártok immár egy évtizede nem tudnak belenyugodni abba a ténybe, hogy az 1990/4-es törvény nyugat-európai szinten is feltűnő nagylelkűséggel teszi lehetővé új vallási közösségek létrehozását. A Németh-kormány által elkészített szabályozást sok éven, úgy próbálták meg szigorítani, hogy a bejegyzést a vallási közösség százesztendősi hazai honosságához, illetve legalább tízezer taghoz kötötték volna. Ezt az elképzelést 1990 és 1994 között a Fidesz is elutasította, ám 1998-as kormányra kerülése után látszólag támogatni látszott. Másfél éven át azonban csupán annyi történt, hogy Semjén Zsolt helyettes államtitkári minőségében kéthavonta nagy sajtókampány közepette beígérte a törvénymódosítás gyors betérjesztését. A sajtónyilatkozatokat azonban semmilyen érdemi kezdeményezés nem követte.

Ezzel párhuzamosan az Európa Tanács 1999. június 22-én ajánlást fogadott el „A szekták illegális tevékenységéről”. A téma rapportőre három szocialista képviselő, a román Adrian Nastase, a spanyol-katalán Maria Lluís de Puig és e sorok írója volt. Az ajánlás – *melynek szövege alább olvasható* – a kétoldalú, elfogultan szektaellenes és a „szekta” szó kiejtését is antiliberalis merényletnek értelmező álláspont között félúton valós, konkrét veszélyekre koncentrál, és ezekre keres a vallásszabadság alapelvét nem sértő választ. Az Európa Tanács Strasbourgban nagy többséggel elfogadott ajánlása és a Semjén-féle szigorító csomag virtualitásának felismerése nyomán a Miniszterelnöki Hivatal Schanda Balázs személyében egy képzett, tudományához és katolikus egyházá-

hoz egyaránt kötődő alkotmányjogászt kért fel a törvénymódosítás elkészítésére. Schanda véleményem szerint a lényegyet ragadja meg, amikor a minden vallási közösséget megismerő egyenlő szabadságjogokat különválasztaná a különböző társadalmi szerephez kötődő, eltérő kedvezményektől és támogatási formáktól. A teljesen szabadon szerveződő civil szervezetekhez a hatályos törvény ma is különböző támogatottsági formákat rendel (közhasznú, kiemelten közhasznú), s például parlamenti támogatásért csak a bejegyzést követő, meghatározott időszak letele után lehet pályázni.

Nagy kérdés azonban, hogy alkotmányosan milyen mértékben lehetséges és helyes különválasztani egymástól az állami elismerést és az állami támogatást. Mivel a kis vallási közösségek tagjai a vitatható statisztikák és a tényszerű adófelajánlások szerint egyaránt csak töredékét teszik ki a történelmi vallások híveinek (a katolikusok 70%-a a korábbi becslést is meghaladja), az sem biztos, hogy a szigorítás miatt várható hazai és külföldi vihar egyáltalán megéri-e az eredményt? Szepták és álvallási közösségek természetesen valóban léteznek, többen közülük érdemtelenek lennének minden állami támogatásra, mások tevékenysége pedig olykor szigorúan fogalmazva társadalomellenesnek is tekinthető. Egyáltalán nem tisztázott azonban, hogy a létező jogszabályi lehetőségek valóban alkalmatlanok-e egy felelősebb szabályozásra, vagy – amint az napjainkban lenni szokott – a rossz és felelőtlen végrehajtás miatt van igény újabb és újabb jogszabályi szigorításra?

Mivel a valóságos helyzetet sem a „szektaveszélyt” kiáltók, sem a szektaveszély emlegetését szélsőjobboldali merényletnek tekintők nem ismerik, hasznos lenne, ha az ügyészség és az Állami Számvevőszék átfogó vizsgálatot indítana – előbbi a vallási közösségekhez kötődő törvényteleniségek, utóbbi pedig a gazdálkodási anomáliák feltárására. Ugyancsak megfontolandó, hogy az egyházak bejegyzését a jelenlegi gyakorlattal szemben az egész országban csak egy bíróság végezze, aminek révén egységes szempontokat lehetne érvényesíteni a regisztrációnál. A társadalmi szervezetek precedensét felhasználva bizonyos „türelmi időt” lehetne rendelni a bejegyzés és az állami támogatás odaítélése közé, akár az ideiglenes és végleges bejegyzés intézményét is megfontolva. Mindez még nem érintené a vallási közösségek alkotmányos egyen-

lőségét, de a visszaélési lehetőségek nagyobbik részét feltehetően kiküszöbölné. Az érdemi szigorítás alkotmányos és nemzetközi jogi (Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata a vallásszabadságról!) buktatói miatt is bölcsőbb lenne a törvénymódosítás betervezése előtt a meglévő jogszabályi lehetőségek alapján mederbe terelni a folyamatokat. Kétségtelen tény, hogy Nyugat-Európában üzleti vállalkozásként ismert szervezetek is egyházi bejegyzést szereztek Magyarországon – amint az is, hogy a kommunista idők mellőzését igen bőkezű állami programok kompenzálják. (Kisebb és nagyobb vallási közösségek számára egyaránt.)

A jogi szabályozáson túllépve egy gondolatot érdemes még megfontolnunk. Mi, katolikusok időnként rossz lelkiismerettel hallgatjuk, hogy „elszürkülő” egyházunkkal szemben a „szekták” milyen mély lelki és közösségi élményt nyújtanak tagjaiknak. Arról azonban megfélekedünk, hogy sok esetben ez az élmény éppen olyan múlandó mint amilyen mély. A szekták „átmenő forgalma” igen nagy. A frissen megtértek néhány hónapig hatalmas intenzitással vesznek részt a közösség lelki életében, s a váratlan élmény hatására magánéleti és olykor még egészségügyi problémáik is megoldódni látszanak. Ugyanezt a hatást rövid időre egyébként a csodadoktorok és a placebo-jellegű gyógyszerek is elérik. Az eufórikus lelkesedést azonban hamar követi a keserű csalódás, hiszen a civil élet gondjait és a betegségeket hosszú távon nem szünteti meg a vallási közösséghez történő csatlakozás. Aligha véletlen, hogy a szekták legkegyetlenebb leleplezői nemrég még az elvakult hívekhez tartoztak. Tapasztalt plébánosok maguk is ismernek olyan példákat, amikor a felnőtt korban megkeresztelkedett új hívek az első hónapok után csalódva fogadják, hogy a keresztség nem változtatja meg egész életüket. Ezért érdemes hangsúlyozni, hogy katolikus felfogás szerint a vallási közösségek „tagsága” a bölcsőtől a sírig tart, s az élet minden szakaszához lelki gondozást rendel. Egy vallási közösség számára komoly „teszt” lehet az is, hogy egyáltalán túléli-e alapítója halálát.

Szekták Európában

Az Európa Parlament határozata az Európában működő szekták ügyében

Az Európa Parlament,

- tekintettel az 1950. november 4-ei, az emberi jogok és az alapvető szabadságjogok védelmére vonatkozó Európai Egyezményre,
 - hivatkozva az Európai Közösség alapító okiratára, nevezetesen annak F cikkelye 2. fejezetének (paragrafusának) K 1., 2., 5., 6., 7. és K 3. pontjaira,
 - hivatkozva a gyermeki jogokra vonatkozó 1992. július 8-ai határozatára,
 - valamint az Európai Tanács 1178/1992-es, a szektákra és új vallásmozgalmakra vonatkozó ajánlására
- a) kinyilvánítva, hogy a demokratikus jogállam megalkotóinak alapelveivel – tolerancia, lelkiismereti és vallásszabadság, gondolati, egyesülési és gyülekezési szabadság – teljes mértékben egyetért,
 - b) megállapítva, hogy a közelmúltban lezajlott franciaországi események, különös tekintettel az 1995. december 23-án Vercors környékén bekövetkezett 16 halálesetre (köztük 3 gyermeké), fényt derítettek egyes szektáknak nevezhető csoportosulások veszélyes tevékenységére,
 - c) konstatálva, hogy a szekták és a szekta jellegű csoportosulások egyre nagyobb teret nyernek és egyre változatosabb formákat öltenek világunkban,
 - d) elismerve, hogy számos, az EU határain belül működő vallási és másfajta szekta teljesen legitim, ennél fogva jogosan igényli, hogy szervezete és tevékenysége az Emberi Jogok Európai Konvenciójában lefektetett személyiségi, illetve szabad vallásgyakorlási jogok védelme alá essék,
 - e) végezetül leszögezve, hogy egyes szekták, melyek az EU területén nemzetközi hálózatot építettek ki, az emberi jogokat sértő, törvény-

be ütköző, büntetendő tevékenységet folytatnak: veszélyeztetés, szexuális zaklatás, szabadságkorlátozás, emberkereskedelem, agresszív magatartásra való felbujtás, rasszista ideológia terjesztése, adócsalás, illegális pénzalap-átutalások, fegyver- és droggereskedelem, a munkajog megsértése, illegális orvosi tevékenység;

1. leszögezi, hogy garantálni kell a lelkiismereti, gondolat- és vallásszabadsághoz való jog, valamint az egyesületi jog érvényesülését, s ezt csupán a magánszféra, az egyéni szabadságjogok kötelező tiszteletben tartása korlátozhatja, amennyiben elejét kell venni az olyan tevékenységeknek, mint például a kínzás, az embertelen, a lekezelő bánásmód, az ember kihasználása;
2. felkéri a tagállamokat, biztosítsák, hogy országaik igazságszolgáltatási és rendőri szervei éljenek az érvényben lévő jogi eszközökkel és lehetőségekkel, szorosabban működjenek együtt az Europol keretein belül, megakadályozandó az egyén jogainak megsértését, amire egyes szekták tevékenysége alapos gyanút szolgáltat;
3. felhívja továbbá a tagállamokat, tegyék kellően hatékonyvá igazságszolgáltatási, adózási és büntetőjogi intézményrendszerüket annak érdekében, hogy azok eredményesen lépjenek fel a törvénytelensegekre hajló csoportok ellen, tevékenységük megakadályozására;
4. felszólítja a tagországok kormányait, hogy kellő megfontoltsággal adományozzák az adókedvezményt és jogi védelmet biztosító vallási szervezet státust, illetve indokolt esetben vonják azt meg a titkos vagy büntetendő gyakorlatot folytató csoportosulásoktól;
5. felhívja a tagállamokat, gondoskodjanak a szektás tevékenységgel kapcsolatos adatok és információk cseréjéről, a kölcsönös tájékoztatásról;
6. felkéri a Tanácsot, hogy dolgozzon ki, ajánljon és fogantossin olyan intézkedéseket, amelyek az Európai Közösségről és az érvényben lévő jogrendszerrel szóló egyezmény VI. cikkelyében leírt eszközök következetes alkalmazásából adódnak, s ily módon tegye lehetővé az Európai Közösség országaiban működő illegális szekták tevékenységének ellenőrzését, illetve korlátozását; felhívja továbbá a Tanácsot, hogy bátorítsa a tagállamokat a Közösségen kívüli orszá-

- gokkal való hatékonyabb együttműködésre annak érdekében, hogy nagyobb sikerrel lehessen felkutatni az eltűnt személyeket, és megtalálásuk után eredményesebben lehessen őket reintegrálni a társadalomba;
7. felhívja a Bizottságot, illetve a tagállamokat, tanúsítsanak maximális éberséget annak érdekében, hogy a szekta jellegű csoportosulások ne juthassanak a törvényes társadalmi testületeket megillető jogokhoz,
 8. felkéri közjogi és belügyi bizottságát, hogy a nemzeti parlamentek megfelelő bizottságainak javasolja, tűzzék soron következő bizottsági ülésük napirendjére a szektakérdést, és egyrészt mozdítsák elő az egymás közti információcserét ezen csoportok szervezetét, működését és viselkedését illetően, másrészt igyekezzenek közös koncepciót kialakítani a tekintetben, milyen eszközökkel lehetne meggátolni a nemkívánatos szektatevékenységet, milyen stratégiával lehetne biztosítani a lakosság védelmét. A kialakított konszenzust azután jelentés formájában tárhatnák a Bizottság plénuma elé;
 9. megbízza az Elnököt, hogy jelen határozatot tárja a Tanács, a Bizottság, a tagállamok kormányai, illetve parlamentjei, valamint az Európa Tanács elé.

* * *

A szekták illegális tevékenysége

Az Európa Tanács 1412-es (1999) számú ajánlása³¹

1. A közgyűlés ezennel felidézi a szektákról és az új vallási mozgalmakról szóló 1178-as (1992) ajánlását, amelyben azon véleményének adott hangot, hogy nincs szükség a szekták alapvető jogi szabályozására, mivel az efféle törvénykezés esetleg összeütközés-

31 Az 1999. június 22-én zajló közgyűlési vita (18. ülés). Lásd: 8373- as dokumentum, a Jogi- és Emberi Jogi Bizottság jelentése (előadó: Nastase úr), 8379-es dokumentum, a Szociális, Egészségügyi és Családügyi Bizottság véleménye (előadó: Hegyi úr), és a 8383-as dokumentum, a Kulturális és Oktatási Bizottság véleménye (előadó: de Puig úr). A szöveget a közgyűlés 1999. június 22-én (a 18. ülésen) fogadta el.

- ben állhat az Európai Emberi Jogi Konvenció 9. cikkelyében biztosított lelkiismereti és vallásszabadsággal, és sértheti a hagyományos vallásokat.
2. A közgyűlés ismételten hangsúlyozza a lelkiismereti és vallásszabadság iránti elkötelezettségét. Elismeri, hogy a vallási pluralizmus a vallásszabadság természetes következménye. Úgy véli, hogy az országok semlegessége, és a törvény előtti egyenlőség védelmet nyújt a diszkrimináció minden formája ellen, ezért felhívja a hatóságokat arra, hogy tartózkodjanak a különböző hitekkel, illetve meggyőződésekkel kapcsolatos értékítéleten alapuló intézkedések foganatosításáról.
 3. Az 1178-as (1992) ajánlásában a közgyűlés egyszerűen csak azt javasolta, hogy a Miniszterek Tanácsa hozzon intézkedéseket az ifjúság és a nagyközönség informálása és oktatása érdekében, és azt kérte, hogy biztosítsák a bejegyzett szekták és vallási mozgalmak hivatalos státusát.
 4. A fenti ajánlás elfogadása óta számtalan olyan komoly esemény történt, amelyek a jelenség ismételt tanulmányozására ösztönözték a közgyűlést.
 5. A közgyűlés arra a következtetésre jutott, hogy szükségtelen a szekták ismételt meghatározása, és annak eldöntése, hogy a szekták valójában vallások-e vagy sem. Ugyanakkor azonban bizonyos csoportosulások, amelyeket szektáknak tartanak, függetlenül attól, hogy ezek a csoportosulások milyen vallási, ezoterikus, illetve spirituális jellemzőkkel illetik magukat, aggodalmat keltenek, és ezt a tényt mindenképpen figyelembe kell venni.
 6. Másrészt viszont a közgyűlés azon van, hogy rendkívül fontos annak biztosítása, hogy a fenti csoportok tevékenysége, függetlenül attól, hogy ezek a csoportosulások vallási, ezoterikus, avagy spirituális jellegűek, összhangban álljon a demokratikus társadalmak elveivel, és – különösképpen – az Európai Emberi Jogi Konvenció 9. cikkelyével, továbbá annak biztosítása, hogy tevékenységük legális legyen.
 7. Alapvető fontosságú, hogy a fenti csoportokról rendelkezünk olyan megbízható információkkal, amelyek nem csak kizárólag a szek-

- raktól, és nem is csak a szekták áldozatainak védelme érdekében létrehozott szervezetektől származnak, és hogy ezek az információk széles körben terjesztésre kerüljenek, de csak azt követően, hogy az érintetteknek módjukban állt kifejtteni a véleményüket az információk objektivitásával kapcsolatban
8. A Közgyűlés ismételten hangsúlyozza annak a szükségességét, hogy a felsőoktatási intézmények tantervébe, de elsősorban a tinédzseroktatási tervébe, beépítésére kerüljenek a legfontosabb ideológiai és vallási iskolák történetével és filozófiájával kapcsolatos speciális információk.
 9. A közgyűlés nagy jelentőséget tulajdonít a legsebezhetőbbek védelmének, ideértve – elsősorban – a vallási, ezoterikus, és spirituális csoportok tagjainak gyermekeit, ha rosszul bánnak velük, megérőszakolják, illetve elhanyagolják őket; „agymosás” alá vetik, és nem járatták iskolába, mivel ilyen esetekben a jóléti intézmények nem tudják felügyeleti tevékenységüket gyakorolni.
 10. Következésképpen a közgyűlés felhívja a tagállamok kormányait a következőkre:
 - I. Szükség esetén állítsanak fel, illetve támogassák a felállítását a vallási, ezoterikus, illetve spirituális természetű csoportokkal kapcsolatos független, országos, illetve regionális információs központoknak;
 - II. Az iskolák általános tantervébe építsék be a legfontosabb ideológiai és vallási iskolák történetével és filozófiájával kapcsolatos speciális információkat;
 - III. Alkalmazzák a büntetőjogi és polgári törvénykezés szokásos eljárásait azokkal az illegális tevékenységekkel szemben, amelyeket a vallási, ezoterikus, illetve a spirituális természetű csoportok nevében hajtanak végre;
 - IV. Biztosítsák a gyermekek beiskolázásával kapcsolatos rendeletek szigorú betartását, és az illetékes hatóságok megfelelő fellépését a rendeletek megszegése esetén;
 - V. Szükség esetén bátorítsák – elsősorban a közép-kelet-európai országokban – az olyan, nem kormányzati szervek felállítását, ame-

- lyek feladata a vallási, ezoterikus, illetve spirituális csoportok áldozatainak, illetve az áldozatok családjának védelme.
- VI. Támogassák és segítsék elő a vallási csoportosulásokkal kapcsolatos olyan hozzáállás kialakulását, amelynek eredményeképpen megvalósul a megértés, a tolerancia, a párbeszéd, és a konfliktusok megoldása;
- VII. Hozzanak szigorú intézkedéseket minden olyan tevékenység ellen, ami diszkriminatív jellegű, illetve ami háttérbe szorítja (marginalizálja) a vallási, és spirituális kisebbségi csoportosulásokat.

Továbbá a közgyűlés a következőket javasolja a miniszterek tanácsának:

1. Szükség esetén speciális intézkedésekkel is segítsék elő a vallási-, ezoterikus, illetve spirituális csoportokkal kapcsolatos információs központok felállítását a kelet-közép-európai országokban a vonatkozó országok számára nyújtott segélyprogramok keretén belül;
2. Az országos központok közötti információcsere egyszerűbbé tétele és elősegítése érdekében hozzanak létre egy, a vallási, ezoterikus, illetve spirituális jellegű csoportokkal foglalkozó európai megfigyelőállomást (obszervatóriumot).

SCHANDA BALÁZS

Befejező megjegyzések

Az érkezett hozzászólásokat sok szempontból igen értékesnek tartom és ezúton is köszönöm. Meggyőződésem, hogy az egymás álláspontját tiszteletben tartó vita a demokrácia egyik sarokköve. A megfogalmazott ellenvélemények és fenntartások mindegyike megérdemli a gondos elemzést. E helyen azonban, a vita sajátosságai miatt, csak néhány, különböző jellegű, általános megjegyzést szeretnék tenni, a hozzászólók egyes felvetéseinek nevesítése nélkül.

1. 1999. június 1. óta a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumában dolgozom és egyik feladatomban, hogy a lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról szóló 1990. évi IV. törvény (a továbbiakban: törvény) módosításának szakmai koncepcióját elkészítsem. Az Egyházforumnak megküldött írásomban inkább egy, a témával korábban foglalkozó jogász eszmefuttatása, semmint kiérlelt hivatalos álláspont. Ilyenformán „írói munkásságom része”. Reményeim szerint a közeli jövőben egy tovább érlelt, immár koncepciónak nevezhető anyag is napvilágot láthat.
2. Az 1990-ben született törvényt alapvetően jónak tartom, azonban az elfogadása óta eltelt évtized megmutatta fogyatékososságait is, melyek módosítást (vagy inkább pontosítást, finomítást) igényelnek. Nem egyes egyházak védelme vagy igényei indokolják a törvény módosítását, hanem azok a visszaélések, melyeket jelenlegi szabályai nem tudtak megelőzni. Azt, hogy a vallási szférában vannak problémák – a felelősség áthárítása nélkül –, illetve később szakemberekhez (így például vallásszociológusokhoz) kell utalnom. Tapasztalataim szerint a problémák létét senki nem tagadja, inkább megítélésükben, és kezelésükben vannak hangsúlykülönbségek.
3. A törvény nemzetközi fogadtatása tapasztalataim szerint igen vegyes: amerikai kollégáim többsége egyértelműen pozitív értékelést ad, a szakma német művelői döbbenet csodálkozást mutatnak. A külföldi megítélést azonban nem tekintem mérvadónak: a nyugati világban

- oly mértékben eltérő rendszerek érvényesülnek, melyek igazodási kényszert nem jelentenek számunkra. (Megjegyzem: az Emberi Jogok Határok Nélkül nevű emberi jogi szervezet „A lelkiismereti és vallásszabadság eszméjének torzulása Magyarországon” c. jelentését gyenge pamfletnek tartom, mely az alapvető sajtóetikai normák megsértése mellett oldalról oldalra arról tesz tanúbizonyságot, hogy szerzője nem ismeri a magyarországi jogi helyzetet. Ilyen szinten nincs értelme a vitának.)
4. Megjegyzendő, hogy a katolikus egyház – melyet több hozzászóló a törvénymódosítás igénye mögött sejt – a törvényre, a Szentszék és Magyarország diplomáciai kapcsolatainak helyreállításáról szóló megállapodásban (1990. február 9.) úgy tekint, mint ami szerint „*az egyházat érintő kérdések ma már rendezettek*”.
 5. Az Európai Unió Parlamentjének 1996. február 29-én kelt határozata arra szólítja föl a tagállamok kormányait, hogy *„kellő megfontoltsággal adományozzák az adókedvezményt és jogi védelmet biztosító vallási szervezeti státust, illetve indokolt esetben vonják azt meg a titkos vagy büntetendő gyakorlatot folytató csoportosulásoktól*”, valamint hogy *„tanúsítsanak maximális éberséget annak érdekében, hogy a szekta jellegű csoportosulások ne juthassanak a törvényes társadalmi testületeket megillető jogokhoz*”. A nyilvántartott egyházakhoz a törvénymódosítás kapcsán intézett körlevélre küldött válaszaikban a „történelmi” egyházak semmilyen formában nem jelezték, hogy szigorítást szorgalmaznának, ugyanakkor számos kisebb egyház megfogalmazott ilyen igényt.
 6. Több hozzászólás alapján is úgy érzem, hogy az egyházak jogainak egyenlősége az a kérdés, mely leginkább vitát váltott ki. A fogalmi tisztázás végett: a felekezeti jogegyenlőség és a felekezetek jogegyenlősége nem ugyanaz. A polgári jogegyenlőség a XIX. században nem jelentette a polgárok felekezeteinek egyenjogúságát. Félreértések elkerülése végett: magam részéről egyiket sem szeretném kikezdeni. Azonban véleményem szerint az állam tehet különbséget az egyházak társadalmi szerepének figyelembevételével olyan kérdésekben, melyek nem a vallás szabad gyakorlásához, hanem az egyházak társadalmi szerepéhez kapcsolódnak. Az állam számára a vallás „mel-

lékhatásai” és nem lényege miatt érték: a vallási közösségek mentálhigiénésen karban tartják tagjaikat, akik a társadalmi átlagnál kisebb mértékben veszik igénybe a bíróságokat, a büntetés-végrehajtási intézeteket, a családsegítő központokat, a drogambulanciákat és a pszichiátriai osztályokat, az átlagnál több gyermeket vállalnak és tisztességesebben fizetik be adójukat. Azt hiszem, meghatározó különbség van aközött, hogy az állam a különböző vallási közösségek szabad működését nem korlátozza, és aközött, hogy támogatásban részesíti őket. A direkt (pl. hitéleti felsőoktatási képzés) és az indirekt (pl. adókedvezmények) támogatások véleményem szerint köthetők többlet-követelményekhez. Ilyen többlet-követelményként a magam részéről el tudom képzelni, hogy az ezeket biztosító törvények egy bizonyos „várakozási”, „bizonyítási” időt megkövetelnek, vagy nagyobb átláthatóságot követeljenek. A Polgári Törvénykönyvbe 1987-ben bekerült az alapítvány mint jogi személy, melyet „tartós közérdekű célra” lehet létrehozni. A különböző jogszabályok a legkülönbözőbb kedvezményeket és mentességeket kapcsolták az alapítványi formához. Tíz évvel később azonban a törvényhozó a kizárólag közérdekű célra létrehozható alapítványok között bevezette a közhasznú és a kiemelten közhasznú alapítvány kategóriáit és azóta különböző kedvezményeket, melyek korábban minden alapítvány számára nyitva álltak, csak a közhasznúak számára hagyott meg, melyek többlet-követelményeket vállaltak magukra. Mindenkinek joga van hitét tanítani. Azonban senkinek nincs ebből fakadóan alanyi joga hitét államilag finanszírozott főiskolán tanítani. (Félreértések elkerülése végett: nem ellenzem, a hitéleti felsőoktatás állami támogatását. Azonban látni kell, hogy ebben a tekintetben az állam pozitív diszkriminációt gyakorol a kisebb felekezetek javára, ami nem következik sem az Alkotmányból, sem a törvényből: ha az állam annak az egyháznak, melynek több mint 300 ezer adófizető utaltatta jövedelemadójának 1%-át, 2500 hitéleti intézményt látogató hallgató után garantálja a finanszírozást, akkor egy másik egyház esetében, melynek javára kevesebb mint ezer rendelkezés érkezett, az ötven támogatott hely arányban több mint tízszeres támogatást jelent. Ami önmagában nem baj.) A támogatás esetében az állam figyelem-

be veheti a „mellékhatások” tekintetében meglévő különbségeket, azonban ezt csak objektív, külső (nem hitelvi, vallási) szempontok alapján teheti.

7. Néhány hozzászólás a jelen politikai-társadalmi körülményeket tartja alkalmatlannak a kérdés fölvetésére. Magam részéről úgy vélem, hogy a demokratikus jogállamot nem annyira erőszakos szervezetei és bíróságai tartják fenn, mint inkább a polgárok önbeteljesítő hite, mely szerint demokratikus jogállamban élünk. Ha elég sokan vagyunk, akik úgy beszélünk, úgy élünk, úgy hisszük, hogy ez egy normális ország, akkor az is. Legyen az Egyházforum jelen száma is ennek bizonyítéka!

PERSPEKTÍVA

Összeállította: Dévény István

Az Egyesült Államok, majd Nyugat-Európa nagyobb vagy legalább közepes nagyságú városaiban a hetvenes évek elején jelentkezett az a vallási szubkultúra, amely a „New Age” összefoglaló nevet kapta. Elmélkedő központok, ezoterikus szakkönyvesboltok, spirituális gyógymesterek vagy -mesternők a nagyvárosi miliőt keresték. Itt találták meg azt a közönséget, amely érdeklődést tanúsított és fizetni is tudott. A „New Age” gyűjtőfogalom, különböző, egymástól meglehetősen eltérő mozgalmakat és ideológiákat egyesít. Mindegyikre jellemző azonban, hogy az egyes személyekre figyel, őket akarja átalakítani. Magas házak, felhőkarcolók között, az autógáz miatt sohasem látott kék vagy éppen csillagos ég hiányában, a természettől elszakadva, a mechanikussá vált, széttört emberi kapcsolatok világában telik életük, támpontjuk nincs, sokak számára az egész élet értelmetlennek tűnik. Az új vallások mesterei a hiábavalóság tudatától, az élet nyomasztó élményvilágától akarják őket megszabadítani.

Közel szó szerinti fordításban ez az első bekezdése annak a könyvnek, amelyet a Frankfurter Egyetem Kulturantropológiai Intézetének tanárai és hallgatói írtak. Az újonnan jelentkező spirituális útkeresést próbálták átvilágítani, a „nagy” egyházak templomaitól független gyülekezési helyeket látogatták meg. Az idézet első mondata „vallásos szubkultúráról” beszél. Jogosan, bár a legtöbb esetben hiányzik az eligazodást nyújtó stabilabb hitrendszer, sok esetben szertartásaik vallásos jellege is alig érezhető. A mindenütt megtalálható „lelki gyakorlatok” azonban arra utalnak, hogy céljuk, ha jóindulatúan fogalmazunk: segítséget akarnak nyújtani ahhoz, hogy az emberek jobban tudják végigélni életüket.

Spirituelle Wege und Orte. Untersuchungen zum New Age im urbanen Raum. Szerk. I. – M. Greverus és G. Welz. Frankfurt, Institut für Kulturanthropologie, 1990. 330. o.

A könyv címlapján két épület: egy templom és egy hatalmas bank kontúrjai. Egyik sem otthona a mai városi embernek, bár mindkettőben áhítatos csend van. Csend, hallgatás–úr, üresség. Keletre nyílt meg az érdeklődés – a keleti filozófiák, vallások sok embert vonzanak. De megemlíthető a bölcsesség ígéretével jelentkező nyugati ezoteria is. Továbbá a pszichoterápia lélekgyógyító kísérlete.

Összefoglalva: ezekben a mozgalmakban átalakítva, szélsőséges formába öltöztetve sok minden megtalálható abból, amit korábban a „klasszikus” vallások nyújtottak.

Ennek elméleti jellemzése és kiértékelése található a könyv első részének kilenc tanulmányában. A második részben újabb kilenc beszámoló a konkrétumok világába vezet: különböző „spirituális gyógyhelyek” működését ismerjük meg. Személyes élménybeszámolók, ahol egy fontos alapvet mindannyian szem előtt tartottak: az emberi jelenségekhez „résztevő lélekkel” kell közeledni, aki eleve ítél, „előítéletes”, az nem alkalmas ilyen felmérésekre. A gyülekezeteket látogató egyeti hallgatók számára a „mi van?” kérdés sokkal fontosabb volt mint a „mi az értéke?”, tehát a mérlegelés és a kritika.

Így kerülünk közelebb a tényekhez – s néhány esetben akarva-akaratlan megdöbbenünk. A mindennapi tapasztalat legelemibb megfigyelései, a logika legelemibb törvényei, az emberlélek „normális” működései hatályon kívül helyeződnek, ha a vezető (guru, lelki ember, lélekgyógyász) reményt tud kelteni, s azáltal, hogy a reménykedőket magához vonzza, közösséggel is megajándékozza őket.

Ahol a „résztevően megfigyelhető” egyetemisták megjelentek, általában 50–100 közötti hívőcsoporttal találkoztak. Ez a közösség – a Zenbuddhistáknak, a Szívárvány gyermekeinek, a Gondolatenergia hívőinek, a Light-Age követőinek, a lotuszülésben meditálóknak, a Brahma-lélekben részesedni akaróknak közössége – várta és várja a megváltó, bátorító, eligazító szavakat.

Egyetlen beszámolóból néhány részlet. „Amikor megérkeztem, a hátsó

udvarban emelt épület előtt sok nő állt, közelükben néhány gyermek és férfi. A felnőttek legtöbbje harminc év körüli. A házban tornaterem, ez a gyülekezőhely. Az előtérben táskáinkat letesszük, cipőinket lehúzzuk. A földre ülünk, arcunkat a terem kijelölt része felé fordítjuk. Belép Dina Rees, méltóságteljesen, fehér ruhában, meztláb. Mögötte egy férfi két képet hoz – Krisztus és Sai Baba. Ezeket egy oltárszerű asztalra teszik, aranyos tartóban gyertyákat gyújtanak meg. Elöl fiatal férfiak ülnek, kezükben különböző zeneeszközök. Dina Rees könyveket oszt ki közöttük, látszik, hogy szövegeket jelölt ki bennük. Az istentisztelet sokáig tart: hálaimák, könyörgések és ének. Keresztény templomi énekek hangzanak el, de a Sai–Baba-mozgalom énekei is. Ez utóbbiak indiai szövegét a hívek kívülről tudják. A monoton ismétlésből (pl. egy indiai strófát fél órán át lelkesen ismételtek), a ritmikus tapsolásból és éneklésből hipnotikus erő áradt, de ebben szerepet játszhatott a beálló sötétség és a reménytelenül túlszűfolt teremben keletkezett meleg is. Sokan lehunyt szemekkel ülnek, himbálgják testüket. A találkozást a ‘Mi győzni fogunk’ ének zárta be.”

Ehhez hasonló szinkretizmus jellemezte a legtöbb felkeresett gyülekezetet. Rendszeresebb áttekintést nyújt egy ugyancsak sokszerzőjű mű: „Vallási áramlatok a jelenkorban.” Bevezetés ez a sokszerű jelenségvilágba, segítséget akar nyújtani a tájékozódáshoz. Az eligazítás szándéka miatt a szerzők általában nem húzódnak vissza ítéletmentes semlegeségbe.

Religöse Strömungen unserer Zeit. Eine Einführung und Orientierung. Szerk. Klaus Bannach, Kurt Rommel. Stuttgart, Quell, 1991. 202. o.

Huszonnégy témakörben öleli fel a „hagyományos” egyházakon kívüli vallásos jelenségeket. Néhány címszó csupán: Adventista egyház, asztrológia-hívők, Bhagwan Shree Rajneesh követői, karizmatikus megújulás gyülekezete, Christian Science, lelki közösségek, Hare Krishna apostolai, a mormonok, Újapostoli Egyház, Evangéliumi Pünkösdi Közösség, Scientology Church, Transzcendentális meditáció, Jehova Tanúi, a Közösség Egyháza Moon tiszteletes követői...

Néhány gondolat a bevezető tanulmányból. „A keresztény egyházak a vallási monopóliumot elveszítették. – Ez egyértelműen jelzi a vallásosság és a kereszténység mai helyzetét. Mi még abban a tudatban nőtünk fel, hogy vallás és kereszténység ugyanazt jelenti: aki vallásos, az a kereszténységen belül vallásos. Ma azonban tanúi vagyunk annak a jelenségnek, hogy a kettő szétvált. Gombamód szaporodnak az egyházakon kívüli vallási áramlatok. Szociológusok nemrég még a közeljövő vallástalan korszakáról prédikáltak. Most arra kényszerülnek, hogy tényként megállapítsák: a vallástalan kor tele van a vallásosság jelenségeivel, de másfajta vallásosság ez. Az egyházaktól és a kereszténységtől való eltávolodás folyamata nem állt meg, és az egyháztól, keresztény egyháztól független, különböző indíttatású vallásos áramlatok egyre nagyobb vonzóerőt gyakorolnak.

A fenti listát magyar vonatkozású adatokkal lehet kiegészíteni. 1996 novemberében újsághír is jelezte, hogy mekkora „Az egyházak támogatása jövőre: ötmilliárdos keret felosztásáról dönt a parlament.” A hagyományos „nagy” keresztény egyházak mellett néhány támogatott gyülekezet neve: Élő Isten gyülekezete, Karma Decsen Özel Ling Közösség, Magyarországi Arany Rózsakereszt Vallásközösség, Magyarországi Késő Eső Gyülekezet – s még jónéhány név olvasható.

A régi és az új egyházaknak a profán közösséghez, a társadalomhoz, s annak vezető szervéhez, az államhoz való kapcsolata azonban messzeemenően több mint pusztán pénzügyi, pénzügyi probléma. Az európai szellemiség – az egyetemes kultúra – évszázados története nagyjából egyértelmű határvonalat húzott a vallási és a vallástól független területek között. Egyik legjelentősebb alapelve, hogy az államnak vallási ügyben teljes semlegességet kell őriznie. Magyarul: a miniszter lehet ugyan vallásos, de minisztériumának ügyintézésében a vallásosság (pl. egyik vagy másik egyházhoz való vonzódás) nem játszhat szerepet. Ez így érthető. Mégis kérdés: problémamentesen őrizhető az állam abszolút neutralitása? Ezt a kérdést tette fel – sokak között – a jog és a társadalmi erkölcs négy professzora is Mönchengladbachban, 1996 májusában.

Gesellschaft ohne Grundkonsens? – Szerk. Anton Rauscher. Mönchengladbacher Gespräche 17. Köln, J. P. Bachem Verl., 1997. 110. o.

A négy előadást összefoglaló kérdőjeles cím így fogalmazható meg magyarul: Társadalom alapvető érték – megegyezés nélkül? A háttérben egyetlen tény, a német alkotmánybíróság 1995. május 16-ai döntése állt. Az iskolatermekről volt szó: „A keresztnek vagy a keresztre feszítettnek kötelező jellegű állami – tehát nem felekezeti – iskolában való kifüggesztése ellentétben van az alkotmány 4. cikkének 1. bekezdésével.” Soha, egyetlen alkotmánybírói döntés így fel nem kavarta a kedélyeket. A pro és kontra állásfoglalások egész özöne árasztotta el a médiákat, az újságokat, rádiót, televíziót.

Egy év multán lecsillapodnak a kedélyek, a problémáról most már a lényegre koncentráltan, nyugodtabban lehetett tárgyalni. A lényegre beszűkült kérdés így hangzott: Privilegizált helyzete van-e a kereszténységnek a nyugati kultúrkörön belül – mennyiben nevezhető közös kultúrkinccsnek az, amit a keresztény egyházak őriznek? Gerhard Robbers, a trieri egyetemen a jog és államjog professzora a mönchengladbachi konferencián mindjárt a bevezetőben a következőket mondta:

„Amit ezzel a döntéssel kapcsolatban értelmesen mondani lehetett, az már elhangzott. Véleményemet egyszerűen kimondom, nem részletezem: ez volt az alkotmánybíróság egyik legproblematisabb döntése. Már fogalmazása mellétalált, jogi szempontból is alig követhető. Ami azonban a leginkább megrendít: a döntés teljesen függetleníti magát az egyetemes kultúrától. Kultúrhiányos döntés, amely a bizonyítékok síkján marad, fogalma sincs azokról az összefüggésekről, amelyeket nem lett volna szabad szem elől veszíteni.”

Miről van itt szó? Robbers hasonlattal él. „Vegyünk egy példát. Mi a helyzet a Kölni Dómmal vagy a közelünkben levő Münsterrel? Az egyházi törvénykönyv és a katolikus kereszténység számára a Kölni Dóm minden bizonnyal szent hely. De nem lehet igaz egyúttal az is, hogy a Kölni Dóm a nyugati hagyomány szimbóluma, amelyről senki sem független, amely bizonyos szempontból mindenkit meghatároz, akár mint zsidó vagy mohamedán, akár mint ateista él Európában? Egy ilyen szimbólum a Kölni Dóm. Ebben az értelemben részesül állami juttatásokban, hogy épségben maradjon, mint a közös emberi kultúrörökség része. Ez a szent hely tehát a vallásosságon kívül sok mindent kitud fejezni.”

Az alkotmánybíróság az iskolai kereszttel kapcsolatban olyan döntést hozott, amely szerint a kereszt kizárólag vallási jel, s így eleve lehetetlenné vált az, hogy a kereszt egyúttal a kereszténység által őrzött kultúrórökség szimbóluma lehessen. „A vallásszabadságot és a semlegességet lehet kizárólag negatív módon értelmezni. Ez azt jelentené, hogy az állam nem avatkozik be az egyesek és a vallási közösségek hitébe és gondolkodásmódjába, s hogy mindentől tartózkodik, aminek vallásos értéktartalma van. Így értelmezte a vallásszabadságot és a semlegességet a 19. század liberalizmusa. Mi azonban megtanultuk, hogy többről lehet szó mint negatív vallásszabadságról és semlegességről. Van pozitív értelmezésű vallásszabadság és semlegesség, s ez, ebben az államban beletartozik az alkotmány alapvető dimenziójába, tehát az alkotmány által körülírt világba. Arról van szó, hogy az államnak teret kell teremtenie ahhoz, hogy vallását mindenki szabadon kifejezhesse. Hogy mindenki úgy élhessen, ahogyan élni szeretne. Hogy akár „állami segítséggel” ne csupán magánemberként kelljen hinnie, hanem aktív, kifejezett módon élhessen vallása szerint.”

Milyen vallásosságról és milyen vallásokról van – és lehet egyáltalán – szó? A svájci állam–egyház–jog területét járta be egy berni jogász „Egyházak és hitgyülekezetek a pluralista államban” című terjedelmes disszertációjában.

Ueli Friedrich, Kirchen und Glaubensgemeinschaften im pluralistischen Staat. Zur Bedeutung der Religionsfreiheit im schweizerischen Staatskirchenrecht. Bern, Stämpfli, 1993. XXXIX+478. o.

„A vallásszabadság a svájci vallásjog alapelve. Azt követeli, hogy az állam–egyház–jog számoljon az egyházak, szabadegyházak és különböző vallási közösségek tényével, vegye tudomásul az államszervezet és az egyházi közösségek lényegi különbségét, s tegye ez utóbbinak egyúttal lehetővé, hogy az egyes emberért és a közösségért érzett felelősségüket adott esetben állami szervekkel együtt – de szabadságukat teljesen megőrizve – tettekre váltsák.” Az elvi tisztázásnak nagyon nagy jelentősége van, de – Ueli Friedrich már a következő mondatban bevallja – „a konkrétumok világában a nehézségek azonnal jelentkeznek.”

A nehézségek „legrázósabb” területét a szerző – bevallottan – egyszerűen kikerüli. Lényegében három vallási szervezetre öszpontosította figyelmét – nem utolsósorban azért, mert ezeknél talált hagyományyszerűen formált jogrendszert – egyházjogot. Ez a három: a római katolikus egyház, az evangélikus egyházak és az ún. Mennoniták (Zwingli reformációjából kiváló közösségek) egyháza. Ebbe a sokrétű, jogilag lényegi szinten tisztázott kapcsolatvilágba itt nem érdemes beletekintelnünk.

Az újabb és egyre szaporodó, a hagyományos egyházakon kívül keletkező kisebb – nagyobb vallási gyülekezetek felé nem alakult ki világos jogrendszer. A profán jog tehetetlenségét és korlátját jelzi, hogy hiányzik a definíció is: milyen határtól kezdve nevezhető egy-egy mozgalom vallásinak. Marad számukra mint alapjog, a gyülekezési szabadság, amely a közösségek – s a közösség vezetőinek – sértetlenséget biztosít, amíg magatartásuk nem ütközik a természetjog vagy a civil közösség által elfogadott alkotmány törvényeibe.

Hogy ez a mellékutas megoldás egyre kevésbé kielégítő, azt Ueli Friedrich is jól érzi. A „nagy egyházakkal” rendezett a viszony – csak éppen problematikus, hogy meddig „nagyok” ezek az egyházak, mikor lesznek a „kicsik” (összeolvadva) túlsúlyban. „Megfelel még a valóságnak a nagyobb egyházak privilegizált helyzete? Nem olyan feltevésre épül, amely idejemúlt? Szokásos a népegyház válságáról beszélni, oly nagy a különbség a formális egyháztagság és az egyházat valóban igénylők között, oly sokan lépnek ki ezekből az egyházakból. Az utóbbi időben sok panasz hangzott el az egyházaktól való elidegenedésről. A jövőben a hagyományos egyházak szembesülni fognak azzal a kérdéssel, hogy a nép egyházának fogják-e még magukat nevezni vagy leszámolva az illúziókkal, lassan inkább hitüket megvallók közösségévé válnak.” Akkor viszont felmerül az egyenrangúság kérdése a számbelileg (még) kisebb vallásos gyülekezetek és a hagyományos egyházak között.

Ennek a lassan elkerülhetetlen problémakörnek szentelte figyelmét egy habilitációs írás, amelyet a kölni egyetem jogtudományi fakultásán nyújtottak be.

Stefan Muckel, *Religiöse Freiheit und staatliche Letztentscheidung. Die verfassungsrechtlichen Garantien religiöser Freiheit unter veränderten gesellschaftlichen Verhältnissen. Staatskirchenrechtliche Abhandlungen*, 29. kötet. Berlin, Duncker & Humboldt, 1997. 335. o.

Megváltozott társadalmi viszonyokról, vallásszabadságról, alkotmányjogi garanciáról és – ami ebben a kérdéskörben a legjelentősebb – az állam végső döntéshozójáról van szó ebben a tanulmányban. Az irodalomjegyzék közel ötven oldalt igényel, mintha a szerző arra törekedne, hogy ebben a „forró kérdésben” a tekintélyek egész gárdáját állítsa maga mögé. Az állam döntéshozója – amelyről a könyv címében szó van – azt jelenti, hogy végső fokon az illetékes állami szervekre tartozik annak megítélése, hogy mely csoportosulások hivatkozhatnak jogosan (illetve inkább jogtalanul) a vallásosságra, s ezzel kapcsolatban a vallásszabadságra. Stefan Muckel téziseinek a lényegét próbálom meg összefoglalni.

1. A német vallási életben végbement változások – elsősorban az iszlám és új (pszeudó) vallási és világnézeti mozgalmak jelentkezése nyomán felmerül a kérdés, vajon kielégítők-e a vallásszabadsággal kapcsolatos alkotmányjogi garanciák? Ezeket ugyanis kifejezetten a keresztény hitrendszerrel kapcsolatban fogalmazták meg. Kérdés, hogy az a biztonság – szavatosság –, amit a keresztény egyházak kaptak, nehézség nélkül alkalmazható-e az újonnan fellépő vallásokra és világnézetekre. A szabadságjogok kialakult és megszokott értelmezése szerint ugyanis az államnak nincs lehetősége arra, hogy vallási és világnézeti csoportosulások kérdésében döntést hozzon.

2. Az alkotmányjoggal kapcsolatos megfontolások azonban jelzik, hogy az állam jogkörébe tartozik, hogy végső érvényű döntést hozzon. Stefan Muckel ennek a jognak igazolásához lényegében egyetlen törvényre – az egész társadalom javának – kárának szem előtt tartására – hivatkozik, de ehhez több úton közelít: elsősorban a közjóra kell hivatkozni. A vallásszabadságra vonatkozó garanciákat ugyanis mindenképpen összhangba kell hozni az egész közösség javát érintő feladatokkal.

- A vallásos élet szabadságát az alkotmány – s az annak háttérében álló alapvető emberi jogrend – biztosítja, de ezt a biztonságot az állami szerveknek az egész társadalom perspektívájából kell szemlélennie. Ez azt jelenti, hogy az érvényben levő törvényekre, azok betartására ügyelnie kell.
- Az államra hárul az a kötelesség is, hogy – amennyire lehetséges – „objektív kritériumok alapján” meghatározza a vallással kapcsolatos jog (jogok) fogalomkörét. A tények bizonyítják, hogy itt nehéz lépni az általánosságok világából: lelkiismereti szabadság, a hitvallás szabadsága, gyülekezési szabadság. De már erre a szűk körre is érvényes az állam jogvédelmi feladata. Kötelességeihez tartozik, hogy vallásos polgárainak legalább ezt az „életkörét” támadásokkal szemben védelmezze.

A várt megoldást Stefan Muckel írásából sem kaptuk meg. Az a kérdés, hogy egy világnézet (hitvilág) mikor nevezhető vallásos világnézetnek és gyülekezetnek, a jog fogalomrendszerében nem oldható meg. Még a teológia is nehézségekbe ütközik, hiszen nincs független, hanem csak elkötelezett, valamelyik hitrendszerben kibontakozott teológia. A felekezetek és vallások felé történt ökumenikus nyitottság azonban tiltja, hogy bárki önmagát végső mértéknek tartsa.

Ebből a szempontból nem jelentéktelen az a találkozó, amelyet 1999 október végén a svájci Freiburg egyetemének jogtudományi fakultása szervezett. A különböző egyházak és vallási közösségek (a „nagyok” mellett többek között az Újapostoli egyház, az Üdvhadsereg, a Hetedik – nap dventistái, a Baptisták, Metodisták...) képviselői, továbbá állam – és egyházjogászok tanácskoztak arról a kérdéstről, hogy kell-e, s ha igen, akkor hogyan, „közjogi” szintre emelni a katolikus vagy evangélikus egyháztól független közösségeket is.

A közjogi szint többek között azt jelentené, hogy jogot formálnak „egyházi adó” kivetésére, joguk van állami intézményekben (kórházakban, börtönökben) lelkipásztori munkát és az iskolákban hitoktatást végezni. Ez Svájcban azért érdekes, mert nincs központi intézkedés, s így már eddig is 26 kantonális törvény rendezte a „közjogi” elismerés gondjait. Van, ahol szinte csak szimbolikus (pl. Genf), van, ahol szinte

államegyházi formát ölt (pl. Zürich). A két nagy keresztény egyház (evangélikus, katolikus) mindenütt elismert, nyolc kanton elismeri az ún. Keresztény–katolikus közösséget (christkatholische Kirche), a zsidó közösségeket négy kanton részesíti közjogi elismerésben.

Az előadók között volt, aki magát a rendszert támadta, s az állam és egyház teljes szétválasztása mellett kardoskodott. Azt követelte, hogy az egyházak ne lehessenek „jogi személyek”. Mások az együttműködés előnyeire hívták fel a figyelmet. Erre a kettősségre lehetett számítani. Meglepetést inkább az okozott, hogy a „szabad egyházak” tartozkodóak voltak. Nem kérték, még kevésbé követelték a közjogi elismerést, as általában elégedettek voltak azzal, hogy a meglévő jogrendszer egyesületnek vagy alapítványnak nevezi őket.

A meglévő svájci államrend ennek megfelelően, így is kezeli őket. Sokkal fontosabb kérdés ezért, hogy a „nagy” egyházak mit kezdenek ezekkel az állandóan erősödő tagokat toborzó mozgalmakkal. Álljon itt az Egyházfórum egyik alapítójának, Paul Zulehner-nek tíz évvel ezelőtti kijelentése (Pastoraltheologie. 1. kötet, 148. o.):

„Az egyház bűnössé válik, ha nem ismeri fel az „idők jeleit”, s ezekben a jelekben azt, amit Isten ma vár el tőle. Küldetéséhez lesz hűtlen, ha a társadalom megváltozott helyzetét tudatlanba veszi, de akkor is, ha vakon alkalmazkodik egy adott helyzethez. Küldetése iránti hűség-ről akkor lehet beszélni, ha bátran szembesül az adott helyzettel, kritikusan mérlegeli a követelményeket, s az adottságoknak megfelelő cselekvésre szánja el magát. Különben az a veszély fenyegeti, hogy egy vallásmúzeum válik belőle.”

Lesajnáló, megbélyegző kijelentések helyett ezért jobb, ha arra figyelünk, mi terel oly sok embert – sok keresztényt is – ezeknek a vallásoknak (nem egy esetben valláspótlékoknak) világába. A „Vágy–vallás” című tanulmány szerint az emberek életcél, világbeli – otthonosságot, egymásért vállalt felelősséget, a transzcendencia felé való nyitottságot keresnek”, mert ezeket úgy, ahogyan szeretnék, nem kapják meg a hagyományosan szervezett vallásokban. (Maria Weidl, Sehnsuchtsreligion. Neue Religiöse Kultformen als Herausforderung für die Praxis der Kirchen. Frankfurt etc., Lang, 1994)

MODELLEK

JAKAB ATTILA

A szerző történész és kutató tanársegéd a Genfi Egyetem Protestánteológia Karán

A kezdetek varázsa

Intézményes fejlődés az ókeresztény korban

Amennyiben egy intézmény, szervezet vagy társadalom több évszázadot tud maga mögött, a kezdeti időszak emléke fokozatosan eltompul, átalakul vagy teljesen ködbe vész. Ez szinte, mondhatni, egy természetes folyamat, amely nem is okoz gondot addig, ameddig nehézségek nem jelentkeznek. Amikor azonban a helyzet kritikussá és a hogyan tovább kérdés égetővé válik, a múlt jelentősége lényegesen megnövekedik. Minden hatalmi szerkezet vagy társadalmi csoport megpróbál minél messzebbre visszamenni, hogy a múltból, a kezdetekhez a lehető legközelebbi korból érveket vagy ellenérveket merítsen. Ennek eredményeképpen az illető kor tényleges történelmi helyzete másodlagossá, talán még zavaróvá is válik. A múlt ugyanis csak ritkán egyezik a jelen problémákból kiinduló, róla kialakított képpel. A múlt minél jobb és alaposabb megismerésére való törekvés, valamint a múltnak napirenden levő gondok megoldására történő felhasználása tulajdonképpen a tudományos jellegű történelmi kutatást, az ideológiától elválasztó szakadékot tükrözi.

A történelem ideologikus olvasata rendkívül elterjedt és általános jelenség. Kortól, helytől és intézménytől független. Egyértelmű, hogy ez alól a különböző vallások és keresztény felekezetek sem jelentenek kivételt. A hagyományos egyháztörténelmi szemlélet számára a «mitikus» kezdeti időszakot a Kr. utáni első három század jelenti. Ez az ún. «üldö-

zések kora», amely már önmagában véve is egy téves elnevezés. A valóság ennél sokkal összetettebb. A keresztényüldözések ténye kétségtelen. Ez azonban helytől és kortól függően változik.¹ Decius császár (249–251) az első, kinek uralkodása alatt általános üldözésről beszélhetünk. A császári rendelet azonban, amely ezt kiváltotta, nem irányult kifejezetten a keresztények ellen. Decius célja a rend, a béke és a biztonság helyreállítása volt a birodalom területén. A keresztényüldözés tulajdonképpen a hivatalnokok által ellenőrzött egyetemes és kötelező áldozatbemutató következménye. A politikai és állampolgári hűségnek vallásos gesztussal történő kifejezése komoly gondokat okozott a különböző keresztény közösségeknek. A vértanúk és hitvallók mellett ugyanis nagyon sokan engedelmessé váltak a császári rendeletnek. Ezek voltak az «elbukottak» (*lapsi*). A veszély elmúltával azonban felmerült a kérdés: kinek van joga és hatalma őket a közösségbe visszafogadni? A római és a karthágói kereszténység megosztottsága a legismertebb (Cyprianus, *De lapsis*). Az «elbukott keresztények» kérdése valójában az intézményes fejlődés fontos állomása és végeredményben az intézményrendszer, és elsősorban a püspöki hatalom, megerősödésének egyik lényeges tényezője. Ugyanakkor azt sem szabad elfelejteni, hogy a későbbiekben maga a kereszténység is gyakorolta és gyakorolja a vallás és a politika szoros összekapcsolását. Ezen gyakorlatnak mindig is voltak, vannak és lesznek áldozatai és megalkuvói. Ami azt is jelenti egyben, hogy a történelmi hűség tiszteletben tartásáért a kereszténységet nem szabad önmagában szemlélni. Múltja és főleg fejlődése csakis az általános történelem és az adott korok társadalmi viszonyainak ismeretében érthető meg igazán.

A történelmi kutatás célja a kereszténység, valamint a keresztény tanrendszer múltjának és fejlődésének tanulmányozása, annak minél hitelesebb helyreállítása és bemutatása. Ebben az értelemben sokkal helyénvalóbb a *kereszténység történetéről*, mintsem egyháztörténelemről beszélni. Ettől a szemlélettől és megközelítési módszertől lényegesen különbözik a *történelem teológiája*, amely célt és irányítottságot tulaj-

¹ Lásd Pierre MARAVAL, *Les persécutions des chrétiens durant les quatre premiers siècles*, Paris, 1992.

donít a történelmi fejlődésnek. Így az üdvtörténet, amely Krisztust helyezi az emberiség történetének középpontjába és mindent ezen szemlélet fényében magyaráz.²

Kétségtelen, hogy a kereszténység tényleges múltjának a megismerése csakis a történelmi szemléletre alapozhat. Ez fokozottan érvényes a kereszténység történetének első három századára, ahol nem beszélhetünk a mai értelemben vett egyházzól, hanem csakis egy adott kor adott helyének keresztény közösségéről. Az általunk ismert és megszokottnak tekintett intézményes és hierarchikus egyházszervezet ugyanis egy hosszas fejlődési folyamat eredménye. Ezen intézményesítődés magyarázata elsősorban az egyes keresztény közösségek számbeli növekedésében és azok társadalmi rétegződésében rejlik. Ezt igazolja az alexandriai kereszténység történetének kezdeti korszaka, amelyet a más (pl. a római vagy a karthágói) közösségekben észlelhető átalakulások is alátámasztanak.

1. Meg nem osztott közösség

Az általánosan uralkodó egyháztani felfogás lényegileg megkülönbözteti a hívő népet (*általános papság*) és a klérust (*szolgálati papság*). Előd István szerint a klerikusok és laikusok státusának időbeni, egymástól való elkülönülése és a szolgálati fokozatok (*sacerdotium ministeriale*) kialakulása nem történt Krisztus akarata ellenére. „Jézus a *Tizenkettőt* elkülönítette a többitől, és rájuk bízta Egyházának vezetését. Felkészítette őket az ige szolgálatára, keresztelő és bűnbocsátó hatalmat adott nekik (Mt 28, 19-20 ; Jn 20, 22-23), rájuk bízta az eucharisziát (Lk 22, 19), és a keresztény élet törvényeinek megállapítását (Mt 18, 18), továbbá személyes megbízottaivá tette őket (Mt 10, 40 ; Lk 10, 16). Az apostolok Jézus életében az ő irányításával, feltámadása után Szentlelke vezetésével ilyen megbízottakként jártak el a térítésben, egyházközségek szervezésében és irányításában, sőt elvi jellegű döntésekben (ApCsel 10, 47 ; 15, 28-29 ; Gal 2, 9).³ (...) Már az első században

² ELŐD István, *Katolikus dogmatika*, Budapest, 1983, 150. old.

³ Az apostolok Jézus életében egyetlen keresztény közösséget sem alapítottak. Előd István ezen mondata tulajdonképpen a későbbi intézményes egyházszervezet gyakorlatának az első időkre történő visszavetítését tükrözi.

minden részegyházban fontos szerepet tölt be *egy legfőbb irányító* – akit később püspököknek neveznek, aki a maga személyében jele és őre a papi tevékenység alapvető feltételének: a hit, az istentisztelet és a fegyelem egységének.”⁴ Kérdés azonban, hogy a kereszténység kezdeti korának valósága ténylegesen megfelel-e a róla kialakított képnek? Az első keresztények tudatában voltak-e mindannak, amit az utókor nekik tulajdonított és mind a mai napig nekik tulajdonít? A múltat és a korabeli írások tanúságát szemlélve ugyanis a történelmi helyzet nem ennyire egyértelmű.

Ami a laikus és klerikus kategóriák megkülönböztetését illeti, ez valójában a keresztény közösségek fokozatos intézményesítődésének a következménye. A „laikus”⁵ kifejezés például hiányzik az újszövetségi iratokból. Elsőnek Római Kelemen *Korintusi levele* (40, 5) használja: „A laikus embert a laikus törvények kötik (*ho laikos anthropos tois laikois prostagmasin dedetai*)”. A szerző ezen kijelentésének értelmét nehéz pontosan meghatározni. Annál is inkább mivel a latin változat két külön szót használ a görög *laikos* jelző fordítására: „*plebs ejus homo, laicis praeceptis datus est*”. A II. század keresztény irataiban pedig a szó többé nem szerepel.

A *Korintusi levél* nagy hangsúlyt fektet a rend és az összhang ecsetelésére. A 37-ik fejezetről pedig az irat négy hasonlatosságra épül, amelyekre a szerző rendszeresen hivatkozik. Ezek a hadseregnek, a testnek, Izrael liturgiájának, valamint Mózesnek és Áronnak az analógiája. Ebben az összefüggésben találkozunk először a «laikus» kifejezéssel. Pontosabban fogalmazva az Izrael liturgiájának szentelt részben, ahol a főpap, a papok és a leviták említése után következik a «laikus ember»-re vonatkozó kijelentés. Az egyes szám használata azonban megnehezíti a szó sajtósági kategóriát jelölő értelmezését. Egyrészt mert csak mint

⁴ ELŐD István, i. m., 554. old.

⁵ Lásd I. DE LA POTTERIE, « L'Origine et le Sens primitif du mot „laïc», », *La Vie selon l'Esprit* (Unam Sanctam, 53) Paris, 1965, 13–29. old. ; M. JOURJON, « Les Premiers emplois du mot laïc dans la littérature patristique », *Lumière et vie* n° 65, 1983, 37–42. old. ; J. HERVADA, *Tres estudios sobre el uso del término laico*, Pampelune, 1973; G. WINGREN, « Der Begriff „Laie», », *Vom Amt des laien in Kirche und Theologie* (Festschrift für G. Krause), Berlin–New York, 1982, 3–16. old.

melléknév szerepel, másrészt mert logikusan a felsorolásban többes számú főnévként kellene következnie.

A szóban forgó *levelet* elemezve elmondhatjuk, hogy az egy alkalmi irat, amely a korintusi közösségben kitört zavargásokra javasol megoldást Kr. u. 96 körül. A hívők ugyanis, ismeretlen okokból, a szolgálatukat kifogástalanul teljesítő presbüterekeket leváltották. Az eset botrányos. Sürgős tehát az egyetértésre és a rend helyreállítására való buzdítás. Kelemen azonban soha nem nevezi meg magát. A címzés szerint Isten Rómában tartózkodó gyülekezete (*ekklesia*) fordul Isten Korintusban időző gyülekezetéhez. Mindez a közösségi jelleg uralkodásáról tanúskodik, ellentétben a III. században elterjedő gyakorlattal mikor is mindinkább a közösséget és annak szervezetét vezető és irányító tisztségviselők (püspökök) fordulnak majd személyesen egymáshoz a felmerülő problémák megoldásának az egyeztetése érdekében.

A kezdeti időszak közösségeiben a későbbi laikus–klerikus megosztottság hiánya érvényes az alexandriai kereszténységre is. Ennek bemutatása két szempontból is érdekes. Egyrészt mert története nagyon sok mindenben ellentmond vagy eltér a múlttól uralkodó hagyományos szemléletnek; másrészt mivel a rendelkezésünkre álló irodalmi források (Alexandriai Kelemen és Órigenész, valamint Euszebiosz *Egyháztörténelme*) alapján nyomon követhetjük az intézményes fejlődés folyamatát. Ugyanakkor, a II. század végén, itt tűnik fel újra a «laikus» kifejezés.

A Kr. e. 332–331 telén Nagy Sándor által alapított Alexandria, a Nílus deltájától nyugatra, a hellenisztikus világ szellemi és kulturális központja (könyvtár, múzeum), a Római Birodalom második legnagyobb városa. Kozmopolita szellemét a zsidó filozófus, Philon (Kr. e. 20–Kr. u. 45) alakja tükrözi a legjobban. Származását tekintve zsidó, nyelve és műveltsége révén görög, családjá élvezzi a rómaiak bizalmát és feltehetően rendelkezik a birodalmi polgárjoggal. Ugyanakkor volt idő amikor «egyházatyának» tekintették, jóllehet minden bizonnyal nem ismerte a kereszténységet. Pál apostol azonban soha nem járt Alexandriában és a város maga nem szerepel az újszövetségi iratokban sem.

A hagyomány szerint az alexandriai kereszténység alapítója Márk evangélista. Ennek azonban nincsen tényleges történelmi alapja. Sok-

kal helyesebb egy ideológiai konstrukcióról beszélni, amelynek lényege egyháztani jellegű. Kialakulása a III. század vége és a IV. század vége közötti időszakra vezethető vissza. Célja az alexandriai püspök hatalmát igazolni és azt apostoli alapokra helyezni egyrészt a saját, helyi egyházában az egyiptomi püspökökkel, másrészt pedig az egyetemes kereszténység más központjaival, elsősorban Konstantinápolyal szemben.⁶ A valóságban nem tudni pontosan, hogy mikor, hogyan és ki által jelent meg ténylegesen a kereszténység Alexandriában. A legelfogadhatóbbnak tűnő feltételezés a palesztinai keresztények «misszió»-jához kapcsolja a gyökereit. Joggal feltételezhetjük, hogy az első alexandriai keresztények a zsidó vallással rokonszenvező görögök és a hellenisztikus műveltségű zsidók közül kerültek ki. Mindkét esetben kultúrált, a közép- vagy felső társadalmi réteghez tartozó egyénekről van szó. Ennek egyik bizonyítéka az Alexandriai Kelemen műveiben a *Péter kerügmája* címet viselő és töredékesen fennmaradt írás. Keletkezése minden bizonnyal Kr. u. 115. előttre tehető. Jellegzetessége, hogy a keresztény csoport önálló identitását igyekszik megfogalmazni és kifejezésre juttatni a görög és a zsidó társadalmi csoporttal szemben. Ez a keresztény közösség számbelileg elenyésző és szinte mondhatni észrevétlenül létezik a kb. 400 000 lakost számláló városban. A kereszténység története szempontjából azonban jelentősége számottevő, hiszen a zsidóság tragikus elpusztulása után (a Kr. u. 115–117. közötti nagyméretű lázadásban) kisajátítja és átmenti a zsidó Biblia görög (ún. *hetvenes*) fordítását és Philon műveit Kelemen és Órigenész, valamint az alexandriai iskola legnagyobb hasznára.

Ami a II. századi alexandriai kereszténységet elsősorban is jellemzi, az a közösségi jelleg, az intézményes egyházszerkezet hiánya és a pluralitás, a különböző szellemi, lelkeségi irányzatok egyidőbeni létezése a közösségen belül (lásd Jusztinosz, Lyoni Ireneusz, valamint a *János-cselekedetek* tanúságát). Ennek békességét sem kívülről jövő üldözés, sem belső ellenségeskedés nem zavarja. Így a keresztény utókor által gnosztikusnak ítélt alexandriai személyiségek – Baszilidesz és fia

⁶ JAKAB Attila, „Márk evangélista avagy az alexandriai kereszténység kezdetei (Mítosz és valóság)” – *Theológiai Szemle*, 40, 1997, n° 4, 202–205. old.

Izidorosz, Karpokratesz és fia Epiphanosz, valamint Valentinosz – gondtalanul élt és tanított a korabeli közösségben. Annál is inkább, mivel a gnosztikus keresztények nem tekintik magukat a közösségen kívül állóknak, hanem azon belül keresnek választ az őket foglalkoztató egzisztenciális kérdésekre: „Kik voltunk? Mivé lettünk? Hol voltunk? Mi létünk célja?” (Alexandriai Kelemen, *Kivonatok Theodotoszból* 78, 2). Nem beszélve arról, hogy önmaguk megnevezésére főként a «kiválasztottak», a «tökéletesek», az «Atya fiai», a «rendíthetetlen nemzedék» vagy pedig a «lelki társak» elnevezést használják.

Eléggé világosnak tűnik, hogy a különböző irányzatok együttélése ugyanazon a közösségen belül csakis a strukturált és hierarchikus szervezet, valamint egy ún. hivatalos tanítási irányzat hiányával magyarázható. Az azonos *milióból* származó társadalmi csoport ugyanis kedvetlen talaj a rétegződésnek és a fokozati rendszer kialakulásának. A II. század végén és a harmadik század elején azonban a keresztény közösségek fokozott növekedésnek indulnak, ami egyben jelentősebb társadalmi rétegződést is jelent. Mindez alapvető szerkezeti és szerveződési átalakulást követel. Az addig szolgálati jellegű és személyhez kötődő közösségi szerepek (mint pl. *presbuteroi*, *épiskopoi kai diakonoi*) fokozatosan átalakulnak adminisztratív jellegű és személytől független, érvényesülést kínáló tisztségekké (*épiskopos*, *presbuteros*, *diákonos*). Ez a közösségek fokozatos kettéosztását eredményezi: tisztségviselőkre és közösségi tagokra. Az eucharisztia áldozati jellegének, valamint a szent és a profán közötti különbségnek a kihangsúlyozása a tisztségek papi jelleggel történő felruházásához vezet. Ennek alapja az ószövetségi levitikus modell, amely szorosan összfügg a keresztények által önmagukra alkalmazott «új választott nép» vagy «új Izrael» elnevezéssel.⁷ A klerikusok («kiválasztottak») és a keresztények (laikusok) közötti megkülönböztetés lassan-lassan isteni alapokon és akaraton nyugvó szakadékká szélesül. Ez az intézményesítődési folyamat csúcspontja. Az így kialakult

⁷ Lásd Marcel SIMON, *Verus Israel: Etude sur les relations entre Chrétiens et Juifs dans l'Empire romain (135–425)*. (Bibliothèque des Ecoles Françaises d'Athènes et de Rome, 166) E. de Boccard, Paris, 1964 ; angol fordítása: *Verus Israel. A Study of the Relations between Christians and Jews in the Roman Empire (AD 135–425)* Oxford, 1986 és London, 1996.

klerikus csoport, amely bürokratikus és hierarchikusan szerveződik, elkülönül ugyanis a közösség többi részétől. Feladatának a folytonosság és a működés biztosítását tekinti. Ennek érdekében kidolgozza a mindenkire érvényes és a közösségi identitást világosan meghatározó általános szabályokat (*tanrendszer*), valamint a büntető rendelkezéseket. Ettől kezdve birtokolja a közösséghez való tartozás meghatározását, valamint az annak köréből történő kirekesztés hatalmát. Ezen hatalmi csoport kialakulása és a közösség szerkezetének a kiépülése két párhuzamos és összefonódó folyamat, amely kölcsönösen befolyásolja egymást. A legvégén a klérus maga határozza meg a soraiba való belépés feltételeit. A közösség többi része teljesen alárendelt helyzetbe kerül, semmiféle beleszólási lehetőséggel az intézmény életét és a tisztségviselők kiletét illetően. Alapvető kötelezettsége azonban az intézmény működéséhez és a hatalmi csoport fenntartásához elengedhetetlenül szükséges anyagi hátteret biztosítani.

2. A közösségtől az intézményig.

A II. század végén Alexandriai Kelemen műveiben újra feltűnik a «laiikus» kifejezés. Annak ellenére, hogy ismeri a *Korintusi level-et* (lásd *Szönyegek* IV, 105–118) nehéz kimutatni annak közvetlen hatását. Kelemen, igazi nevén Titus Flavius Clemens (Kr. u. 150–215.), Athénban született ugyan, de Alexandriában fejtette ki tevékenységét 190 és 202 között. Írásaiban hangsúlyt fektet a keresztény hit és a görög filozófia összeférhetőségének a bizonyítására. Munkássága arról tanúskodik, hogy hallgatói elsősorban művelt és anyagilag jól álló, mondhatni gazdag egyének (lásd *Paidagogosz* II–III). Kelemen műveiből azonban már kitűnik a közösségben végbemenő változás folyamata. Az egyszerűbb, népiesebb réteg ugyanis bizalmatlan a filozófia iránt és hajlamosabb az Írások szó szerinti értelmezésére (I. *Szönyegek* I., 18., 2–4.; I., 19., 2.; I., 20., 1.; I., 29., 6–9.; I., 35., 2–4.; VI., 66., 1.). Ezt jól tükrözi a *Melyik gazdag üdvözül?* c. írása, amelyben hallgatói aggodalmát kénytelen eloszlatni, hiszen az anyagi javak birtokosait az Úr nem zárja ki eleve az üdvösségből. Mivel a javak önmagukban semlegesek, minden a használatuktól függ. Ennek értelmében csak az a gazdag üdvözül, aki javait képes megosztani a nélkülözőkkel, a hiányban szenvedőkkel.

A közösségben felmerülő problémák közepette Alexandriai Kelemen első ízben használja a «laikus» (*laikos*) kifejezést főnévként. Az *1 Tim.* 5, 14–15. idézése után szól az „egyszer nősült férfiről (*ton tes mias gunaikos andra*) aki, legyen az *presbuteros*, *diakonos* vagy *laikos*, amennyiben feddhetetlenül él a házassággal, üdvözülni az életre hívott gyermekeknek köszönhetően.» (*Szónyegek* III., 90, 1). Kelemen, aki írása ezen részében a házasságot védelmezi, nem tesz különbséget a három megnevezett kategória között. Éppen ellenkezőleg, a közös tulajdonságukra, az azonos életállapotra fekteti a hangsúlyt: mindannyian egyszer nősült férfiak. Világos, hogy a *laikos* (laikus férfi) nem visel semmiféle tisztséget a közösségben. A tisztségekre vonatkozó utalásaiban (pl. *Paidagogosz* III., 97., 2–3.; *Szónyegek* VI, 106–107) ugyanis Kelemen nem tesz említést a laikusról. Jóllehet még nem beszélhetünk a szó szoros értelmében vett hierarchiáról, mivel hiányzik a tényleges hatalmi és papi jelleg, a közösségen belüli megkülönböztetés már észlelhető. Ennek értelmében a *laikos* valahol a közösség (nők, gyerekek, más férfiak) és a tisztségviselők (*épiskopoi kai diakonoi*, *presbuteroi*, *diakonoi*, és *özvegyek*) között foglal helyet. Minden bizonnyal tekinthető egy élvonalbeli kereszténynek, akit házasságának állapota alkalmassá tesz az esetleges tisztségviselésre.

Amíg az alexandriai kereszténység közösségi jellege még mindig erős, addig Kelemen kortársának, Tertullianusnak a tanúsága szerint a karthágói közösségben már világosan észlelhető a klerikus–laikus dichotómia. Észak-Afrika kereszténységének intézményesítődése előrehaladott és a római jogrend hatása tagadhatalan. Tertullianus számára a püspökök, a presbiterek és a diakonusok külön rendet (*ordo*) alkotnak (*De praescriptione* 41.; *De fuga* 11., 1–4.; *De baptismo*, 17.; *De monogamia* 12) : a klerust. Tőlük státusban különbözik a laikus, aki mindig egyszer nősült férfi. A nők pedig nem tartoznak egyik kategóriába sem.

Kr. u. 202-ben, Septimius Severus császár idejében, az alexandriai kereszténységet első ízben érinti üldözés. Kelemen, egész pontosan meg nem határozható okok miatt, elhagyja a várost. Euszebiosz ez alkalommal tesz először említést az első, történelmileg is igazolható «püspökről» (*tou tés ekklesias proestotos*), Demetrioszról (189–233/234), aki

Órigenészt⁸, az ókeresztény kor legzseniálisabb és legtöbb vitát kiváltó egyéniségét megbízta a kereszténységet felvenni óhajtok oktatásával és nevelésével. (*Egyháztört.* VI., 3, 8).

Órigenész kb. Kr. u. 232-ig fejt ki tevékenységét Alexandriában. Itt írja híres munkáját *Az alapelvekről* (*De principiis* vagy *Peri arkhón*), amely a keresztény teológia történetének egyik kimagasló és szerzőjének a legtöbb nehézséget okozó alkotása. Ezen írás a művelt alexandriai keresztényeknek szól. Órigenész, többek között, saját allegorikus biblimagyarázatát fejt ki és védelmezi. Kelemenhez hasonlóan az ő tevékenysége is mind nagyobb bizalmatlanságot vált ki. A keresztény közösség társadalmi összetételének a változása és az intézményrendszer fokozatos kibontakozása, amely Órigenész munkáiban nyomon követhető és kimutatható, elkerülhetetlenül a püspökkel való összeütközéshez vezetett.

Órigenész felfogása a kereszténységről sokkal inkább közösségi, mintsem intézményes jellegű. Ugyanakkor kortársa és tanúja a végbemenő változásoknak, amelyeket kénytelen tudomásul venni. Nem lázad ellenük, de nem is lelkesedik értük. A szellemi, lelki dolgokra fektetve a hangsúlyt a lényegre és a mélységre törekszik. Számára a helyi egyház valójában egy közösség (*Komm. Ęn.* II, 8, 4), amely hasonlít és szemben áll a városok polgárainak politikai gyülekezetével. Az egyetemes egyházzól (gyülekezetről) alkotott felfogása misztikus. Azt mint testet képzei el, amelynek a feje Krisztus, és amelyben mindenkinek megvan a maga sajátos, hatalmi viszony nélküli szerepe. Ezt bizonyítja az *ekkleziastikos* és az *ecclesiasticus* kifejezések használata is. Főnévként és melléknévként egyaránt „az egyház tagja”-t jelölik. Csak elvétve és másodlagosan vonatkoznak melléknévként az egyházi tisztséget viselő személyekre.

Órigenész idejében azonban a keresztény közösségen belüli különbség tagadhatatlan tény. Ezen valóság ábrázolására a zsidó nép vallásos megszervezése szolgál alapul. Ennek alapján tehát beszélhetünk a tömegről, amely Izrael törzseihez hasonlítható; azokról, akik az ószövet-

⁸ Lásd Pierre NAUTIN, *Origène. Sa vie et son oeuvre*, Paris, 1977; Henri CROUZEL, *Origène*, Paris/Namur, 1985; KRÁNITZ Mihály, *Órigenész élete és az Órigenész-kutatás*, Budapest, 1995.

ségi papokhoz és levitákhoz hasonlóan Isten igéjét és kultuszát szolgálják; valamint az előjárókról vagy az első helyet elfoglalókról, akik „Áron rendje szerinti főpapok” (*Komm. Jn. I., 1 és I., 9–11*). Ez a levitikus modell azonban csakis az «adminisztrálók» és az «adminisztráltak» közötti mind alapvetőbb különbséget fejezi ki. Órigenész soha nem alkalmazza a «főpap» (*arkhierus*) kifejezést a tisztségviselőkre. Számára az egyetlen Főpap (*megas arkhierus*), „Melkizedek rendje szerint, az Isten Krisztusa” (*Komm. Jn. XXVIII., 6; Hom. Szám. IX., 7, 2; Hom. Lev. IV, 6 és XII*). Mindazok, akik a keresztény közösséget irányítják «vezetők» (*arkhontes en te ekklesia*) vagy «pásztorok» (*pastores ecclesiarum*), de semmi esetre sem «papok» (*sacerdotes, hierus*).⁹ Órigenész felfogásában minden tisztség egy *ekkleziastike diakonia*, egy «méltóságteljes feladatkör» a közösség szolgálatára (*Hom. Jer. XI,3*). Kelemennel ellentétben ezek a tisztségek már sokkal világosabban kitűnnek az ő műveiből. Órigenésznél a püspök, a presbíter és a diakónus különálló és jól megkülönböztethető funkciók. A közöttük fennálló viszony pedig egyértelműen hierarchikus.

Órigenész tevékenysége és felfogása fokozatosan zavaróvá vált. A megnövekedett alexandriai közösségnek mindinkább állandó és biztos struktúrára volt szüksége. Érthető tehát, hogy az egyházi intézmény fejlesztésén és megerősítésén munkálkodó Demetriosz püspök idővel már vetélytársat látott a nagy hírnévnek örvendő keresztény tanítómeszterben. Órigenész ugyanis a kereszténységről vallott közösségi szemléletével folytonosan annak szellemibb, lelki oldalára hívta fel a figyelmet. Felfogásában nem a keresztények száma volt a mérvadó. A mennyiséggel szemben a minőségre helyezte a hangsúlyt. Mivel a kereszténység történetének azon időszakában élt, amikor alapvetően mélyreható és meghatározó jellegű változásoknak lehetett tanúja, műveiben már fellelhetők a mindenkori problémák: a tisztségviselők és a hívők viszonya, a korrupció, a karrierizmus, valamint a vallási formalizmus.

Demetriosz püspök ellenséges magatartása miatt Kr. u. 232 körül Órigenész kénytelen elhagyni Alexandriát. A palesztinai Caesareaban

⁹ Lásd Théo HERMANS, *Origène. Théologie sacrificielle du sacerdoce des chrétiens*, Paris, 1996.

telepszik meg, ahol Theoktisztoosz püspök jóindulattal és barátsággal fogadja. Itt folytatja tovább szellemi tevékenységét 254-ben bekövetkezett haláláig. A történelmi források alapján ítélve ugyanis Demetriosz utóda, Héraklasz (233/234–247/248) még elődjénél is ellenségesebben viseltetett iránta. Ez az időszak csendesnek és zavartalannak tűnik. Mindenesetre elmondhatjuk, hogy Héraklasz alatt az egyházi intézmény megerősödött.

3. A püspöki szerep mint hatalom

Kr. u. 247/248 körül az új alexandriai püspök, Dénes hatalma vitathatatlan. Elődjeivel ellentétben Órigenészt már nem tekinti vetélytársnak, veszélynek. Barátságos magatartását mi sem bizonyítja jobban, mint a neves tanítómesterhez címzett levele *A vértanúságról*.

Dénes püspöksége kezdeti éveiben az alexandriai társadalom minden rétegéből tagokat toborzott keresztény közösség komoly megpróbáltatásnak kénytelen elébe nézni. A lakosság keresztényellenes pogromját követi Decius császár rendelete az állampolgárokat kötelező áldozatbemutatásról. Míg az előkelő (*honestiores*) keresztények nagy számban tesznek eleget az előírásnak, a szerényebb sorsúak (*humiliores*) közül többen vállalják a vértanúságot. Dénes püspököt azonban semmi veszély nem fenyegeti, mivel egész idő alatt távol van a városból. A közösség életét és működését a helyben maradt presbiterek és diakonusok irányítják, ami lényegében az intézményes struktúra erősségéről tanúskodik.

Alexandriai Kelemen és Órigenész idejében Euszebiosz *Egyháztörténelme* alig ejtett szót Demetriosz püspökről. Dénes korában a helyzet fordított. A közösség életét csakis a püspök személyén és tevékenységén keresztül szemlélhetjük. Az évek során Dénes tekintélye és hírneve fokozatosan növekedik. Kiterjedt levelezést folytat, többek között a római püspökökkel és presbiterekkel, és részt vesz a korabeli kereszténységet foglalkoztató vitákban (a *lapsi*-k visszafogadása, az eretnekek keresztisége). Kiváltságos helyzetét nagyon jól tükrözi a római prefektusnak iránta tanúsított magatartása. Míg a Valerianus császár alatti keresztényüldözés idején (257–258) a római (II Sixtus) és a karthágói (Cyprianus) püspökök vértanúságot szenvednek, addig Dénes élete

egyetlen pillanatban sem kerül veszélybe. Sőt mi több, Gallianus császár felszólítja az új prefektust, Aurelius Theodotust, hogy az elkobzott ingatlan javakat szolgáltassa vissza a keresztényeknek (Euszebiosz, *Egyháztört.* VII., 13).

Alexandriai Dénes 264-ben halt meg. Utódjára egy erős és hierarchikusan felépített intézményes egyházszerkezetet hagyott, amely már jelentős tekintélyre tett szert az egyetemes kereszténység körében. Ha azt nézzük, hogy a II. század közepén az alexandriai kereszténység még egy kis közösség, ismeretlen működési szerkezettel, és Dénes korában a püspök már a birodalmi hatóságok partnere, a fejlődés figyelemreméltó és tagadhatalan.

Kétségtelen, hogy az intézmény mindig szükségét érzi létjogosultságát biztos és elvitathatalan alapokra helyezni. Minden bizonnyal ezzel magyarázható a múltnak azon jellegű bemutatására történő törekvés, hogy az minden esetben egyezzen a jelen valósággal. A történelem azonban rendkívül szeszélyes. Amennyiben valami pontosat keresünk a tovatúnt korok kódében, szinte biztosak lehetünk abban, hogy valami másra, néha éppen a dolog ellenkezőjére bukkanunk. A múlt elfogadása, az azzal való szembenézés jótékony és ösztönző hatású lehet a jelenre; a történelmi valóságon elkövetett erőszak pedig előbb-utóbb kegyetlenül megbosszulja önmagát.

Irodalom

Egyházi intézmény és szolgálatok az ókeresztény kor.:

... *I ministeri nella chiesa antica. Testi patristici dei primi tre secoli.* A cura di E. CATTANEO. (Lecture cristiane del primo millenio, 25) – Paoline, Milano, 1997.

DASSMANN, Ernst: *Ämter und Dienste in den frühchristlichen Gemeinden.* (Hereditas. Studien zur Alten Kirchengeschichte, 8) – Ed. N. M. Borengässer, Bonn, 1994.

EISEN, Ute E.: *Amtsträgerinnen in frühen Christentum. Epigraphische und literarische Studien.* (Forschungen zur Kirchen- und Dogmengeschichte, 61) – Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1996.

FAIVRE, Alexandre: *Les laïcs aux origines de l'Eglise.* (Chrétiens dans l'histoire) – Le Centurion, Paris, 1984 ; olasz fordítás : *I laici alle origini della Chiesa.*

- Cinisello Balsamo, 1986; amerikai fordítás: *The emergence of the laity in the early Church*. – Paulist Press, New York, 1990.
- FAIVRE, Alexandre:** *Naissance d'une hiérarchie. Les premières étapes du cursus clérical*. (Théologie Historique, 40) – Editions Beauchesne, Paris, 1977.
- FAIVRE, Alexandre:** *Ordonner la fraternité. Pouvoir d'innover et retour à l'ordre dans l'Eglise ancienne* (Histoire) Editions du Cerf, Paris, 1992. Alapoz szakirodalom 455–511. old.
- GRYSON, Roger :** *Le ministère des femmes dans l'Eglise ancienne*. (Recherches et Synthèses. Section d'histoire, 4) – Duculot, Gembloux, 1972.
- HAUSER, Hermann :** *L'Eglise à l'âge apostolique. Structure et évolution des ministères*. (Lectio divina, 164) – Les Editions du Cerf, Paris, 1996.
- YSEBAERT, Joseph:** *Die Amtsterminologie im Neuen Testament und in der Alten Kirche. Eine lexikographische Untersuchung*. – Eureia, Breda, 1994.

Az alexandriai kereszténység:

- JAKAB, Attila :** *Chrétiens d'Alexandrie. Richesse et pauvreté aux premiers temps du christianisme (Ier – IIIe siècles). Essai d'histoire sociale*. PhD. – Strasbourg, 1998.
- MARTIN, Annick:** *Athanase d'Alexandrie et l'Eglise d'Egypte au IVe siècle (328-373)*. (Collection de l'Ecole Française de Rome, 216) – Ecole Française de Rome. Palais Farnèse, Roma, 1996.

JEAN-PIERRE GRENON

Meghalt az Isten – Éljen az Isten¹⁰

A katolikus egyház jelenlegi válsága közepette Henri Boulad egy eljövendő, új, szabadon és tudatosan vállalt kereszténység jeleire hívja fel a figyelmet. Ha a vallás elhalványulni is látszik, a hit élő maradhat, és az igazi Istennel való találkozás csak úgy jöhet létre, ha maga az ember összekapcsolódik a keresztény üzenettel. Boulad állítása szerint az emberiség folyamatosan fejlődik. El kell hagyni a konfrontáció korszakát annak érdekében, hogy a hit különféle formái közötti párbeszéd megindulhasson.

A templomok üresek, éljen a kisebbségi kereszténység!

– Európában a vallástól való elfordulás folyamatosan felgyorsul. A fiatalok elvetik az úgymond infantilizáló vallást, és elvetik az egyház szexuális morálját is. Olyannyira, hogy felmerül a kérdés, nem kell-e majd bezárni a templomokat a 2000. év fordulóján...

Engedje meg, hogy felolvassak néhány sort egy levélből, amelyet az elmúlt évben egy európai főváros bérháza írtam: „Próbáljunk meg elképzelni egy jövőbeni forogatókönyvet az önök városáról 100 év múlva. Tizenöt buddhista templom. Tíz szcientológiai központ. Harminc mecset. Három vagy négy katolikus plébánia. Két vagy három protestáns templom. Amilyen irányban haladnak a dolgok, talán nem tévedek nagyot, ha a vallások jelenlegi szuperpiacán ilyen forogatókönyvet képelek el. Lehet, hogy eltűnő félben van Európában a kereszténység az ázsiai vallások és az amerikai szekták fokozatos térhódítása következtében?”

– E jövőkép dacára Ön mégis optimista?

Igen, mert szerintem ez egy teljesen normális fejlődés. Sőt, egészséges fejlődés. Freud ezt apagyilkosságként értelmezné. Jelen esetben az anya meggyilkolásáról lehetne beszélni: az egyház akkora hatalmat szerzett a személyek és az emberi tudat felett, hogy a vallás elvetése egészsé-

¹⁰ A cikk a *Terre du Ciel* franciaországi folyóirat 1998 májusi számában jelent meg. A beszélgetés szövegét először a svájci *Construire* c. folyóirat jelentette meg.

ges reakciónak tűnik. Ez nemcsak az identitás, hanem az autonómia igénye is. Elérkeztünk arra a pontra, ahol Isten gyermekeinek a szabadsága, amelyről Szent Pál beszél, néha nehezen érvényesül az egyházon belül akkor, amikor a katolicizmus egy magától értetődő, hagyományos, öröklődő, szociológikus vallás lett. Pedig a vallásnak nem kell magától értetődőnek lenni. Voltaképpen erről szól a két jezsuita teológus, Karl Rahner és Jean Daniélou dialektikája: Daniélou a vallás szociológikus dimenzióját hangsúlyozza, Rahner pedig arról beszél, hogy az eljövendő években a kereszténység diaszpórában fog élni. Ez egy kisebbségben lévő kereszténység lesz, amelyet nagyon diszkrét, kis közösségeket alkotó emberek választanak tudatosan és szabadon.

– *Vagyis házi egyházak lesznek?*

Kicsi sejtek, beékelődve egy alapvetően hitetlen tömegbe. Ha az egyház valaha növekedni fog, az egyéni csatlakozás által történik majd és nem társadalmi nyomásra. Jézus és Pál idejében a zsidók által teremtett kis közösségek alkották a diaszpórákat a Földközi-tenger egész medencéjében.

Daniélou bátoros szembehelyezkedik ezzel a nagyon szép, nagyon idealisztikus jövőképpel, mert ez nem felel meg az emberi természet társas és nyájszellemének. Daniélou szerint a hitnek nem csupán személyes választásnak kell lennie, hanem egy társadalmi struktúrának, amely lehetővé teszi az egyén talpon maradását, amelyre egyébként az ember egyedül nem lenne képes.

Tehát azt mondtam, hogy a nyugati társadalom reakciója egészséges. Viszont különösnek találom, hogy mindazok, akik okkal helyezkednek szembe az egyház hatalmával, elsőként ugranak fejest az újonnan érkezett guru, illetve az Ázsiából vagy az Amerikai Egyesült Államokból importált ideológia kelepécsébe. Az ember természete olyan amilyen, kevesen vannak, akik képesek a tudatos, személyes döntés meghozatalára.

Újra meg kell tanulnunk Istenről beszélni az embereknek.

– *Az egyházak már nem tudnak kommunikálni a fiatalokkal. Olyannyira, hogy a bér mállkozás szertartása a fiatalok utolsó találkozási pontja a vallással. . .*

Ugyanakkor a fiatalság mérhetetlenül szomjazik a szellemiekre. Ezt minduntalan megtapasztalom európai körútjaim során, amikor semmi

másról nem beszélek, csak Istenről. Nem kell megijedni, ez egy teljesen normális növekedési válság. Ezt egyszerűen tudomásul kell venni, majd átgondolni a keresztény üzenetet és újrafogalmazni kissé alkalmasabb formában.

Belemerevedtünk a formulákba és a megkövesedett gondolkodásba. Szavaink nem meggyőzőek, nem az Evangélium szelleméről tanúskodnak, nem szabadultak meg a századok során felhalmozódott lerakódásoktól, kijelentésektől, amelyek az embereknek többé semmit sem mondanak.

Számomra a Szentháromság misztériuma például az ember misztériumának legbelsejében található. Ez a kapcsolat misztériuma, az emberi és isteni személyek között. Benne van az Isten megközelítésének rendkívüli gazdagsága. Én egy muzulmán országból jövök, ahol az Isten fogalom elég monolitikus, de a szeretet-Isten, a viszony-Isten, az ajándék-Isten, az elragadtatás-Isten fogalmak rendkívüli gazdagságról tanúskodnak.

Amikor az egyház a Szentháromságról beszél, sajnos a geometria vagy az aritmetika kifejezéseit használja, és csak alig a misztikáét. Pedig a misztikus dimenzió nélkülözhetetlen, ha azt akarjuk, hogy a kereszténység jelentsen valamit.

Bezárkózva a morálba és a dogmába, a kereszténység valósággal elrejtette a misztikus dimenziót, amit én egzisztenciális dimenziónak is nevezek. Egy olyan üzenet, amely nem az emberek mindennapi tapasztalataiba gyökerezik, nem mond számukra semmit. Minden írásom és valamennyi előadásom, amit Egyiptomban vagy Európában tartottam, egy világos, egyszerű, érthető és meggyőző, egzisztenciális üzenet megfogalmazását célozta.

A lényeg nem az Evangélium ismétlése, hanem az újraértelmezése; újra kimondása egy olyan nyelven, amely testünkbe és vérünkbe képes behatolni. Egyedül ennek a nyelvnek van meggyőző ereje.

– *De hiszen egy olyan üzenetről van szó, amelynek a nyelvezete elszakadt a mai nyelvtől, a fiatalok, a televízió, az újságok nyelvezetétől. Nem érett meg a helyzet egy új zsinat összehívására?*

A II. vatikáni zsinat csupán megnyitotta a kapukat, de ezeken sokan félnek belépni. Ahelyett, hogy elindulnának a II. vatikáni zsinat által

kijelölt úton, amely tele van ígérettel és reménnyel, ott állnak tétovázva a küszöbön, hátrafelé kacsingatva az első vatikáni zsinat felé.

Pedig a **harmadik** vatikáni zsinatra kellene tekinteni. A jövő felé kellene fordulni bátran, optimistán és tele reménnyel, ezek mindegyike alapvető keresztény erény. Szent Pál azt mondja nekünk: „Lelketek ne félelemmel és féltékenységgel legyen tele, hanem Isten gyermekeinek bátorságával és szabadságával!” Ez a bátorság, ez hiányzik ma a hívekből az egyházban. Ami engem illet, nem félek semmitől, senkitől, sem a jövőtől, sem az „elkereszténytelenedéstől” – ellenkezőleg! Hiszem, hogy a jelen vallási válsága egészséges, elengedhetetlen, és átmenetet jelent egy másfajta kereszténység felé.

II. János Pál pápa új evangelizációról beszél. Ha ez csupán azt jelentené, hogy ismételjük meg a korábbi korok evangelizációját, jobb lenne elhallgatni. A régi sablonok ismétlése inkább elriasztaná az embereket. Az új evangelizáció azt jelenti, hogy létre kell hozni egy új nyelvet, olyan nyelvet, amely megfelel a ma emberének. Nem azért, hogy propagandát csináljunk a vallásnak, hanem azért, hogy helyreálljon az ember és a keresztény üzenet közötti egység.

Nem arra törekszem, hogy az embereket egy konkrét vallásra, gondolatokra vagy dogmákra térítsem, hanem arra vágyom, hogy egy olyan civilizáció jöjjön létre, amelynek a lényege a szeretet és az ember, aki az evangéliumban találja meg létének alapjait.

Ma nem szűkölködünk a teológia, dogmatika, morál és a szellemiség túlspecializálódott szakembereiben. Ezeknél azonban sokkal nagyobb szükségünk van olyan emberekre, akik képesek hidakat, átjárókat építeni és tudnak olyan holisztikus nyelven beszélni, amely nem csupán szellemi, nem csupán pszichológiai, dogmatikus, morális vagy filozófiai, hanem mindez egyszerre, vagyis egy totális, globális nyelv, amely egyetlen egységet képez, mivel az élet egy, az emberi lény egy, a világ egy.

Ez a nyelv véleményem szerint a misztika nyelve. A misztika nyelve pedig nem egyszerűen egyike a felsorolt nyelvezeteknek, hanem Isten megtalálásának a módja lényünk legbelsejében, találkozás a nagy Szeretettel, amely a világot és az életet mozgatja. Ez a lényege a szövetség misztériumának, ami a Biblia központi témája.

– *Ennek az üzenetnek a terjesztéséhez talán fel kellene hagyni az intézmények kemény kritizálásával...*

Ha néha kritikus vagyok az egyházzal szemben, ez csak azért van, mert szeretem, és szeretném, ha másfajta lenne. Ugyanakkor tapasztalom azt is, hogy a kapuk lassan megnyílnak. A pápa egyik legutóbbi enciklikájában (*Ut unum sint*) például nagyon érdekes perspektívákat nyit meg a pápasággal és a tekintéllyel kapcsolatban. Egészen forradalmi jelentőségű az, amit John Queen, San Franciscó-i érsek ennek az enciklikának az ismertetése kapcsán mondott ki, amely igazi ökumenikus párbeszédet tehet lehetővé.

A II. vatikáni zsinat kezdeményezésére a párbeszéd a többi vallással, az ateistákkal, stb..., reménységre ad okot. Azt gondolom, hogy neki kell lendülni, el kell indítani ezt a reformot a II. vatikáni zsinat szellemében. Éppen ezért kritikáimat vagy megjegyzéseimet nem érzem az egyházzal szembefordulónak. Éppenséggel az általa jelzett irányba megyek. Szembefordulok viszont mindazokkal, akik a II. vatikáni zsinat ellen lépnek fel, mivel ezáltal visszalépnek a múlt felé. Ennek véget kell vetni, a kocka végérvényesen el van vetve, most már cselekedni kell.

Mondok egy példát a szektákkal és a New Age-dzsel kapcsolatban. Az egyház megbénul, mivel egyik is, másik is fenyeget minket. De mit jelent az, hogy „fenyeget minket”? Jobban tennénk, ha azt a kérdést tennénk fel magunknak, hogy vajon **az a nyelv, amit beszélünk, érthető-e az emberek számára. Miért értik meg könnyebben a szekták nyelvét?** Tegyük fel ezt a kérdést, ahelyett, hogy ostobán másokat ostromozunk!

Gyakran adunk követ kenyér helyett azoknak, akik hozzánk jönnek. Az üres templomok ellenére még elég nagy hallgatóságunk van. De vajon úgy mondjuk-e ki a dolgokat, ahogyan kell? **Tudunk-e olyan egyszerű nyelven beszélni, mint ahogyan Jézus beszélt?** Olyan nyelven, ami nem szakzsargon és nincs teli rejtéllyel az emberek többsége számára?

Jézus azt mondta, hogy az igenetek legyen igen, a nem pedig legyen nem. Miért van az, hogy bizonyos dokumentumok olvasásakor értelmezési tornamutatványokra kényszerülünk ahhoz, hogy megértsük? Nyelvünk legyen egyszerű, igaz, közvetlen! Minden vallásnak két lé-

nyeges pólusa van. Az egyik a karizmatikus, a prófétikus, a másik az intézményi.

Az intézményi pólus a karizmatikus pólus nélkül katasztrófa lenne, megkövesedés, visszatérés a rögzült állapothoz. A karizmatikus pólus pedig az intézményi pólus nélkül anarchia és zűrzavar volna. Mindkettő szükséges. Az egyház túl sokáig részesítette előnyben az intézményi pólust és nem törődött azzal, hogy kibontakoztassa az egyházon belül a karizmákat és teret adjon a prófétáknak, akiket nem kell meggyilkolni, ellehetetleníteni, háttérbe szorítani. El kell fogadni, hogy a hit kimondására többféle nyelv kínálkozik, a világ és a teológia megközelítésének többféle módja lehetséges.

Amit én szükségesnek tartok, az az egyház szerkezetének átalakítása.

Egy példát mondok. Az a plébánia, ahol ötezer hívőre egyetlen pap jut, teljes csőd. Hogyan lehetne elvárni, hogy ez a szegény pap ötezer embert ismerjen? Jézus azt mondta: „Ismerem juhaimat, és juhaim ismernek engem.” A pásztornak az a dolga, hogy ismerje nyáját, és megismertesse magát nyájával. Viszont egy átlagos ember nem ismerhet személyesen és alaposan száz embernél többet. Ha pápa lennék, a következőt tenném: Felosztanám ezt az ötezres plébániát ötven mini-plébániára, mindegyikhez százan tartoznának. Olyan házaspárokat választanék az élükre, akik elég aktívak és nyitottak ahhoz, hogy rájuk lehessen bízni száz embert.

Feltételezve, hogy eljön az ideje a házasság embereinek pappá szentelésének – ami egyébként a keleti katolikus egyházban ma is gyakorlat – ez a házaspár lenne száz embernek a lelkipásztora. A papnak jutna az érseki szerep, ha nem is lenne jogára és pásztorbotja. Azt hiszem, elég tennivalója lenne ötven plébániájával.

Hála az új szerkezetnek, az összes plébánia elérhető lenne. A kommunisták igencsak felismerték ezt, amikor mindenütt alapsejteket hoztak létre. Muzulmán testvéreink is megalkották a társadalom hálójának rendszerét az alapsejtekre épített mintával.

Latin-Amerika és Afrika épp most talál rá erre a modellre a bázisközösségi rendszerrel. Az egyházat csak egy ilyen típusú szerkezeti és intézményi reform, egy új nyelv, valamint a karizmákra és a próféciaira nyitottság mentheti meg.

– *Az egyház nyelve miért moralizál és miért nem sugároz reményt?*

Válaszom az, hogy az egyház nyelve jelentős fejlődésen ment át az utóbbi évek folyamán, bár még mindig moralizáló, dogmatizáló. Az utolsó enciklikák nyelvezetében azonban komoly előrelépést tapasztalhatunk. Ezek az enciklikák izmosabbak, közelebb állnak a valósághoz. Különösen azoknál a részeknél, ahol a szociális, gazdasági kérdésekről van szó.

A szexuális terület azonban most is tabu. Az egyház még mindig túl bizalmatlanul közelít a témához.

Mi legyen az egyház dogmaival?

– *Az embernek néha az az érzése, hogy az egyházban a szexualitás fogalmát rögeszmék terhelik...*

Igen, ha úgy tetszik. De én szívesebben tekintek a remény, a nyitás, a haladás jeleire. Vegyük például a püspökkari konferenciáknak és a püspököknek a nyelvezetét! Mennyire különbözik ez a hajdanitól! Ez a nyelv sokkal közelebb van az élethez, sokkal közvetlenebb.

A harmadik reform, amit javasolnék, a decentralizálás Róma és a püspökök szintjén, egy olyan előrelépés lenne az, amit kollegialitásnak hívnak. A II. vatikáni zsinat már megnyitotta a kaput ebbe az irányba, de úgy tűnik, most újból be akarják csukni. Ám ha az ökumenéről, a keleti egyházak és az ortodoxia felé nyitásról beszélünk (ami 300 millió keresztényt érintene), azt mint az egyházak egységét, nem lehet a jelenlegi rendszerrel megvalósítani. Ez is azt mutatja, mennyi feladat áll még előttünk.

Az Ecclesia semper reformanda értelmében az egyháznak – hogy egyház legyen – szüntelen reform állapotában kell lennie. Ha reformot mondunk, ez nem azt jelenti, hogy szembehelyezkedünk az egyházzal, hanem éppenséggel az egyházhoz való ragaszkodásunk és hűségünk készletet arra, hogy óhajtsuk ezt a folyamatos reformot.

Az elmúlt évben ünnepelték Oxfordban az anglikán vallásban született, de katolikussá lett Newman bíboros halálának századik évfordulóját. Bíboros volt ugyan, de egyben próféta is, és „kellemetlenül őszinte” ember. Gondolatainak központi témája volt, hogy az egyház, amennyiben nem fejlődik, megszűnik egyháznak lenni. Az a dogma, amely nem fejlődik, átváltozik múzeumi tárggyá. A hagyományhoz való igazi hű-

ség azt jelenti, hogy segítjük fejlődni a tradíciót. Egy megmerevedett dogmának már nincs jelentése. A dogma úgy fejlődik mint a mag.

Newman bíboros ma aktuálisabb mint valaha. Karl Rahner, a nagy katolikus teológus hasonló gondolatokat fejtett ki. Szerinte egy dogmatikai kifejezés nem a megérkezés pontja, hanem kiindulási pont egy másik dolog felé. Ezzel elérkeztünk a pluralizmus fogalmához az egyházban, a nyitott keresés gondolatához, hogy az egyensúlyt megtaláljuk.

– *Mi legyen azokkal a dogmákkal, amelyeket a katolikus egyház kissé gyorsan fogadott el a múlt században?*

Ezek felfedezésre váró kincsek, és nem a bolhapiacon elkótyavetyélendő „limlomok”.

Ezek a dogmák nagyon érdekes, sőt forradalmi távlatokat nyitnak az ember misztériumával kapcsolatban, ha mélységükben tanulmányozzuk őket. Ezek a dogmák – a Szeplőtelen Fogantatásról, a Mennybemenetelről vagy a kalcedóniai dogma Krisztus kettős természetéről – megragadóan világítanak rá, hogy mi az ember. A fontos, hogy meg tudjuk, mit mondanak, és hogy mennyiben vonatkoznak ránk.

– *Nos, mennyiben vonatkoznak a mai emberre a Mennybemenetel és a Szeplőtelen Fogantatás dogmái?*

Nem akarok forradalmár lenni, mert amit mondok, az még nem elfogadott (még kellemetlenségeim is lehetnek belőle!). Így most egy nagyon személyes véleményt mondok el, ami csak engem kötelez. Mi a Szeplőtelen Fogantatás? Annak az állítása, hogy a Szent Szűz szeplőtelen megváltott és bűn nélkül való fogantatásának pillanatától. De én úgy gondolom, hogy nemcsak a Szent Szűz tiszta és megváltott a fogantatása óta, hanem minden ember. Valójában azt gondolom, hogy nem születik minden ember bűnösnek, mint ahogy azt Szent Ágoston ezeröttszáz évvel ezelőtt belénk véste, hanem megváltottnak születik.

Ha a Jézus általi megváltás nem hatékonyabb mint Ádám bűne, akkor miért jött Krisztus? Megmérgezett minket ennek az ádám bűnnek a szelleme. Pedig ha Krisztus, az új Ádám megváltotta az embert, ennek a megváltásnak hatékonyabbnak kell lennie az első Ádám bűnénél. Az ember nem bűnösnek születik, hanem megváltottnak. Ebből fakad egy vitathatatlan következmény, az, hogy az ember szívének leg-

mélye jó. Carl Rogers egész pszichológiája erről szól. Lényege, hogy felfedeztesse az emberrel az alapvető jóságot, amely a sajátja. Vissza akarja adni az embernek az önmagába vetett bizalmat, amit elvesztett vagy meg sem talált. Mindez olyan régi, mint maga Szent Pál. Lásd a Rómaiaknak írt levél ötödik fejezetét!

Egy bizonyos Isten meghalt, éljen az igazi Isten!

– Fejlődésben lévő világunknak szüksége van-e még Istenre, ha azokat a világi értékeket részesíti előnyben, amelyeken az ENSZ alapokmánya nyugszik?

Nem veszíthetjük el Istent úgy, mint ahogyan a pénztárcánkat szoktuk elveszíteni. Isten a kozmosznak, a létnek, az embernek a struktúrája. Ha elveszítjük Istent, az csak úgy lehetséges, hogy nem Isten volt, akit elveszítettünk. Amikor azt hallom, hogy meghalt az Isten, azt mondom: annál jobb. Mert ez az Isten csak egy bálvány volt. Az az Isten, aki meghal, akit elveszítenek, az nem az igazi Isten.

Isten miatt nem nyugtalankodom, elég hatalmas ahhoz, hogy egyedül is megvédje magát. Ezért vagyok mélységesen optimista. Isten a világnak a lelke. Az élőlénynek a szíve. Verbálisan ki lehet iktatni, és azt mondani, hogy meghalt. Ha egy bizonyos Isten meghalt, boldogan veszek részt a temetésén, mert ez az Isten nem érdekel engem.

Egy olyan Isten, aki elnyomja, elidegeníti az embert, nem az én Istenem, nem igazi Isten. Ha ez az Isten meghal, ez haladást és egy óriási esélyt jelent. Az ateisták hatalmas segítséget nyújtottak nekünk azzal, hogy egy bizonyos Isten-fogalomtól megszabadítottak minket. A mi dolgunk most az, hogy újra felfedezzük az igazi Istent.

Az emberi történelmet végigkíséri ez az istenkeresés, ugyanakkor az embernek az a képessége is, hogy hamis isteneket, bálványokat alkosson. És a kereszténység sem ártatlan az ilyen irányú sodrástól. Katekézisünk gyakran egy elnyomó, büntető Istent tárt elénk, és nem mutatta meg a felszabadító Istent. Annak az embernek, aki ma visszautasítja az Istent, ez a legbelsejéből előtörő reakció még egészséges is lehet, mert azt jelzi, hogy amit bemutatnak neki, az nem lehet Isten, nem lehet a vallás, sem a hit, sem az Evangélium.

A mai ember kereső lény, és mindaddig, amíg az ember keres, a jó úton halad. Az adhat okot a nyugtalanságra, ha az ember abbahagyja a

keresést. A hagyományos hívő ember gyakran egészen belemerevedett a hitébe, biztos a bizonyosságokban, képtelen a gondolkodásra, a fejlődésre, mások meghallgatására. Ma nem annyira a szembesítések, mint inkább a párbeszéd korszakába lépünk. Egészen rendkívüli remény, esély a kereszténységnek, nyereség minden vallás számára, hogy elkezdődhet a párbeszéd.

– *Nem annyira Istent vetik el, mint inkább a vallásokat. Mi lesz a vallásokból?*

A vallások kétségtelenül szükséges struktúrák. Testi természetünknel fogva szükségét érezzük, hogy vallásunkat megtestesítsük a társadalomban, szertartásokban, struktúrában, liturgiákban, kifejezésekben, de mindez nem a hit.

Hogy a vallások meghalnak, bizonyos szempontból nem nyugtalanít engem. Megmarad a hit. Krisztus vajon azért jött, hogy intézményesítse a kereszténységet vagy azért, hogy hitet adjon?

Ez a hit egy olyan rendszerben testesült meg, amit vallásnak neveznek, főként Konstantin császár óta. Ez a konstantini egyház máig fennmaradt hatalmas épületeivel, harangtornyaival és kiterjedt adminisztrációjával. Vajon ez az, amire szükségünk lesz holnap, szükségünk van ma? Vajon ez az, amit Krisztus elgondolt? Ebben nem vagyok olyan biztos. Ezért alapvetően fontos ma az egyház újrafelfedezése. Azt gondolom, hogy a holnap egyháza nagyon különbözni fog a maitól, és a tegnaptól.

Egy radikális változás kezdetén vagyunk. Nehéz elképzelni az egyházat 3000-ben, mint ahogy nehéz elképzelni az emberiséget is 3000-ben. Abban azonban biztos vagyok, hogy a Szentlélek működik az emberben és a történelemben, és ez bizakodással tölt el. A remény a keresztények három alapvető erényének az egyike. Ebben a felfordulásban, ami ma az egyházban tapasztalható – egyesek talán inkább összeomlásnak neveznék – meg kell őrizni a hidegvért és a nyugodt szívet.

Az még nem a világ vége, ha a vallást gyakorlók aránya 2%-ra csökken. Ne felejtsük el, hogy a kereszténység tizenkét egyszerű szegény emberrel kezdődött – akik közül egy gazember volt –, tehát tizeneggyel. Ha tizenegyen maradnánk a katolikus egyházban a másfél milliárd helyett, semmi sem változna meg, és akkor a nulláról kezdenénk újra. Ugyanaz a Szentlélek virágoztatna fel egy másik egyházat.

– *A jövő kereszténye – írja Ön legutolsó könyvében – egyben buddhista, animista, muzulmán lesz...*

Mindegyik nagy vallás az emberi lény, az emberi lélek, az Isten egyik alapvető jellegét, egyik oldalát hangsúlyozza ki. A katolikus vallás nem kizárólagos más vallásokkal szemben, nem zárja ki más vallások hatását, képes befogadni mindazokat az értékeket és igazságokat, amelyeket más vallások hordoznak. Vagyis a katolicizmus (nem szeretem ezt a szót, mert zárt rendszert idéz) maga a dinamizmus, az előrehaladás egy mind nagyobb integráció felé, hogy magába fogadhasson mindent, ami jó, szép és igaz a többi vallásban. Az egyház katolikus, de nem zárt katolicizmus, egy önmagába bezárt intézmény értelmében, hanem olyan módon, hogy folyamatosan keresi mindazt, amit a Szentlélek kinyilvánít az embereknek, és ami örökségének részét képezi. Álmodom egy olyan Jeruzsálemről, amely kitarja karját és kapuit, hogy befogadhassa az emberek áradatát. Ezekkel a gondolatokkal Teilhard de Chardint ismétlem, akinek pontosan az volt a törekvése, hogy megmutassa az embereknek: az igazi kereszténységnek nyitottnak kell lennie az egész emberi gazdagságra. A II. vatikáni zsinat jellegzetesen ebbe az irányba mutat.

A XXI. század misztikus lesz vagy egyáltalán nem lesz?

– *Milyen üzenetet ad Ön a „vallásra allergiás” fiatalok részére?*

Igyekszem olyan üzenetet adni nekik, ami felszabadít, mert az én célom egy új világnak, egy új társadalomnak és egy új emberiségnek a felépítése. Felteszem a kérdést: Milyen lesz a holnap társadalma és embere? Mi a tét a harmadik évezred küszöbén? Az igazi vita ezen a szinten helyezkedik el. Nem az a fontos, hogy találgassuk, ki fog nyerni vagy veszíteni, mert végül a nagy nyertes vagy a nagy vesztes az ember lesz.

Ezért tehát azt mondanám a fiataloknak: Mit gondoltok a szerelemről? Mit gondoltok a szexualitásról? A testről és annak misztériumáról? Bíztok-e önmagatokban? Hogyan látjátok a holnap világát? És a csodálatos természetet? Éreztek-e felelősséget vele kapcsolatban? Azt fogom nekik mondani: Tudjátok-e, hogy mi a testetek? Más szavakkal szólva, nem vallásos témákkal fogok indítani. Ahogyan a nációk által meggyilkolt Dietrich Bonhoeffer protestáns lelkész mondta: Nem vallásos kinyilvánításokkal kell kezdeni, mert a vallás túlságosan leértékelődött.

Ezt teszi a protestáns teológus, Paul Tillich is, aki olyan egzisztenciális teológiából indul ki, amely a tapasztalaton és az életen alapszik. Főművében, ami a kultúra teológiájáról szól, mindannyiunkhoz szól: Te, aki művész vagy, mi az, amit megélsz a művészetedben? Te, aki filozófus vagy, mit élsz át a gondolkodásod során? Te, aki munkás vagy kutató vagy, mit élsz meg a munkádban?

A mélységek mélye, amit mindannyian megélünk, vallásos jelentést, spirituális keresést hordoz, mert ezt a „mélységet”, amit az ember megél, Istennek hívják. Paul Tillich így nevezi ezt: „the ground of our being”, vagyis létünk alapja. A vallásos érzés nem kívülről behozott valóság, hanem az emberi tapasztalat alapja. Az ember, miközben ezt létrehozta saját magában, bezárta egy területre, amelynek „vallás” a neve.

A világot és az ember tevékenységét elszigetelt rekeszekbe zártuk: olimpiai játékok, alap kutatások, politika, gazdaság és mindezek mellett valami, amit vallásnak neveznek. Egy terület a többi között. És ha ezt a területet eltűnni látjuk, megrémülünk.

Nos hát, a vallás szerepe nem az, hogy egy terület legyen a többi között, hanem az, hogy az összesnek a szíve, az összes többi terület alapja legyen. Paul Tillich szerint a vallás nem csupán egy a területek között, hanem mindegyiknek az alapja.

– *A tudósok talán mégsem ezt állítják...*

Dehogynem, napjaink tudósai éppenséggel azon az úton járnak, hogy újra felfedezzék a dolgok metafizikai dimenzióját. Szinte filozófusokká válnak, amint beleütköznek az értelem fogalmába. Megemlíthetem többek között a kereszténységéről ismert Hubert Reeve nevét. Napjainkban bármi legyen a fizika a saját területén – mivel a megértést keresi –, kiköt a metafizikánál. Nem véletlen, hogy az ókor és a modern kor nagy gondolkodóinak többsége egyidejűleg fizikus és metafizikus is volt. Kezdve Arisztotelésszel, folytatva a középkori arab világ két nagy filozófusával, Avicennával és Averroésszel, befejezve a sort Descartes-tal, Kanttal, Hegellel, Bergsonnal.

Korszakunk, amely tudományosnak vallja magát, kénytelen felismereni, hogy a tudomány máshova torkollik mint ami önmaga. A tudomány megértéséhez meg kell haladni a tudományt. Ezt fedezik fel napjainkban az orvosok. A szomatikus orvostudomány fokozatosan pszi-

choszomatikussá válik, és tovább fog fejlődni pneumatikus-pszichoszomatikus irányba. És mindez persze az orvostudományhoz való hűség jegyében. Az ember valósága ugyanis a fizikán túl található. És a pszichológián túl is. Gyökerei sokkal, de sokkal mélyebbre hatolnak. A metafizikus vagy vallási dimenzió nem iktatható ki, mert a létnek ez a struktúrája. A torzulásokat kell kiiktatni.

– *Azt ígéri a fiataloknak, hogy istenekké fognak válni, hogy a jövőben valóságos tündérmesét fognak megélni.*

Valóban. Az emberiség egy igazi tündérmese felé halad, és a történelem is. Paradicsom a földön, miért ne? Ki tudja megmondani, hogy mi lesz az Isten országa? Miért ne lehetne az Isten országa az ember megvalósulása azáltal, amit éppen most készül megtenni és meghódítani?

A lényeg az, hogy kimondjuk, valami mélyebb és sokkal nagyobb dologra vagyunk hivatva mint önmagunk. Hiszem, hogy a holnap embere sokkal vallásosabb lesz mint a mai ember. De a szó jó értelmében. Amint Karl Rahner és még az agnosztikus Malraux is mondta: „a XXI. század misztikus lesz vagy egyáltalán nem lesz.” Új korszakba lépünk, a misztika korszakába. A holnap embere alapvetően tudományos lesz, túlspecializált a nukleáris vagy asztrofizikusi kutatásokban, mégis egyfajta misztikus dimenzióban fog élni, amely nem lesz ellentmondásban a tudományával, hanem teljesen újszerű megvilágításba helyezi azt.

Egy olyan embernek, mint Teilhard de Chardin, az az érdeke, hogy hidat verjen olyan, látszólag egymástól különböző területek közé mint a fizika, paleontológia, misztika, filozófia, szociológia és egyéb területek, amiket csak el tudunk képzelni. A világ globális és integratív szemlélete felé haladunk. Ezt ma tudományköziségnek (interdiszciplinaritásnak) vagy többszempontúságnak (pluridiszciplinaritásnak) nevezik.

Az egyiptomi iszlámról és Európáról

– *Ön optimista a saját országával, Egyiptommal kapcsolatban is, amely a világ szinte legszegényebb országa?*

Nem a szegénység a nagy probléma, hanem a fundamentalizmus, amelyben egyre jobban elmerülünk. A szegénységből kikeveredünk majd, mindazok ellenére, amit a gazdag és szegény országok egymástól

való eltávolodásával kapcsolatban mondanak. A távolság talán növekszik, de olyan társadalom felé haladunk, amelyben bőség, sőt, túlzott bőség lesz.

Ennél sokkal nyugtalanítóbb a bezárt, korlátolt, a muzulmán vagy keresztény fundamentalizmus által gerjesztett gondolkodásmód. Ez jelenti az akadályt, ebben rejlik a veszély. Az a vallás, amelyik görcsösen csak a múltjába zárkózik, történelemellenes, emberellenes, lélekellenes. Végző soron vallásellenes.

Ha az iszlám képes fejlődni és nyitni olyan mértékben, amint azt a kereszténység megkísérli több évszázados bezártság után, optimista vagyok. Nehéz megjósolni, merre fog haladni az iszlám. Mindezek ellenére optimista maradok, mert tudom, hogy a győzelem már megadott. A világ nem haladhat visszafelé.

*(Francia nyelvből fordította:
Deme Erzsébet)*

JÁKI ZSOLT

A Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola szociálmunkás és hitoktató szakos hallgatója

Rendszerváltás zajlik a római katolikus egyházban

Egy középváros két plébániájának összehasonlító elemzése – 1998

A keresztény emberek közönségéből közösség alakul. Jelen tanulmányomban egy kutatási zárójelentés összefoglalóját közlöm. Kutatásom célja az volt, hogy a világegyházban zajló átalakulásokat két egyházközség bemutatásával érzékeltessem. Továbbá egy hipotézis igazolására is vállalkozom, miszerint a Katolikus Karizmatikus Megújulási Mozgalom egyik alkalmas eszköze a közösségi plébánia kialakításának. Az elemzés során az anonimitásra törekszem, ami kiterjed a két valós plébánia nevére, papjaikra, és a városra. Legyen a magyar középváros neve Csata, melyben a két vizsgált plébánia a Szent Kristóf és a Szent Anna plébánia. A Szt. Kristóf plébánia jelenlegi plébánosa dr. Tóth Kálmán, a Szt. Annáé Szabó János, Jani atya legyen.

Egy most folyó nemzetközi (Aufbruch) kutatás keretében történő szociológiai felmérésben Kamarás István a jelenlegi magyarországi helyzetet 125 plébániára és 60 filiára kiterjedt mintán mutatja be, és négy kategóriába sorolja az egyházközségeket a hitélet minősége szerint. A Szt. Kristóf plébániát az átlagos, viszonylag stabil hitélettel jellemezhető egyházközségek közé számította, azzal az eltéréssel, hogy itt tapasztalható egy jobbító igyekezet, a Szt. Anna plébánia pedig a jól működő kategóriába került azzal a megjegyzéssel, hogy jó lenne, ha akárcsak feltucatnyi ilyen találnánk az országban.

Egyház, részegyházak, paptípusok általános bemutatása

A római katolikus egyház két egyetemes zsinata tükrében

Az 1500-as évekre az egyház fokozatosan eltávolodott az általa meghirdetett eszményektől. Ezért hívták össze évezredünk egyik legnagyobb hatású egyetemes zsinatát, a Trentói Zsinatot (1545–63). Az ellenreformáció miatt tanítása az egyház jogi és strukturális oldalát domborította ki. Az egyházat egy földön élő társaságnak fogták fel, melynek tagjai katolikus keresztények és látható fejük a pápa. (Csanád B.–Csepregi I., 1979.). Emellett az adott kor társadalmi struktúrája lehetővé is tette a klerikus-laikus csoportra osztott egyház életképességét.

Amikor századunk egyetemes zsinatát összehívták, az egyház önmagát rendíthetetlen sziklának, bevehetetlen várnak tekintette, mely túlél minden támadást, pedig az elszigeteltség csak egyre nőtt a világ és az egyház között. A trentói zsinat sok újdonsága mára elavulttá, használhatatlanná, sőt károsná vált. A XX. század második felére időszerűvé vált egy paradigmaváltó korszerű zsinat, mely reagál az egyházi berendezkedés és a civil társadalom különbségeire. Az egyház intézményes, hierarchikus rendje helyett misztérium-közösségi jellege került első helyre. Az általánosító fogalmak helyett önmeghatározásában is visszatért a bibliai képekhez, a laikusok szerepnövekedésével megkezdődött a „klerus-egyház” túlsúlyának csökkentése. Mintegy felnőtt az egyház a gyermekkorból. Egy tekintélyelvű vezetés helyett demokratikusabb formák terjedtek el.

Egyházközségek típusai irányításuk szerint

Az 1939-ben bevezetett Magyarországi Katolikus Egyházközségek Igazgatási és Adóztatási Szabályzata rendelkezik az egyházközségi képviselő-testületek működéséről. A szabályzat szerint az egyházközségek vezető testülete a képviselő-testület, mely megválasztja a tisztségviselőket: világi elnök, gondnok, jegyző, pénztáros, pénztári ellenőrök. Az egyházi elnök mindenkor klerikus, legtöbbször azonos a plébános személyével. Egy egyházközség vezetése centralizáltabb, ha képviselő-testület áll az élén, mert az adott közösség létszámához képest viszonylag kicsi a

képviselő-testületi tagok száma. Hajlamos a közösség azt hinni, hogy ez az elit testület mindent megtesz helyettük, így nekik nincs teendőjük. Egy centralizált, belső hierarchiával rendelkező csoport, mely jobban hasonlíthat egy hadsereghez mint egy testvéri közösséghez. Kétségtelen, hogy saját korában másképpen értékelték az imént bemutatottakat, ezért nem szabad kiszakítani történelmi háttéréből.

Az egyházban a pasztorális tanácsokat (= lelkipásztori tanácsokat) a kölcsönös felelősségvállalás kötelezettsége hozta létre a Zsinat szavára.¹ A lelkipásztori tanácsok magyarországi elődei az egyházközségi képviselő-testületek. Nem másról van szó, mint a meglévő egyházközségi képviselő-testületek újjáalakítása, kibővítése, az egyházközség minden rétegét képviselő tagokkal. Az elképzelés szerint a különböző feladatokra változatos munkacsoportok alakulnak, a tevékeny krisztushívők megtalálják a nekik legjobban tetsző feladatot annak munkacsoportjában. (Tomka Ferenc, 1996.) A munkacsoportokkal gazdagított képviselő-testület decentralizáltabb irányítást eredményez, demokratikusabb forma. Sokkal inkább bevonja a hívőközösséget, szélesebb a merítés. Ez azt eredményezi, hogy a közösség az egyházközséget nagyobb mértékben tekinti sajátjának. A plébániaközösségből az élő közösségek talaján testvéri közösség alakul. A plébánia elsődleges feladata felmutatni ezt a testvéri közösséget a gyakorlatban. Napjaink kulcskérdése, hogy létesülnek-e közösségi plébániák Magyarországon.

Paptípusok

A trentói zsinat szellemiségében igen erős volt a klerikus-laikus szerepek elhatárolódása, a klerikusok elkülönítettségüket kiváltsággként élték meg.² Az elkülönítettségük sajátos jogaikból és kötelezettségeikből eredt, mely társadalmi és gazdasági helyzetükben is megnyilvánult. A Bellarmin Szent Róbert féle jogi szemléletből következett, hogy a katolikus pap azért nem magányos, mert a klerikusok jogi szervezetébe

¹ l.: Dr. Cserháti József–Dr. Fábíán Árpád: A II. Vatikáni zsinat tanítása 321., 328–329. p.

² Dr. Bán Endre a „Papi szolgálatról és életről,” című zsinati határozathoz fűzött magyarázatában pregnánsan összefoglalja a zsinat előtti és utáni paptípus jellemzőit.

inkarnálódik, melyben oltalmat és teljes eligazítást kap. A pap fő feladata az isteni kegyelem csatornájának lenni. Életét az előírások végrehajtására rendezi be, hiszen már a szemináriumi hat évig tartó nevelés sarokpontja az engedelmesség, ami egy passzív attitűdöt alakíthat ki a növendékben. A klerikusi életszentséget kvantitatív valaminek fogták fel, amely a hierarchia létráján elfoglalt helytől függ. Mindebből következik, hogy a pap (főleg falun) „főtisztelendő kegyelmes úr volt”.

A külvilág megváltozott. Ami a régi társadalomban működő paptípus volt, az ma ezer sebből vérzik. Az új társadalmi berendezkedés új paptípust kíván. Ezt hozta el a zsinat, melyre már annyira szükség volt. Eszerint a papi küldetés lényege a közösségteremtő szolgálat. Az elkülönítettség teherré vált, az új terminológiák, a liturgikus megújulás ezt kívánja enyhíteni. Magányosságát misztikus istenkapcsolata és a hívei oldják. Élete önállóbb, fő szerepe: ő a közösség összegyűjtője. Sajátos papi életszentsége a társadalmi erényekből indul ki: barátság az emberekkel, helyes ítélőképesség, közösségi szellem. A hívekkel a kapcsolata testvéri, a kölcsönösség jellemzi. A papok „testvérek a testvérek között”.

A két plébánia bemutatása

Tudomásom szerint elsőként választottam kutatásom témájául a Szt. Kristóf és a Szt. Anna plébániák összehasonlító elemzését. A Szt. Anna plébániáról készült egy leíró dolgozat, mely a történet és a lelkipásztorkodás formáinak bemutatására fókuszál.³ Emellett forrásmunkaként felhasználtam a plébániák *Historia Domusait*, az anyakönyveket, lelkipásztori jelentéseket, prédikációvázlatokat, templomi hirdetőtáblák plakátjait, hirdetéseit. Mivel mindkét plébániának van saját újságja, ez is fontos forrásnak számít. Dolgozatom célkitűzéséből következik, hogy itt nemcsak a két plébánia bemutatásáról van szó, hanem a két plébániatipológiát jellemzőit vázolom fel, vetem össze.

³ Takács Erika, 1998.

Plébániatörténetek

A Szt. Kristóf plébánia mai területén az első kápolna a XIX. század elején épült, az egyre növekvő városrész igényére 1947-ben kivált a főplébániából⁴ és önállóvá vált. A jelenlegi – dr. Tóth Kálmán – a hatodik plébános, a megelőző kor feltárásához felkerestem egy idős, mérnök végzettségű hívőt, aki 1951 óta él a plébánia területén. Elbeszélésében az alapítástól az 1984-ig⁵ terjedő időszakot egységesnek jellemezte, annak ellenére, hogy öt plébános váltotta egymást. Közülük a legagilisabb az első, a templomépítő, plébániaszervező plébános volt, a mai nagyméretű templom (36×12 m) felépítése sok utánjárást követelt tőle. A megye falvaiból ekkortájt erős volt a bevándorlás ebbe a városrészbe. Az újdonsült „városi polgárok” nehézkesen azonosultak új létmódjukkal, identitásuk kettőssége vallásgyakorlatukban is megmutatkozott. Az utána következő három plébánost „jóllelkű, mimóza lelkeknek” nevezte interjúalanyom. Idős atyákról van szó, akiket szerettek a hívek, akiknek elsősorban azért volt szüksége a 8–10 fős testületre, mert a folyamatosan zajló templomalakító munkálatoknál ingyen munkaerőt jelentett ez a pár férfi. A plébánia vezetésében szinte semmi beleszólásuk nem volt, minden a plébánosok kezébe összpontosult. Az ötödik plébános volt a leginkább autokrata vezető. Betegsége miatt két fiatal káplán is segítette munkáját, akik nagyszerűen elindították a helyi ifjúsági életet. Összességében az 1947–84-ig terjedő korszak nem tekinthető közösségi plébániának. A vasárnapi szentmisehallgatáson kívül nem volt kapcsolat a krisztushívők között. A Rózsafüzér Társulaton kívül nem működött egyéb felnőttcsoport, ebbe is főleg csak az idős asszonyok jártak. A templom sekrestyéjében zajlott a hitoktatás 8–10, a szentségek felvételére készülő gyerekeknek. Jellemző volt itt is az országos jelenség, melyet az „egyházból való kibérmálkozásnak” neveznek. Az aktív középkorúak itt is kevesen voltak, minimális számú fiatal család járt templomba.

A Szt. Anna plébánia mai területén 1912-ben a Szt. Kristóf templomhoz hasonló méretű templom épült fel. Eleinte középiskolai kápol-

⁴ Kezdetben Csatán egy plébánia volt (alapítva: 1715), idővel ennek területéből szakadt ki további három, mely közül én kettőt vizsgálok.

⁵ Dr. Tóth Kálmán kinevezése.

naként működött, a templomigazgató a mindenkori középiskolai hit-tanár, pap volt. 1947-ben⁶ jezsuiták telepedtek le Csatán, a templom mellett meg is építették rendházukat, ők látták el a templomigazgató-ságot. A negyedik pap 1965-től 1989-ig látta el a feladatát, és a jelenlegi plébános mellett káplánként még mindig pásztorolja nyáját. A hit-tanra járó gyerekek száma 1965-ben 10–12 volt, mely rövidesen 120-ra emelkedett. A kórust is pártfogolta, így a kezdeti 5-6 fő létszámú kórus 40 fős vegyeskarrá duzzadt. Az atya a maximumot hozta ki abból, amit csak lehetett a szocializmus alatt. A lelkeségi mozgalmakat támogatta, bátorította az embereket a csoportszerveződésre, hisz nagy volt rá az igény. A rendszerváltáskor sikerült elérnie, hogy plébániai státust nyerjen a Szt. Anna közösség, melynek ő lett első plébánosa. Nyugdíjba vonulását követően két utóda mindössze egy-egy évig látta el a Szt. Anna híveit. A második klébános zsinat előtti szellemisége miatt a Szent Anna közössége rohamos hanyatlásnak indult.

Plébánosok

Dr. Tóth Kálmánt 1955-ben szentelték pappá. Kiszemináriumban érettségizett, majd a Pázmány Péter Hittudományi Akadémián diplomázott, teológiai doktorátust szerzett. Kiváló teológus lett, melyet tehetségének és nagy szorgalmának köszönhet. Pontos, precíz, szigorú ember, plébánosi státusa mellett egyházjogász és teológiai tanár. Egyházjogászai és tanári feladatait plébánosi funkciója elé sorolja. Országos hírű, papi továbbképzéseket, lelkigyakorlatokat tart, könyveket ír. Hívei tisztelik, becsülik, felnéznek rá, de, sajnos, félnék is tőle. Éppen ezért akadnak, akik megszakítják vele a kapcsolatot. Negatív visszajelzéseket is hallottam. Az egyházközségben hallható negatív vélemények egy része nem alaptalan. Vita nélkül ő a kompetens az egyházközségben, ismeri az egyházjogot, a teológiát. Ő „a pap, a plébános úr”. Korrekt ember, nem megalkuvó semmilyen irányban. Az egyházközség hívei érzik a távolságot, pedig már nem szószékről beszél.

Szabó János atya ma 42 éves. Katolikus gimnáziumban érettségizett. A zsinat után szentelték pappá egy mély, személyes elköteleződés után.

⁶ Szt. Kristóf plébánia alapítási dátuma.

Igen kevesen szólítják János atyának, vagy Szabó atyának. Ő a mi „Jani atyánk”. Mint paptestvér él hívei körében a kezdetek óta. Nem gondolja, hogy a bölcsek köve nála van, és minden karizmát ő kapott. Buzdítja a híveket, serkenti őket általános papságuk gyakorlására, szívesen ad át kompetenciájából. A „Szent Anna nagy családjának”⁷ hívja egyházközségét, és szolgájának tartja magát. Szintén országos hírű pap, aki a Katolikus Karizmatikus Megújulás egyik motorja volt a szocializmus alatt, és ma is az. Plébániájának határain túl ifjúságpasztorációs feladatokkal, a kispapok nevelésével van megbízva. Egy katolikus kollégium vezetése, valamint a börtön- és a kórházlelkészség ellátása is az ő feladata. Mindezt mosolyogva teszi a vidám, 160 cm magas, vékony emberke.

A működési területek jellemzése

A Szt. Kristóf plébánia⁸ Csata egyik kertvárosi részében helyezkedik el. Van egy régebben épült rész, múlt századi földszintes, önálló házakkal. Ezekben a házakban betelepült, idős kisnyugdíjasok laknak többnyire hosszú évtizedek óta, gyakran egyedül. Az övezet másik részét az aktív családok népesítik be. Nagyjából nem pályakezdő családok laknak az általában kétszintes, zölddel körülvett különálló házakban, sorházakban. A plébánia 6000 hívő után fizeti az egyházközségi hozzájárulást. Az 1995-ben készült átfogó felmérés szerint a valós egyházközségtagok száma nem haladja meg a 4500-at. Ez is nagyobb százalékban az idősekből tevődik össze. Jellemző tendencia, hogy a területileg ehhez a plébániához tartozó hívek máshol végzik vallásgyakorlatukat. Leginkább az egyházi esküvőre jellemző, hogy azt nem a saját plébánián kötik a párok.

A Szt. Anna templom csak 1990-től működik önállóan plébánia-ként. Területileg a belvároson osztozik az első csatai plébániával. A legkisebb kiterjedésű és a legfiatalabb plébániája a városnak. Két lakóövezetet foglal magába. A belvárosi lakótelepen, mely pár háztömböt jelent, fiatalabb családok élnek; a felújított belvárosi, múlt századi, emeletes lakóházak rangos polgári otthonok. A plébániaterület lakosa-

⁷ Szó szerinti idézés a plébánostól.

⁸ Jellemzésemben tapasztalataim és az anyakönyvi statisztikai adatok alapján világítok rá az egyházközségek állapotára, tendenciáira.

inak száma 6000⁹, ebből a katolikusok száma a legfrissebb *lelkipásztori jelentés* szerint szintén 4500. Be kell számítanunk továbbá, hogy az egész város területéről, és a városkörnyéki településekről jelentős beáramlás tapasztalható a vallási programokon való részvétel miatt. Különösen az ifjúság és a fiatal, kisgyermekes házások „vendégeskednek”, de a középkorú, középosztálybeli családok is preferálják. Ugyanakkor az idősök körében ellenkező irányú folyamat tapasztalható, bár nem azonos mértékű.

A két plébánia statisztikai adatai:

	Keresztelés		Esketés		Halálozás		Népesség alakulása	
	I.	II.	I.	II.	I.	II.	I.	II.
1994	26	61	7	8	71	73	-45	-12
1995	28	71	6	9	74	88	-46	-17
1996	32	69	6	20	36	74	-4	-5
1997	25	67	5	13	49	72	-24	-5

A Szt. Kristóf (I.) és a Szt. Anna (II.) plébániák összevont anyakönyvi statisztikája 1994–97.

A számok önmagukért beszélnek, bár a népesség alakulását a vándorlási adatok is befolyásolják. Kivétel nélkül minden területen a Szt. Anna adatai kedvezőbbek. Leginkább az esketéseknél, ahol a különbség megközelíti a háromszoros mértéket. Másodsorban a kereszteléseknél, ahol jóval több mint kétszeres az eltérés. Figyelemreméltó, hogy mindkét plébániaközösség katolikus népessége fogy, de nem ugyanolyan mértékben. Míg négy év alatt a Szt. Anna közössége 39 hívővel fogyott, a Szt. Kristófé jóval többel, 199-cel.

A plébániák irányítása

Bár dr. Tóth Kálmán kinevezése után újjáalkotta, kibővítette az egyházközségi képviselő-testületet, szerkezetében és működésében válto-

⁹ 1990-es népszámlálás szerint

zatlan maradt. Nem érvényesül még mindig a klerikusi befolyástól mentes, demokratikus, titkos szavazás, még a tisztségviselők választásakor sem. A 21 fő feladata a plébános segítése lenne a tatarozások, anyagi ügyek, szervezések intézésében, de a testület több mint a fele passzív, ezért megújulása folyamatos. 5–10 ember az „oszlop”, rendszerint „mindenben ők válnak kompetenssé”. A választott tisztségek megvannak, de formálisak. Nemcsak az egyházközség, de a képviselő-testület is nagymértékben önállóan, a „mindentudó” plébános nélkül az ügyek intézése leáll. A plébánia irányítása változatlanul egyszemélyes elven folyik.

A Szt. Anna templom első plébánosa által alapított képviselőtestület-ről így ír a *Historia Domus*: „A testület csak alkalmi üléseket tartott, a vezetésben nem volt szerepe. A plébános továbbra is önállóan intézte a templom és az egyházközség ügyeit.” Az új plébános, Jani atya új formát hozott magával. A közösségi egyházképnek megfelelően a képviselő-testületet átalakította pasztorális tanácsokká. Így a kölcsönös felelősségvállalás kötelezettsége jobban érvényesül a közösségben. Úttörő munkáját úgy sikerült megvalósítania, hogy a fiatal képviselő-testület tisztségeit meghagyta, erre építette „háromhajós” rendszerét. Így ír erről a plébános a *Historia Domus*-ban: „Fontos feladatnak tekintetem a munkacsoportok létrehozását, mert csak így lehet megtanítani a szenteket szolgálatuk betöltésére, és így ismerhetik fel világi testvéreink, milyen sok adományt és karizmát kaptak Krisztus Testének építésére. (...) A két nagy terület és a kilenc munkacsoport csak a 'csontváz'. Minden közösségünkhöz tartozó felelőssége, hogy itt élet legyen és bőségben legyen.” A tíz munkacsoport két nagy területen munkálkodik: vannak *Pasztorális* és *Egzisztenciális* munkacsoportok. Az Egzisztenciális munkacsoportok a plébániaszervezet működéséért felelősek, ezek a következők: *Gazdasági munkacsoport, Jogi munkacsoport, Műszaki munkacsoport, Templomüzemeltető munkacsoport, Alapítványi kuratórium*. Ezek a munkacsoportok biztosítják a feltételeket a lelkipásztori munkát végző munkacsoportok számára: *Szeretetszolgálat, Liturgikus munkacsoport, Hitoktató munkacsoport, Közösségvezetők munkacsoportja, Alkalmi – Kommunikációs munkacsoport*. E két szervezeti egység között a *Plébánia, az Egyházközség* és a *Titkárság* helyezkedik el. Hétfő esténként mindig más munkacsoportoknak van megbeszélése a plébánossal.

Mivel ez nem történik havi alkalomnál gyakrabban, jókora önállóságot kell tanúsítania a munkacsoportoknak. A plébános nem irányítja, inkább csak felügyeli a munkacsoportokat: egyre inkább csak a vezetőkkel van ideje konzultálni.

Lelkipásztorkodás, vallásosság

Akár az egyházmegyei, akár az országos „átlagot” vesszük alapul, elégedettek lehetünk a Szt. Kristóf plébániával. Mind anyagilag, mind a szentségi életet nézve az átlagnál jobban működők közé tartozik. Az egyházközség vallásosságának az érzelmi érintettség, személyesség nem kifejezetten jellemzője. Népi vallásosságnak sem lehet nevezni, leginkább olyan „mértéktartó, vasárnapi, polgári katolicizmus”, amely kevésbé hatja át a mindennapokat. Becsületesen, törvénytudóan teljesítik a kötelező minimumot, talán inkább szent félelemből, mint benső megérintettségéből. Ilyen körülmények között is kialakultak a vallásosságnak különböző formái, melyekre méltán lehet büszke, aki ide tartozik. A *hittancsoportokon* kívül *két ifjúsági közösség* működik heti találkozókkal. Van plébániai *Karitászcsoport*, mely évi egy-két alkalommal segíti a rászorulókat. Szintén évente kerül megszervezésre a *Betegek miséje*. A plébániához tartozik egy *kápolna*, ahol a nyári hónapokban *havonta miséznek* a plébános. Pár éve a *nagypénteki keresztutat* itt végzi a Szt. Kristóf közössége.¹⁰ Két nappal később, *Húsvétvasárnap* hajnali öt órakor a *feltámadási szertartássorozat* is ugyanezen a helyszínen kezdődik, mely hét óra körül, pirkadatkor feltámadási körmenettel zárul. Ilyen igényes és autentikus húsvéti liturgia kevés helyen fordul elő hazánkban. A hívek az egész városból érkeznek, megtöltik a kápolnát, és az előtte lévő teret. Ezen pozitívumok ellenére a plébános személyes kudarcaként éli meg, hogy nem sikerült igazán közösségi plébániát szerveznie, pedig próbálkozott fiatal házásoknak csoportot indítani, a Rózsafüzér Társulat tagjaiból közösséget létrehozni, zárandoklatokat, lelkigyakorlatokat szervezni. Vágyát tükrözik a következő idézetek: „A plébánia hívő közössége is egy nagy család. Szükségünk van helyiségre, ahol összegyűlhetünk (...) Ebben a teremben összegyűlhetne az egy-

¹⁰ A kápolna egy hegyoldalra épült, az előtte lévő templomkertben vannak kialakítva a stációk.

házközségi képviselő-testület, a Rózsafüzér társulat, a Karitászcsoport, a nyugdíjasok, a fiatal házaspárok, a még fiatalabbak. Tehát a legkülönbözőbb közösségek alakulhatnak meg. (...) Szeretném, ha mindenki megértené: itt az a cél, hogy a plébánia hívei az eddiginél jobban összeforrjanak.”¹¹ „Egyszer összejöttünk a plébánián és azután nem történt semmi. Nem alakult ki az igazi közösség. Abban én is hibás vagyok, mert sem időm, sem erőm nincs a kezdeményezésre. Ha lennének lelkes hívek, akik bármilyen csoport számára találkozókat szerveznének, én támogatnám, látogatnám. Hely van, csak lelkes szervezők nincsenek.”¹²

A Szt. Anna közösség vallásosságára Eliade formális-vallás meghatározása illik: „a vallás ... az az aktus, amelyben az ember egy olyan értelemre vonatkoztatja az életét, amelyet abszolút kötelezőnek ismer el, a vallás tehát az az aktus, amelyben az ember mindent egy lapra tesz fel.”¹³ Az újjászületés –, amit a Szentlélek Szemináriumon tapasztalnak meg a Katolikus Karizmatikus Mozgalomhoz csatlakozó emberek – érületi aktivitássá lesz, amely az egyén mindennapi életvitelében is megmutatkozik. Az újjászületett emberek többségének vallásossága bensőséges, önzetlen, a végső cél áthatja az élet minden dimenzióját. A vallásgyakorlat rendszeres és személyes. Helyet kapnak benne a bázisközösségek, amelyek közül itt a megtérők közösségei a tipikusak. A személyes meggyőződés és az intézményi elköteleződés¹⁴ egyaránt megvan, ellentétben a nyugati egyházakban tapasztalható intézményellenességgel. Ez a fajta vallásosság jól ellensúlyozza napjaink identitásváltságát, közösségihiányát, intézményellenességét, tekintélyválságát. Jani atya saját feladatának a folyamat elindítását, az emberek bátorítását tartja. Arra buzdítja híveit, hogy lépjenek be a közösségi élet áramába. Minden tevékenységre, kötelezettségre közösséget szervezett. A kezdektől egyvalami volt, amit a kezében tartott végig Jani atya: a Szentlé-

¹¹ Dr. Tóth Kálmán: Év végi beszámoló, elhangzott: 1995. dec. 31., Szent Kristóf templom

¹² Dr. Tóth Kálmán: Év végi beszámoló, elhangzott: 1997. dec. 31., Szent Kristóf templom

¹³ Kaufmann: Vallás és modernitás, 32.p.

¹⁴ Római katolikus egyház iránt

lek Szeminárium, a Katolikus Karizmatikus Megújulás lelkesítő mozgalomának egyik bevezető lelkigyakorlata. Ezt írja róla: „Az egyházközség áttelekítésének fontos eszköze az Élet a Lélekben Szeminárium. Az elsőt ebben az évben Húsvét és Pünkösd között szerveztük. A nyolc hétig tartó programra 55-en jelentkeztek. (...) Minden kedden egy egész estét betöltő programon vettek részt, ami tanításból, csoportmunkából, és közös imából állt. Hétközben pedig félóra szentírásolvasással és imával készültek arra, hogy új megtapasztalással fogadják be az Isten hatalmát, a Szeretet Lelkének ajándékait, karizmáit. Elvégezték az életgyónásukat, és felajánlották az életüket Jézus Krisztusnak. Életátadásuk után mindegyikért külön-külön imádkoztunk, hogy a Szentlélek ajándékai töltsék be szívüket, életüket.”¹⁵ Jani atya új plébániáján először az embereket akarta Istennel megismertetni, hogy élő kapcsolat legyen Isten–ember közt. A felnőttnek tekintett keresztényeknek formákat ad, lehetőségeket ajánl fel az egyházközségben. Következzen egy lista ezekről a lehetőségekről.¹⁶ Heti programok: *evangelizáció, imaestek, főiskolások csoportja, keresők csoportja, bibliaóra, középiskolás csoport, Gitáros csoport, Börtönmissziós csoport, Ministráns-foglalkozások, Gyermekközösség, Énekkar, Keresztény Ifjúsági Klub, Szeretetszolgálat, Gyermekmisék*. Havi programok: *Rózsafüzér társulat, Világi Ferencesek Csoportja, Jézus Szíve Családja, Szeretet misszionáriusai, keresztút, Családpasztorációs csoport, Szörpöntő-hörpöntő, Családok miséjére, Harmadik Hétvége, zenekari misék, Hit és Fény, Házasközösség*. Éves programok: *Szent Három nap megünneplése, Élet a Lélekben Szeminárium*. Mindezek ellenére nem problémák nélküli az itteni élet sem. Egyes elemeiben szektás vonásokat hordoz, amit időben kell értő módon ki-nyomlálni. Arra törekednek, hogy legyen elcsendesedett, szelíd arca is a buzgóság lángjával égő elit kereszténynek. Ugyanis nem nehéz félreérteni a karizmatikus tanításokat. Nem lehet ingyen szórakoztatás egy ilyen – az érzelmi dimenziót hangsúlyozó – lelkesítő mozgalom. Ebben az egyházközségben azonban tudják, hogy a tömegpszichózis sok mindenre rá tudja venni a befolyásolható egyént, ami már nem a „Szentlélektől való megittasodás”.

¹⁵ Szabó János feljegyzése, *Historia Domus*, 1994.

¹⁶ Takács Erika dolgozata, személyes tapasztalataim és a plébániai újság alapján

A Szt. Anna plébániát új típusú, a Szt. Kristófot pedig olyan régi típusú plébániának ismertem meg, mely nem mondható közösséginek. Bár a Szt. Kristóf a „maga kategóriájában” a magyarországi átlagnál jobb, érzésem szerint strukturális változtatás nélkül kevésbé fejlődőképes. A Szt. Annánál ez megtörtént, és egy más létmódot hozott magával. Nem szabad elfelejtenünk, hogy ehhez hasonló plébánia kevés van az országban. Összehasonlításom megállapítását „szociológus mezben” tettem, kívülálló terepkutatóként alkotva véleményt a látottakról, tapasztaltakról. Az egyház viszont nemcsak társadalmi alakulat, hanem misztikus valóság is egyben, melynek vannak megismerhetetlen tulajdonságai is. Miközben a vallásgyakorlat látható tényeit szemlélem, a lelki folyamatok mélységeibe nem láthatok bele. A vallásgyakorlatra jellemző talán a leginkább az, hogy a látszat nem mindig tükrözi a valóságot.

Számos ponton kapcsolódást találtam a teológiai elméletek és a vallási élet gyakorlata között. A régi egyházkép sok jellemvonása megmutatkozik a Szt. Kristóf plébánia életében; a fejlődés új útjait a Szt. Anna plébánia szemlélteti. A szándék mindkét plébános esetében ugyanaz: közösségi plébániát szervezni. Mi lehet a különbség oka? A Kamarás vezette kutatás tapasztalata az, hogy a megújult plébániai lelkipásztorkodás mögött csaknem mindig valamilyen lelkiségi mozgalom, karizmatikus személyiség áll. A Szt. Anna esetén is erről van szó. Nem mellőzhető az a tény, hogy a Szt. Kristóf területén a faluról betelepült lakosság a domináns, míg a másik területen van egy polgári mag. A két plébánia közötti különbség növekedésének egyik oka éppen az, hogy a kreatív, innovatív erőket elvonja a Szt. Anna a szomszéd plébániáról.

A Szt. Anna plébánián végzett kutatás alapján beigazolódott hipotézisem: a Katolikus Karizmatikus Magújulási Mozgalom alkalmas eszköze a közösségi plébánia kialakításának. Ez nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy a Szt. Anna plébánián az előtte is bimbózó közösségi élet sokrétűen kibontakozhasson. Nem csak karizmatikus lelkiség szellemében működő plébániák jellemzője ez. A káposztásmegyeri¹⁷ és a kecskeméti¹⁸ plébániák lelkisége például Fokolaré szellemű.

¹⁷ Tomka Ferenc által vezetett.

¹⁸ Jávorka Lajos vezette.

Amikor XXIII. János pápa a katolikus egyház élére került, a Szentlélek újabb kiáradásáért imádkozott. Aztán meghirdette a II. vatikáni zsinatot. Kinyitotta a vatikáni ablakokat, hogy befújhasson a friss szél. Nem kis bátorság kellett mindehhez, hiszen erős volt az ellenállás. Látható, hogy mennyire kellett az a szél, és kell még ma is.

Irodalom

1. Dr. Cserháti József–Dr. Fábián Árpád szerk.: A II. Vatikáni zsinat tanítása, Szt. István Társulat, Bp., 1992.
2. Dr. Mihályfi Ákos: Az igehirdetés, Szent István Társulat, Bp., 1927.
3. Dr. Szántó Konrád: A katolikus egyház története I.–II., Ecclesia, Bp., 1983.
4. Dr. Walter József: A katolikus pap, Kalocsai Rt., Kalocsa, 1924.
5. Earl Babie: A társadalomtudományi kutatás gyakorlata, Balassi Kiadó, Bp., 1996.
6. Kamarás István: Bensőséges bázisok, Országos Oktatási Intézet, Bp., 1994.
7. Kaufmann, Franz-Xaver: Vallás és modernitás, In.: Replika, 1996., 21–22. sz.
8. L. S. Suenens: Új Pünkösöd?, Prugg Verlag, Eisenstadt, 1979.
9. Magyarországi Katolikus Egyházközségek Igazgatási és Adóztatási Szabályzata, Stephaneum nyomda, Bp., 1939.
10. Max Weber: Vallásszociológia, In.: M. W.: Gazdaság és társadalom, KJK., Bp., 1992.
11. P. Hans Bouob SAC.: A Szentlélek adományai, Emmausz Katolikus Karizmatikus Közösség Marana Tha 2000 Alapítványa, Bp., 1994.
12. P. Békés Gellért, P. Dalos Patrik ford.: Újszövetségi Szentírás, Szt. Jeromos Bibliatársulat, Bp., 1992.
13. Patti Gallangher Mansfield: Az új Pünkösöd kezdete, Emmausz Katolikus Karizmatikus Közösség Marana Tha 2000 Alapítványa, Bp., 1995.
14. Robert De Grandis SSJ.: Új bevezetés a Katolikus Karizmatikus Megújulásba, Marana Tha 2000, Bp., 1997.
15. Tomka Ferenc: Az evangelizáció, Szt. Gellért Kiadó és Nyomda, Bp., 1996.
16. Tomka Miklós: A vallásszociológia új útjai, In.: Replika, 1996., 21–22. sz.
17. Tomka Miklós: Magyar katolicizmus 1991., OLI., Bp., 1991.

AKI ÜZEN: NYÍRI TAMÁS

NYÍRI TAMÁS

Az idő és örökkévalóság között

Az emberi létezés elválaszthatatlan kísérő jelensége az énesség és a nyitottság feszült viszonya. Egyrészt elengedhetetlen a létért vívott küzdelemben a valóság tárgyilagos észlelése. Másrészt kivétel nélkül mindenki a maga távlatában látja a világot; saját szemszögéből értelmezi és az én céljainak szolgálatába állítja újabb tapasztalatait. Ilyenformán nemcsak korlátlan nyitottságát véti el, hanem végtelen rendeltetését is. A tudatosan önmagába zárkozó énesség a bűn lényegének megjelenési formája. Aki nem vállalja, hogy nyitottan éljen, nemcsak ösztönös vágyainak szolgáltatja ki magát, hanem szembefordul Istennel is. Az énközpontúság és a világra nyitottság ellentéte kieleződik időbeliségünknek és az örökkévalóságnak a kapcsolatában. Leplezetlenül tárul föl a bűnös keringése önmaga körül, elszigetelődése Istentől és a teremtmények bőségétől. (1)

Az időélmény

Nemigen találkozunk mindennapjainkban még valamivel, ami oly makacsul ellenállna a fogalomalkotásnak mint az idő. Egyrészt magától értetődő tudatunk kapcsolata az idővel; a *köznapi beszéd* világosan megkülönbözteti a tegnapot, mát és holnapot. Feszélyezetlenül kérdezzük meg, hogy mennyi az idő, könnyen megbizonyosodunk róla, hogy még futja az időnkéből vagy megállapítjuk, hogy már nincs időnk. Aggódunk, hogy lejár a határidő, születésnapot ünneplünk, felidézzük a „mi időnket” és visszaemlékezünk az „abban az időben” hallott történetekre. Tervet szövögetünk a holnapra, s a jövőtől várjuk reményeink valóra váltását. Van, amikor ólomlábban járnak a másodpercek. Olykor

repül, máskor megáll az idő: emberek, tájak vagy intézmények felett. Fölösleges tovább szaporítani a szót, csakugyan a világ legtermészetesebb dolga, ahogyan *beszélünk az időről*. Másrészt a filozófia története tanúsítja, hogy mekkora nehézségekbe ütköznek – ha egyáltalán sikerül – megragadni és a valóságot híven tükröző *fogalmakban* kifejezni a beszéd értelmét. „Értjük, ha beszélünk róla, értjük, ha más beszédében halljuk, de ha meg akarom magyarázni, amit mindannyian értünk, nem tudom” – teszi szavá *Szent Ágoston* az idővel kapcsolatos alapvető visszásságot (Confessiones XI., 14). De miért kívánunk mindenáron fogalmat *alkotni* az időről? Az eleai *Zénón* (Kr. e. 460 körül) hiába törte a fejét a repülő nyílvesztő fogalmában rejlő ellentmondás megoldásán, pedig régtől „értett hozzá” a vadász; tudta, hogyan kell bännia az íjjal és a nyíllal, hogy elejtse zsákmányát (Diels 29 A 27). Könnyen elképzelhető, hogy sosem jutunk dűlőre az *Einstein*-féle óraparadoxonról folytatott vitában, ámde az elméleti megoldatlanság korántsem befolyásolja az órák gyakorlati használhatóságát. A *know-how*, a gyakorlati-technikai hozzáértés mégsem ment föl a fogalmi erőfeszítés alól. Éppen az elmélet és a gyakorlat, a beszéd és a fogalom látszólagos ellentmondása figyelmeztet arra, hogy egyik leggyakoribb szavunk, az idő, jobban mondva *az*, amire folyton hivatkozunk, állandóan gondolunk, aminek mindig szűkében vagyunk, éppenséggel nem közönséges valami. Végül is a valóság és a történelem, a lét és nemlét, az élet és halál megértése vagy nem értése visszhangzik a szóba hozott paradoxonokban.

Az idő tudata nem születik együtt az emberrel, bár időbelisége adva van érzéki-világi voltával. Szervezetünk érzéki egységében tapasztaljuk, hogy az élőlényeknek megvan a „maguk ideje”, átéljük a természeti folyamatok ritmusát, a keletkezés és elmúlás szabályos időbeli tagolódását. A többi élőlény születésétől kezdve életritmusra van hangolva. Az embernek ésszel kell felfognia e szabályos változásokban az időt, érzéki voltában az időbeliséget. Világra nyitott lényként *időérzékét* sem korlátozzák ösztönös meghatározások, nyitva van mindenre, ami hozzá tartozik emberi létéhez. Bár igaza van *I. Kantnak* (2), hogy tér- és időszemlélete által tud csak tájékozódni a világban, e szemléletek nem a priori adottságok. *Jean Piaget* kimutatta, hogy a gyermek hosszú fejlődés eredményeképpen „tanulja” meg az időt és a teret, melyek segítség-

gével eligazodik a mozgások és sebességek világában (3). Minden jel arra vall, hogy csak a közvetlen érdek uralma alól felszabadult emberi észlelés tudja „távol tartani” magát a dolgoktól. Egyedül az ember ad teret a dolgoknak és csak ő tudja időben is távoliként, múltként és jövőként felfogni őket. E távolságtartás által maga is térre és időre tesz szert. A dolgoknak juttatott tér saját élettere lesz, mellyel szabadon rendelkezik, a dolgokhoz tartozó idővel pedig a múltat és a jövőt számítja. Így talál magára az eredetileg ellenséges és zűrzavaros valóságban, s nem csodálkozhatunk azon, hogy mindig magára, saját középpontjára, énjére vonatkoztatja a teret és az időt.

Lent és fent, elöl és hátul, jobbról és balról vannak a dolgok, az én által elfoglalt helyhez viszonyulnak az irányok. Ha megfordulok, nyomban fölcserélődik a jobb és a bal. Repülőgépre szállva lent van az, ami a járókelőknek fent. Ha egyenletes sebességgel haladó vasúti kocsi ablakából követ ejtünk a töltésre, akkor a vonatból úgy látjuk, hogy a kő egyenes vonalban esik mögénk a pályatestre. Egy gyalogos, aki mindezt a gyalogútról nézi, úgy látja, hogy a kő parabolaívet ír le (4). Sokkal bonyolultabb pályagörbét nyerünk, ha a Napot tesszük meg vonatkoztatási pontnak, s még áttekinthetlenebb lesz minden, ha egy távolodó csillagködhöz viszonyítjuk *ugyanannak* a kődarabnak az esését. A tér szakasztott mása az idő. Nem is várhatunk egyebet, hiszen többnyire térbeli hasonlattal fejezzük ki az átélt időt, s csak akkor beszélhetek egy dolog vagy esemény jelenlétéről, ha számomra egyszerre van „jelen” térben és időben. De hogy mit tart valaki jelennek, múltnak, vagy jövőnek, az attól függ, hogy mikor él. Szent Istvánnak sok minden jövő volt, ami nekünk múlt, s amit jelennek mondunk ma, holnap már a múlté. Az időbeli meghatározások is viszonylagosak, a megfigyelő időbeli helyzetétől függenek. Minduntalan más és más a jelen, amelyhez a múltat és a jövőt mérjük. Hasonló tapasztalatunk van a mozgásról is.

Évezredekken keresztül úgy vélték az emberek, hogy van térbeli középpontja a világnak. Ebben az esetben természetesen egyértelműen meghatározható az események és folyamatok iránya. Időközben bizonyult, hogy sehol sem található abszolút középpont. Mivel az irány mindig egy meghatározott ponthoz viszonyított, abszolút vonatkoztatási pont híján nincsenek abszolút irányok a térben, csak mozgó testek

közötti összefüggések, melyek folyvást másnak mutatkoznak aszerint, hogy honnan nézik őket. Következésképpen az idő hármasság felosztása sem abszolút, csak az időfolyamon belül egymásra következő dolgok és események alapján különböztethetjük meg a múltat, jelent és jövőt. Feltehetően azért, mert az idő egynemű a három térbeli dimenzióval. Az idő vissza nem fordítható, határozott sorrend szerint halad a korábbi felől a későbbi felé. Emiatt tűnik az időfolyam bármely pontjához viszonyítva múltnak az előző, és jövőnek a következő. Ezt a tapasztalatot fogalmazza meg *Arisztotelész* meghatározása, mely szerint az idő „a változások száma a megelőző és következő szerint” (*Physica* 219 b). Definíciója megérteti a látszólagos ellentmondást, hogy bár az idő visszafordíthatatlanul halad a múltból a jövőbe, még sincs iránya. Az idő szám, mondja *Arisztotelész*. Skaláris, irány nélküli mennyiség, mondják a fizikusok. Ha viszont az időnek nincs iránya, akkor csak az időfolyamon belül van értelme múlttól és jövőről beszélnünk, rajta kívül megszűnik a múlt, jelen és jövő különbözősége. Megmaradhat az események sorrendje, az oksági összefüggések szerkezete, az időbeli valóság alkata, úgy azonban, hogy együtt látszódik az egész egyetlen jelenben (5).

De nem önkényes spekuláció-e ilyen „egyetlen jelen” feltételezése? Mi a spekuláció? Úgynevezett transzlognitív, az eddigi ismereteken túlmenő észbeli tevékenység, melyet szigorú szabályok irányítanak. Olyan feltételezésekből kell kiindulnia, melyek ugyan még nem bizonyíthatók, talán sosem tudjuk őket életünk folyamán bizonyítani, de fennáll annak a valószínűsége, hogy igazak. A kérdés tehát az, hogy van-e reális alapja az „időnkívüliség” vagy az „egyetlen jelen” feltételezésének?

Problémánk a jelen alaposabb elemzésével oldható csak meg. Mi a jelen? A televízió óráján a másodpercmutató rövid nyugalmi állapota két ugrás között. Nyilvánvaló, hogy a képernyőn észlelt nyugalmi állapotot nagyon sok, jóval rövidebb nyugalmi állapotra lehetne felosztani. A gondolat nem új, éppen ez foglalkoztatta *Zénónt*. Meglehetősen sok időbe telt azonban, míg az utókornak sikerült megfogalmaznia, hogy a jelen, a most, mely a múltat elválasztja a jövőtől, oly kiterjedés nélküli határérték, végtelenül kicsiny, infinitezimális mennyiség, me-

lyet vég nélkül megközelíthetünk, de sosem érünk el. Ha a jelen ily végtelenül kicsiny időpontnak fogjuk fel, akkor úgy látszik, hogy a most szünet nélkül halad a jövő irányába. Kifejezhetjük úgy is, hogy a történések a jelen időpontot át megállás nélkül zuhannak a múltba, és ott megmerevednek. De valóban pontként kell-e felfognunk a mostot? Azt írja *Nicolai Hartmann* (6), hogy tüzetesebben megnézve a most „megmarad”: a világfolyamat megszakítás nélkül halad át a jelen küszöbén, a jelen azonban állandó. Együtt vándorol az emberrel, amíg csak él. Minden pillanatban más, ami „éppen most” történik, maga a most azonban megmarad, tartalmának állandó változása ellenére is. Amint az élet nem infinitezimális nyugalmi állapotok végtelenül szapora egymás utáni ugrása, az ember időélményében sem pontszerű a jelen. Sokkal inkább hasonlítható a horizonthoz, az egyidejűleg áttekinthető látóhatárhoz (7). A jelen létlehetőségeink kora, a játéktér, melyen belül jót vagy rosszat tehetünk. A politikai életben hónapokig, évekig vagy évtizedekig tarthat. A magánéletben is van bizonyos, bár jóval rövidebb kiterjedése. Máskor meg szemvillanásnyi, mikor villámgyorsan kell reagálnunk, például autóvezetés vagy vívás közben.

A jelen horizontjának tágabb vagy szűkebb köre attól függ, hogy milyen cselekvési lehetőségei vannak az embernek. Az ember remél, tervez, aggódik, vár valamit, mindabban, amit jelenleg tesz, benne van már a jövő mozzanata. Az ember emlékezik, szembetalálkozik azal, ami létrejött, s így a jelenben benne van a múlt is. A jövő viselkedésünk céljaként jelen van reményeinkben és félelmeinkben, életterveinkben és álmainkban. Alakító tényezője jelenünknek. A múlt sem tűnik el nyomtalanul. Ami egyszer megtörtént, ami volt, kikerülhetetlenül hat a jelenre. A jelen nem kiterjedés nélküli, átmeneti pont, hanem az eseményeket és történéseket szemléletesen egyesítő kötelék. Jelen idejű mindaz, amivel rendelkezhetünk, amiről dönthetünk. A múlt pedig, amin nem tudunk többé változtatni. Az idő benső törvénye éppen az, hogy rögzíti e különbséget. Magába zárja és végleg megőrzi a történeteket. A múlt – amennyiben ugyanúgy megmarad, mint ahogyan mi is megmaradunk az előre vándorló pillanatban – egyszersmind jelenvaló. A környezetünkben levő emberek egész történelmi múltjukkal, a kéznél levő eszközök, melyeket naponta használunk. Így jelenva-

ló saját életem is mindaddig, amíg ugyanazok a meggyőződések és érdekek irányítják. Ide kell sorolnom azt is, amit bizonyosra veszek, hogy megtörténik a jelen folyamányaként. Jelennek mondhatom a körülmények és viszonyok összességét, ami léthelyzetemet alkotja. A jelen kiterjedésének a határa tehát egyrészt az előre nem látható jövő, másrészt a véglegesen lezárt múlt.

Áttekintésünktől és hatalmunktól függ a jelen (8). A természettudományos technika elképesztően rövid időtartamba tud összesűríteni a természetben nagyon hosszan tartó folyamatokat. Így uralkodik az ember az időn. Fölöttébb korlátozza azonban a jelen kiterjeszhetőségét előre vagy hátra az a körülmény, hogy az ember mindig az időfolyam valamely pontjához van kötve. Csak az időfolyam fölött levőnek lehetne minden esemény jelen, annak, akinek hatalmát nem korlátozza semmi néven nevezendő dolog.

Az idő értelme

Eszmélődéseinket az időről és az időbeliségről megerősíti, legalábbis kiválóan megvilágítja a relativitáselmélet időfelfogása. Az elmélet arra a tapasztalatra épít, hogy a hely és az idő két különböző koordinátarendszerben mért értékei között nem olyanok az összefüggések mint ösztönös elképzeléseink, hétköznapi megfigyeléseink alapján várnánk. Meg kell kísérelnünk újfajta, együttes téridő-világban elképzelni a tárgyakat. Ebben a világban úgy keveredik az idő a térrel, ahogyan közönséges világunkban minden egyes időpontban másnak látja a tárgyak látzólagos kiterjedését az őket körüljáró szemlélő. Tétélezzük fel, hogy a tárgyak, melyek teret foglalnak el és bizonyos ideig léteznek, ebben az „új világban” egy kis „foltot” töltenek ki, és ezt különféle sebességgel mozogva különféle szögekből látjuk. Ezt az új világot, melyben a tér egy részét kitöltő és bizonyos időtartamot magába foglaló „foltok” vannak, *téridőnek* nevezzük. *Hermann Minkowski* szavai szerint: „a tér önmagában, s az idő önmagában pusztán árnyékká válik, csupán sajátos egységük az, ami megmarad” – írja *Richard P. Feynman* (9). A relativitáselmélet megalkotója szerint a világfolyamat négydimenziós kontinuum, görbült világsík, melyre felrajzolható (a tér három dimenzióját egybevonva) a tértengely és az időtengely. E két tengely segítsé-

gével valóság-hű módon írhatók le a világsíkban lefolyó események, az imént említett foltok. Mégpedig kétféleképpen. Ábrázolhatók dinamikusan, pontról pontra jelölve, és ábrázolhatók statikusan, mikor a pontokat görbével kötjük össze. Ebben az esetben a mozgást nem változás-ként, hanem létezőként kell értelmeznünk, úgy, mint ami ténylegesen egzisztál a téridő kontinuumban, a világsíkon. A relativitáselmélet a leírás statikus módját részesíti előnyben, mert hívebben tükrözi a valóságot, nevezetesen azt, hogy a mozgás valami térbeli létező – állapítja meg *A. Einstein* (10). A relativitáselmélet következetesen végigviszi az idő mérésében eleve benne rejlő gondolatot, hogy az időt térbeli folyamatok alapján kell számítani, amilyen például a Föld forgása önmaga körül vagy keringése a Nap körül. Az idő térszerűsítése az emberi tapasztalás sajátos tárgyilagosságának a megnyilvánulása, annak a törekvésnek a kifejezése, hogy úgy észleljük a valóságot, ahogyan önmagában van, és ne úgy, amilyennek a mi szemünkben látszik. Ez a szándék ahhoz a határesethez vezet, hogy a relativitáselméletben ellentmondás nélkül elgondolható az egész világfolyamat jelenidejűsége a görbült világsíkon. Ezen a véleményen van *N. Hartmann* is. Azt mondja, hogy maga a tér és az idő nem kiterjedt, mégpedig azért nem, mert a tér és az idő az anyagi világ négy dimenziója, „a dimenzió azonban nem kiterjedt, hanem csak a lehetséges kiterjedés feltétele” (11). Szigorúan véve az következik ebből, hogy a tér és az idő maga nem térbeli és nem időbeli. Ha viszont minden esemény, dolog és történet foglalta nem időbeli, akkor logikai ellentmondás nélkül elgondolható, hogy egy időtlen vagy idő fölötti szemlélő számára egyetlen örök jelen az egész világfolyamat.

Mindazonáltal továbbra is nyitott kérdés az idő lényege vagy értelme, mivel a fizika – dicséretes önkorlátozással – meg sem kísérel fogalmi definíciót adni az időről (12). Mi hát az idő? Legnyilvánvalóbb mozzanata, hogy a világ soha sincs teljesen együtt, hogy szükségképpen egymástól távol eső, szétválasztott mozzanatok sokaságából tevődik össze. Ámde végzetes baklövést követnénk el, ha hasonló egységek összeadásának és összegének képzelnénk. Senki sem állíthatja komolyan önmagáról, hogy csupán mostani énjével azonos. Éppen ellenkezőleg, sok tekintetben más is, és pontosan ezért jóval nagyobb és gazdagabb. Ah-

hoz az egészhez, ami ő maga, velejéig hozzátartozik, ami volt és amivé lesz. De éppen ez az egész – az első lélegzervételről az utolsóig – soha nincs együtt. Miféle egész azonban az, ami pontosan annak az együtt-létét nélkülözi, amiből áll? Azt mondja *Arisztotelész*, hogy a korábbi és a későbbi a *most* alapján értjük meg (*Physica* 223 a). Mégpedig azért, mert a „most”, a *to nun* lényege, mivolta mindig ugyanaz, az a-mi-volt mindig is, létezését tekintvén azonban minden egyes most más is, s ezért számlálható meg (*Physica* 219 b). A most különbözősége tagolja, lényegi azonossága egybekapcsolja az időt. Ilyenformán a most bizonyul az idő logosának. Bár az időbeliség mulandóságot jelent, az idő értelme mégis a jelen állandósága. Felmerül azonban a kérdés, hogy az időbeli, minden ízében múltékony ember hogyan alkothat magának fogalmat az el nem múlt jelenről? Ha nem valljuk a tudat elsőbbségét a léttel szemben, akkor vitathatatlannak látszik, hogy nem a mindenes-tül változó ember vetíti ki magából a változatlan jelent, hanem éppen megfordítva, valami örök és múlhatatlan valóság nyomja rá a maga bélyegét az idő lényegét kutató észre. Ezt az igazságot sejtette meg *Platón*, még ha eltúlozta is a lélek halhatatlanságának sajátos kifejtésében. A lélek mint az emberi test aktualitása múltékony és elszálló, az időt mérni tudó észként azonban valamiképpen örök. Kell, hogy részesüljön valami állandóságból, amihez viszonyítani tudja a mulandóságot. Ezért hangsúlyozza *Arisztotelész*, hogy az idő mindenütt van, leginkább azonban a lélekben, illetve az észben (*Physica* 223 a). Az ember időben ismeri meg a világot, ugyanakkor a most, a tartam eszméjében és az eszme tartamaként transzcendálja: „az időbeli és az örökkévaló határán van otthon”, az ész tökéletességét tekintve „az idő és az örökkévalóság horizontján helyezkedik el” – tanítja *Nicolaus Cusanus* (13). Ha az idő értelme, logosza a jelen, akkor a jelen és ennek következtében az idő lehetőségének transzcendens föltétele az örök jelen.

Mondhatnánk úgy is, hogy az idő igazsága túl van időtapasztalatunk éntre vonatkoztatottságán, a jelen, múlt és jövő megkülönböztetésén. Az idő leplezetlen igazsága minden történés összecsengése egyetlen örök jelenben. Az örökkévalóság nem vadidegenként áll szemben az idővel, nincs más tartalma mint amannak. Ha az idő értelme, logosza a jelen, akkor az idő igazsága (alétheia), amit elrejt folyama, az örökkévalóság.

Az örökkévalóságban tárul fel minden idő igazsága és egysége, ami természetesen elérhetetlen időtapasztalatunknak. Valamennyi esemény leplezetlen szemlélete az örök jelenben csak olyan helyről volna lehetséges, ami kívül van az időn, ahová nem juthat el véges teremtmény. Egyedül Istenről tételezhetjük fel, hogy létét nem szövi át a mulandóság, hogy az Ő ideje maga az örökkévalóság. Nem abban az értelemben, hogy Isten „ideje” végtelenül hosszú, kezdet és vég nélküli kiterjedés, hanem úgy, hogy Őneki az egész idő jelenvaló. Ereje és hatalma ugyanúgy terjed ki múltra és jövőre mint a jelenre (14).

Az örökkévalóság

Fejtegetéseink oda lyukadnak ki, hogy az örökkévalóság bizonyul ama transzcendens föltételnek, ami lehetővé teszi mind az idő létét, mind az idő értelmének a megismerését. Az európai gondolkodás kétfelől közelíti meg az örökkévalóságot. A görög metafizika és a Biblia irányából.

A görögök szemében az örökkévalóság mindenekelőtt *változatlanság*; nem nagyon hosszan tartó idő, hanem a létezők idejét minőségileg felülmúló tartam (Timaiosz 38 b-c; Phaidón 106 d stb.). A platóni *aión* változatlan, ideális maradandóság, s ennek mozgó utánzata (eikó kinéton tina aióniosz) az idő (Timaiosz 37 d). *Arisztotelész* szerint az örökkévaló transzcendens, minősítő hatalom, körülfogja az idő folyását, az idő célja, és mindig jelen van (De coelo 279 a; 283 b). Mindketten egyetértenek abban, hogy csak az egyetemes és általános a „mindig maradandó”. Mind a platóni idea, mind az arisztotelészi kozmosz eltekint az egyeditől és különöstől. A kozmikus építmény örökké tart, mindig volt és mindig lesz, legfeljebb a lakók cserélődnek benne, a családok sosem. Az öröklét tulajdonképpen, fogalmi ellentéte tehát az egyedi és esetleges létező. Az örökkévalóság mint önmagában nyugvó egyetemesség zárja ki az időt, a rend és értelem nélküli, össze-vissza való változások színterét (Timaiosz 33). Fölöttébb megtévesztő azonban az egyetemes és különös szembeállítás az örökké tartó és az ideig tartó megkülönböztetése céljából. Az általánost sem fűzi több szál a múlhatatlanhoz mint a különöst. Nem kétséges, hogy az időben élő ember iszonyatos diszharmóniaként tudja csak *elképzelni* a legkülönfélébb események összecsendülését, s hogy a zene hagyományos hangnemeit elvető ato-

nális muzsikusénál is kiválóbb fül kellene, hogy összhangot találjon, ha egyszerre szólalna meg egész életünk. Nemcsak az egyedi különbözőségek versengenek egymással, hanem az általánosak is. Az általánost éppúgy kioltja ellentéte, mint a különöst és az egyest. Nem mintha a különös és az egyes nem volna alávétve az időnek, de ugyanúgy az öröklétben gyökerezik mint az általános.

Ily módon kell értelmeznünk Isten örökkévalóságát is. A görög filozófia istene abszolút egyszerű és változhatatlan. Nem olyan mint a bűvész, „aki, hogy rászedjen bennünket, más-más formában jelenik meg előttünk” – hangoztatja *Platón* (*Politeia* 380; *Phaidrosz* 247 stb.). *Arisztotelész* szerint az Isten nem is teremthet, mert már pusztán a változó teremtmény elgondolása miatt is más lenne, mint amilyen volt (*Metaphysica* 1072 a; 1074 b stb.). A metafizika istenének nincsenek tulajdonságai sem, mert a tulajdonságok megkülönböztetések; térben, időben más-más formában jelennek meg. A metafizikai istenfogalom örökkévalósága nem „a határok közé nem szorítható élet teljességének egyszerre való és tökéletes birtoklása” (15), hanem az általános lét üressége. A Szentírás Istene viszont élő és tevékeny, közvetlen kapcsolatban van az idővel és a történelemmel anélkül, hogy bármiféle sérelmet szenvedne örökkévalósága.

A *Biblikus Teológiai Szótár* (16) szerint a *Jahveh* kifejezés az ember harmadik személyű visszhangja Isten első személyű kinyilatkoztatására: *ehjeh*, én vagyok. Ezt a mindent megmondó nevet Ő maga értelmezi különféle kijelentéseivel. Az Isten ajkára adott „én élek” formula feltehetően *Ezekiel* próféta alkotása, de mindenesetre Izrael hitének nagyon régi, és nagyon elterjedt megfogalmazását ismétli: „*Jahveh* él” (*Bir* 8,19). Az „élő Isten” (1Sám 17,26) fordulat jól fejezi ki a hívő ember istenélményét: egy rendkívül tevékeny jelenlét és teljes közvetlenség azonnali hatását: „aki nem lankad és nem fárad el” (*Iz* 40,28), „nem alszik és nem szendereg” (*Zsolt* 121,4) menten reagál, mihelyt övéihez nyúlnak (1Sám 17,26). A *Hóreb* hegyén használt kifejezései kiválóan érzékeltetik Isten erőteljes életét, művét követő figyelmét. „Láttam ... meghallottam ... ismerem ... eltökéltem ... elküldelek” (*Kiv* 3, 7–10). Az „Én vagyok”, melyet az iménti kijelentések vezetnek be, nem lehet náluk kevésbé dinamikus. Ugyanakkor Isten fölötté áll az

ember és a kozmosz idejének. A héber *olam* szó oly időtartamot jelent, mely meghaladja az emberi mértéket: Isten „mindörökké”, „örökkön örökké” („századok századain át”) él. Ily időtartamról embernek nincs tapasztalata. A Szentírás, hogy megértesse, a kozmikus idő mulandóságával állítja szembe: „Mert ezer év előtted annyi, mint a tegnapi nap, amely elmúlt. Vagy annyi, mint egy éjjeli őrállítás” (Zsolt 90,4). A Teremtés könyvének első mondata Isten teremtői tettét idézi föl. A „kezdetben” abszolút kezdetet jelent, úgyhogy a teremtett dolgok rendjébe tartozik az idő, s nem Isten van a kezdet és vég nélküli időben. Így sikerül összeegyeztetnie a Szentírásnak Isten föltétlen transzcendenciáját a történelemben való beavatkozás bizonyosságával. Mivel a tulajdonságok kimeríthetetlen bősége jellemzi, mindig másként is cselekedhet anélkül, hogy ez sértené örök létét. Isten örökkévalósága magában foglalja a különöst, az egyszerűt, a véletlent is. Nem csupán Fölséges, hanem egészen közeli is (Zsolt 119,151). Örökléte nem szigeteli el a világtól, jelen van minden helyen és minden időben. Mert ura az időnek (Iz 44,5), hatalma kiterjed minden eseményre. Önmagához való hűsége folytán a történelem forrása és bírója. A transzcendens Isten kinyilatkoztatása az időre vonatkozó megjegyzéssel kezdődik és záródik: „Kezdetben teremtette Isten a mennyet és a földet” (Ter 1,1) és „Igen, hamarosan eljövök” (Jel 22,20). A Szentírás nem elvontan örök lényegében ragadja meg Istent mint *Platón* vagy *Arisztotelész*, hanem evilági beavatkozásaiban. Ezért tud válaszolni a kinyilatkoztatás azokra az egzisztenciális kérdésekre, melyeket a jövőre irányuló emberi tudat az idővel kapcsolatosan fölvet, minthogy maga is történelmi jellegű. Amint Isten háromságként is egy, ugyanúgy a magában véve változatlan Isten változó is önmaga másában, midőn megtestesül – mondja *Karl Rahner* (17).

Az ember arra hivatott, hogy Isten örökkévalóságából részesedjék. A világra nyitottság lényegi vonása a valóság tárgyilagos észlelése, ami végül is csak az örök jelen perspektívájából történhet meg. Ez a távlat tűnik föl a jelen-élmény meghosszabbodásában, *Martin Heidegger* szóhasználatára szerint „feszítettségében” (18), abban, hogy az ember nagyon sokfélét tapasztal jelenként. A világon való uralmának hatóköre is egybeesik azzal, amit jelenvalóként vesz észre. Rendeltetése azonban, hogy

Isten örök jelenéből részesüljön, sajátosan megtörik az időbeliségére is kiható éenségen (19). Az a körülmény, hogy az én rendre a múlt és a jövő között találja magát, a végesség mutatója, annak a jele, hogy mindenkor az időfolyam meghatározott pontjához van kötve. Éensége következtében azonban hajlik arra, hogy eltorzítsa időélményét és elszalassza a jelent. Akár úgy, hogy nem bírja kivonni magát a múlt hatása alól, akár úgy, hogy élettervében nem jut hely másnak a jövőn kívül. Mindkét esetben elutasítja a jelent, egyoldalú kapcsolatot teremt a világgal, és ez már a bűn megnyilvánulása.

De mit értsünk azon, hogy az ember elzárkózik a jelen elől? Azt, hogy a megjelenő örökkévalót tagadja meg. Már mondtuk, hogy a „jelen pillanat vándorlása” az örökkévalóságból részesíti az embert, amíg csak él. Az ilyen „egzisztenciális pillanat” sajátos természetű. Rövid és időleges, mint amilyen egy pillanat. Szemvillanás alatt tovasuhan, és mégis rajta múlik minden, mert betölti az örökkévaló. *Sören Kierkegaard* az „idő teljességének” nevezi. „A pillanat az a kétértelmű dolog, melyben az örökkévalóság érinti az időt, s ezzel tételezi az időbeliséget is, melyben az idő letépi az örökkévalóságot, az örökkévalóság pedig állandóan átjárja az időt” (20). A pillanat az eredendő időbeliség alapjelensége, meghatványozódott idő, amelyhez képest eltörpül a most. A pillanat hangsúlyozását ne írja senki valamiféle egzisztencialista modorosság számlájára. Már *Arisztotelész* észrevette sajátos jellegét, a kellő idő (*kairosz*) sürgető erejét (*Ethica Nic.* 1096 a; *Metaphysica* 985 b stb.). Ám az emberi éenség hozzájárul a pillanatban megnyilvánuló örökkévalósághoz, vagy az örökkévalóság pillanatszerűségéhez. Az volna a rendeltetése, hogy percről percre az örök jelenből éljen, hogy megnyílják mindarra, aminek eljött az ideje. Hogy „hasznosítsa az időt” (Ef 5,16), az eredeti szöveg szerint: „áruljon ki” belőle annyit, amennyit csak bír, s osszeszedje az örökkévalóság megvételéhez szükséges tőkét. Istenadta lehetőség az ember időbelisége, és nincs életünknek egyetlen valóban átélt „pillanata” sem, melyben nem az örökkévalót ragadnánk meg. Mivel minden egyes pillanat más, mivel sajátos egyediségéből tör fel az örökkévaló, azért pótolhatatlan. Amint *T. S. Eliot* kezdi *Burnt Norton* című versét:

*Jelen idő és múlt idő
A jövő időben talán jelen van,
S a jövő idő ott a múlt időben.
Ha minden idő örökké jelen,
Úgy minden idő helyrehozhatatlan.*
(Vas István fordítása)

Ha az ember elszánná magát, és a mindenkori pillanatra összpontosítaná figyelmét és igyekezetét, akkor az idő igazságában telnék élete. Kitöltött időt élne, mint amilyent *Marc Chagall* szárnyas órái mutatnak. De senki sem képes erre, legalábbis a maga erejéből nem. Ahhoz, hogy megfelelhessünk a pillanat követelményének, ismernünk kellene az egész múltat és jövőt. Ez pedig lehetetlen. Talán ebből is fakad, hogy mindenekelőtt énünkre vonatkoztatjuk, saját életterveinknek rendeljük alá a pillanatot, ahelyett, hogy az örökkévalóság felhívásaként értelmeznénk. Ilyenformán azonban a pillanat visszahanyatlik a most viszonylagosságára, és a relativitáselmélet valamennyi erőfeszítése ellenére sem tudunk kilábalni időszemléletünk relativizmusából.

Az ítélet

A bűn miatt kivételes súlya lesz a jövőnek. Testestül-lelkestül a mában kellene élnie az embernek (Mk 1,15; Lk 19,44; Róm 3,21; Kol 1,22 stb.). A pillanatot eltorzítja azonban a most éensége, és így nem találja meg az ember azt a szilárd támaszt, melyen megtörik a mulandóság; a sors és a halál fenyegető ereje. A pillanatban az ember maga dönt saját magáról, így viszont a kiismerhetetlen jövőre marad a döntés, ami arra vall, hogy az én nem tudja teljesen birtokba venni a valóságot. Isten kifürkészhetetlen rendelkezése oly határ, melyen csődöt mond az ember tudománya és az én alaptalan beképzeltsége, hogy „olyan, mint az Isten” (Ter 3,1–5). A vég keserű sorsként szakad rá. Reményt csak Isten tartogat számára, akivel szemben kudarcot vallott, és aki teremtő erejével segítségére siet a halál mesgyéjén túl is. Ennek a jövőnek ígéréstével bátorítja Isten a bűnöst, hogy bukása ellenére megőrizze örökkévalósága számára.

Az örökkévalóságon bukik el a bűnös. Ez az ítélet – mondja *W. Pannenberg* (21). Létezésünk valamennyi mozzanatának összecsendülését az örök jelenben fülsértő széthangzasként tudjuk csak elképzelni. Az ellentétek kölcsönösen megsemmisítik egymást. Hogyan élheti túl az én? Az ember életpályája megszámlálhatatlan időpontra szakad szét, s ezek egytől egyig mindmegannyi, egymást kölcsönösen harálytalanító élettervek középpontjai. Rendeltetésünkhöz tartozik, hogy képet alkossunk magunknak a valóságról, s teljes életet éljünk mindegyik pillanatban. Mivel azonban életterveink kivétel nélkül mind énközpontúak, az egyik ember tervei nemcsak a másikat hiúsítják meg, hanem azokat is, melyeket ő maga vetett fel élete különféle szakaszaiban. Ha nem tart ki élete összes ellentmondása ellenére is világra nyitott hivatása mellett, akkor megsemmisül az ítélő Isten színe előtt. Nem pusztul el, úgyhogy nyoma sem marad, hanem összetörik a hiánytalan élet egyidejű birtoklásának súlya alatt. Örök fájdmára önmagát rekeszti ki az örökkévalóságból, helyesebben az isteni életből.

Az örökkévalóság ítélete észrevétlen mindaddig, amíg időben zárándokol az ember. Csak akkor szakíthatjuk le magunknak az idő természetét, az örökkévalóságot, ha lezárul létezésünk mozzanatainak egymásutánisága. A halált követi az ítélet. Csak itt nyerhetjük el a teljességet, melyre örökösen törekszünk. Bár közmeggyőződés, hogy a meghalóban levő ember a halálfolyamat bizonyos fázisaiban áttekintheti egész életét, mégis kérdéses, hogy egyáltalán megvalósulhat-e ilyesmi. Életében sosem tudja az én egyszerre tudatosítani egész létezését, mivel az élet föltételeként nagyon sokat felejtünk, és még többet elfojtunk magunkban. Nem kétséges az sem, hogy saját halálunk megsejtése, előzetes átélése összeszedettebbé tesz. Mégsem fogadható el *M. Heidegger* reménye, hogy a halál előlegezése valóságosan is megteremti egzisztenciánk teljes egységét (22). A halál előzetes élménye ráébreszthet a létezés teljességének *gondolatára*, egészen más kérdés azonban az eszme átültetése a valóság talajára. A jelen pillanat intenzív átélésében érintjük az örökkévalót, nem pedig úgy, hogy a halál elé sietünk. Széthulló létünk egybegyűjtését – ha egyáltalán – csak a halált követő eseményként szabad elképzelni. Talán úgy, hogy földi létezésünk teljes tagadása átcsap az örökkévalóságba, s az időt megszüntetve megőrzi az életet. A

halál előttünk még rejtett oldala feltámadást és ítéletet jelent. Feltámadást, mert kiteljesül elhivatottságunk, ítéletet, mert az örök rendeltetése elől elzárkózó éenségnek el kell pusztulnia.

A különítelet a holtak egyetemes feltámadásához kapcsolódik. Az ítélet szó éppoly hasonlat mint a feltámadás szó. Ámde miként és mikor lehetne az örökkévalóság ítélete magát az ént érintő esemény, hacsak nem a feltámadás percében? Az élet, melyre holtunkból ébredünk, mindenesetre ugyanaz kell, hogy legyen, mint amelyet a földön folytatunk. Saját tulajdon életünkre támadunk föl, de olyanra, amilyenek Isten látja örök jelenében. Ezért ölt egészen más külsőt a mostanihoz viszonyítva. Mégsem tesz mást a föltámadás, minthogy napvilágra segíti majd, amit méhében hordoz az idő, és ami Isten szemében jelen. Az örök ész csele az idő, alkalom, hogy kibontakozhassanak a véges lények, és a kétféle életet összekötő híd, melynek révén bizonyos értelemben már most azonosak vagyunk azzal, akik egykor leszünk (23). Ezért nem akadály a feltámadásnak az enyészet és a szerves anyag körforgása. Ugyanilyen mondvacsinált probléma az egyén tartózkodási helye a halál és a világvége közti időben, föltéve, hogy valamit is megértettünk az idő és az örökkévalóság viszonyából. Ezért dőlhet el már ezen a földön, aminek örök jelentősége a világ végén jön csak napvilágra: „Bizony, bizony mondom nektek, aki ígéret hallgatja és hisz annak, aki engem küldött, örök élete van és nem kerül ítéletére, hanem már átment a halálból az életbe” (Jn 5,24).

Röviden összefoglalva azt kell tehát mondanunk, hogy csak annak osztható föl az idő múltra, jelenre és jövőre, aki maga is időbeli. Az idő logosza az, amire tekintettel megérthető, a *most* arra utal, hogy az időn túl megszűnik a tegnap, ma és holnap különbözősége, és minden történés egybegyűlik az örök jelenben. A mulandóságnak mindenesetül alávetett ember számára az örökkévalóság bizonyul az idő igazságának, annak a transzcendentális föltételnek, ami egyaránt teszi lehetővé az időt és az idő megismerését. Énközpontúságunk miatt sosem tudjuk kellő intenzitással átélni az örökkévalóságból részesítő pillanatot. Így életünk egysége, különféle mozzanatainak egybehangzása csak a halál után, a feltámadással áll be. Az örökkévalóság az ember megítéltetése, mert az éenségnek el kell pusztulnia. Akik igent mondtak az evangéli-

um jó hírére, azoknak a feltámadás örök beteljesülést ígér, mivel Jézusnak az ítéletről mondott szavai is örömhíréhez tartoznak. Bizton remélhetjük tehát, hogy a Jézusnak való feltétlen elkötelezettség kioltja és átváltoztatja a hibás hangzatokat életünk örök összecsendülésében.

*(Megjelent: Vigilia 44 (1979) 4. 247–254. o. és
Az ember a világban 1981, Szent István Társulat 113–132.o.)*

Irodalom

- (1) W. Pannenberg: Was ist der Mensch? Göttingen, 1976. 49. o. – (2) I. Kant: Kritik der reinen Vernunft A 31–49. B 46–73. Immanuel Kant Werke in 12 Bänden, Frankfurt 1968. (Kiadó: W. Weischedel) 3. k. 78–96. o. – (3). J. Piaget: Válogatott tanulmányok, Budapest, 1970. 133–196. J. Piaget: Szimbólumképzés a gyermekkorban, Budapest, 1978. 435–448. o. – (4) A. Einstein: A speciális és az általános relativitás elmélete, Budapest, 1978. 19. o. – (5) W. Pannenberg: i. m. 51. o. – (6) N. Hartmann: Lételeméleti vizsgálódások, Budapest, 1972. 371. o. – (7) M. Heidegger: Sein und Zeit, Tübingen, 1972. 368. o. – (8) W. Pannenberg: i. m. 52. o. – (9) R. P. Feynman és mások: Mai fizika, Budapest, 1969. 2. k. 30–38. o. – (10) A. Einstein, L. Infeld: Die Evolution der Physik, Hamburg, 1961. 139. o. – (11) N. Hartmann: i. m. 201. o. – (12) A. Einstein: i. m. 20. o.; 28–32. o. – (13) N. Von Kues: Philosophische-Theologische Schriften, Wien, 1964–1967. 3. k. 374. o.; 1. k. 148. o. – (14) W. Pannenberg: i. m. 53. o. – (15) Boëthius: De consolatione philosophiae V, 6. vö. Boëthius: A filozófia vigasztalása, Budapest, 1970. 146. o. – (16) Bibli-kus Teológiai Szótár, Róma, 1974. 620. o.; 541–549. o. – (17) K. Rahner: Schriften zur Theologie, Einsiedeln, 1960. IV. 147. o. – (18) M. Heidegger: Gesamtausgabe Bd. 24. Die Grundprobleme der Phenomenologie, Frankfurt, 1975. 373. o. – (19) W. Pannenberg: i. m. 54. o. – (20) S. Kierkegaard: Der Begriff der Angst, Jena, 1912. 86. o. és másutt. – (21) W. Pannenberg: i. m. 56. o. – (22) M. Heidegger: Sein und Zeit, Tübingen, 1972. 264. o. – (23) W. Pannenberg: i. m. 57–58. o.

FOLYÓIRATSZEMLE

Összeállította: Dévény István

Az *Ökumenische Rundschau* 1999 októberi számában az Egyházak Világtanácsából ismert Philip Potter az 1999-es év utolsó napjain az évezred első századát választotta elmélkedése tárgyává. Gondolatait folyóiratunk számára összefoglalva közlöm.

A keresztény korszak második évezrede utolsó évszázadának végéhez közeledünk, amelyet egy történész a „szélsőségek évszázadának” nevezett. Az évezred első évszázada is nagyon viharos volt, legalább Közép-Kelet és Nyugat-Európa számára. Kairó iszlám vallású szultánja 1009-ben rombolta le Jeruzsálem keresztény templomait, a törökök közel hetven évvel később, 1077-ben foglalták el Jeruzsálemet, ezt megelőzőleg, 1035-ben vonultak be Bagdadba. A Bizánci Birodalomtól 1071-ben hódították el Kis-Ázsiát.

A normannok 1066-ban törtek be Angliába, más normann törzsek Szicíliában és Dél-Olaszországban hódítottak és lettek a Földközi-tenger nyugati részének politikai hatalmasai. A keresztény egyház számára döntő jelentősége volt annak a ténynek, hogy nyugattól különvált a konstantinápolyi pátriárka és a mögötte álló egész keleti világ. Erre 1054-ben került sor, a seb a mai napig nem gyógyult be.

Évezredünk első évszázada végének legdrámaibb eseménye azonban a kereszties háború volt, amely azzal a céllal indult, hogy Jeruzsálemet felszabadítsák a mohamedán uralom alól. II. Orbán pápa a franciaországi Clermont Ferrand-ba 1095 novemberében zsinatot hívott össze. Itt hangzott el felszólítása, hogy a kereszténység szerezze vissza Jeruzsálemet és Jézus sírját. Ezután különböző városokat keresett fel, mindennél a kereszties háború indítására buzdított. Papokat, szerzeteseket, lovagokat, fejedelmeket, parasztokat, férfiakat, nőket, gyermekeket mozgósított: tekintse mindenki szívügyének a „szent földet”.

Egy fantasztikus vándorbarát, Amiens-i Péter tömegeket hozott lázba. Lelkes híveivel városból városba vonult, s vonzott magához újabb követőket. A koraközépkor sok prédikátorához hasonlóan hitt abban, hogy küszöbön áll Krisztus második eljövetele. Ez a hit hihetetlen erőt kölcsönzött szavainak, az emberek megszedültek a közelében.

Az egész mozgalom megrendítő mellékhatása lett a zsidók elleni izgatás. Amiens-i Péter és társai egyértelműen, félreérthetetlenül pogromokra izgatták a népet: „Isten ellenségei, ők feszítették meg Jézust”. Speyer, Worms, Mainz, Metz, Köln, Regensburg, Prága: tömegestől ölték a zsidókat, házaikat és üzleteiket kirabolták, majd felgyújtották. Püspökök, városi elöljárók hiába fáradoztak, hogy megmentsek az üldözötteket.

A „reguláris” hadsereg négy fejedelem vezetése alatt 1096 nyarától gyűlt egybe. Ezek egyike a pápai legátus, „a bölcs, nagylelkű és bátor” Adhemar de Monteuil püspök volt. A sereg egy része Magyarországon és a Balkánon át, más része hajóval igyekezett a „szentföldre”. Kevesen menekültek meg az első hadjárat katonái közül: a fellángoló harcokon kívül éhség, betegségek, kimerültség tizedelte őket. Hitükről, kitartásukról, bátorságukról, ötletességükről azonban legendák, elbeszélések szövédket.

Éppen kilencszáz évvel ezelőtt, 1099 nyarán érték el a keresztesek a megerősített várhoz hasonló Jeruzsálemet. Mindenki tudta, hogy az ostrom minden eddigi próbatételüket felül fogja múlni. Június 7-én érkeztek a város falai alá, július 15-én sikerült a várost meghódítani. A mohamedán vezér, Iftikhar és katonái szabad elvonulásra kaptak engedélyt. Jeruzsálem többi lakosának sorsáról a keresztes háborúk egyik legkiválóbb ismerője, Steven Runciman a következőket írja:

„A keresztesek, a nagy győzelem örömétől, a megelőző hetek iszonyú szenvedéseitől szinte megőrülve rohángáltak az utcákon, betörték a házakba és mecsetekbe, megölték mindenkit, aki csak útjukba akadt, férfiakat, nőket, gyermekeket ... Másnap kora reggel behatoltak egy mecsetbe, az ott egybe gyűlteket egy szálíg lemészárolták. Jeruzsálem zsidói legfőbb zsinagógájukba menekültek, de kegyelmet nem kaptak, mert a mohamedánok segítőinek tartották őket. A zsinagógát felgyújtották, s a bentlevők megégtek. A keresztény fanatizmus legvéresebb bizonyítéka volt mindez, ez hívta életre a mohamedán fanatizmust.”

Nem árt – fejezi be visszapillantását Philip Potter –, ha az évezred végén az évezred kezdetére gondolunk, s a fanatizmus minden megjelenési formáját elítéljük.

* * *

Johann Baptist Metz, a „politikai teológia” európai képviselője előadást tartott a jelenkor szellemiségéről. Előadásának címe „Gotteskrise” – az istentudat válsága. (Az előadás szövegét gyűjteményes kötete hozta: *Diagnosen zur Zeit*, Düsseldorf, 1994). Metz alapállása: Az egyházak sokkal nagyobb gondban vannak annál, semhogy néhány strukturális reformmal megoldást lehetne remélniük. Meglepő, hogy bár a vallásosság ma sokak számára „in”, tehát jelentős üggyé vált, de Ábrahám, Izsák, Jákob Istenéről, Jézus Istenéről, s ennek az istenképnek biblikus hátteréről kevés szó esik. Az a vélemény alakul ki lassan, hogy a „modern vallásosság” híve nem nyúl ilyen régi forrásokhoz.

Az a helyzet tehát, hogy Isten, aki a benne hívőket nem hagyja langyos „érzelmekben” lubickolni, hanem tette – nem egyszer a szenvedők érdekében szinte életveszélyes vállalkozásra – szólítja, ez az Isten ma „nem érdekes”. Nem érdekes, mert senki sem tiltakozik már ellene, mint a múlt században vagy a huszadik század kezdetén. A „nagy ateizmusok” kora lejárt. Ennek a helyzetnek felel meg az egyházak magatartása is: hiányzik belőlük a lendület, hogy Istent, az „igazit”, védelmükbe vegyék. Marad az a fáradt tétel, hogy „Isten az, akit az egyház mindig hirdetett”. Ezzel a kizárólagosnak tartott egyházas istenhittel nem épül közvetlen híd a biblia sokkal teljesebb, sokrétűbb, ellentmondásokkal is számoló istenképhez. Elvész az istentudat egyetemes értéke is, mert beszorul egy mégis csak partikuláris hitvilágba.

„Isten azonban vagy az emberiség ügye, vagy egyáltalán nem ügy” – hangsúlyozza Metz. Döntő jelentősége nem a hit számára begyakorlatott egyházas „formuláknak” van, hanem annak a biblikus látomásnak, amely szerint az egyetemes történelem Isten Országá, az igazság és igazságosság országa – felé halad. Ha ez az ígélet már nem lelkesít, akkor az ember rezignáltan beleegyezik mindenbe, elfogadja a tényeket, elfogad lassan minden tény, akár Auschwitzot is.

Mi ennek a feledésnek, az igaz Istenről való megfeledkezésnek oka? Metz inkább további gondolkodáshoz és dialógusokhoz akar indítást adni, nem áll elő azzal a meggyőződéssel, hogy ő az, aki felismerte a betegséget és tudja annak gyógyítását is. Nem vettük észre a modern idők negatív „jeleit”, a szellemiség, a magatartás, a viselkedésmód változásait. „A jelenkori európai szellemiség és gondolkodásmód erkölcsi tehermentesítésre, ártatlan jelenvalóságra tör. Esztétizálja az életet, hogy ne kelljen a többiek, a távollevők, távolélők, általában a kisemmizettek – problémáival foglalkoznia.”

„Ez a magatartás azonban reakció arra, ahogyan a keresztény erkölcs-teológia évszázadokon át beszélt az emberről. Állandóan hangsúlyozta, mennyire bűnös az ember, s elfeledkezett arról, mennyit kell szenvednie. A bűn – a teológia olyan erővel uralkodott, hogy a hívek, egyáltalán az emberek – konkrét élethelyzete egyszerűen kiesett az érdeklődés köréből. A 'húsvétvasárnap, krisztológia' győzelmi szavaiban eltűnt a szenvedés (a mások szenvedése) iránti érzékenység.” Metz a biblia által képviselt monoteizmust szólítja: a szenvedő és a szenvedőkkel azonosuló, egyúttal a szenvedés és annak okai ellen „küzdő” Istent kell újra felfedezni. Ez azonban a metafizikailag tiszta, s évszázadok teológiai által nagyszerűen kidolgozott és rendszerbe szövött istenkép gyökeres és bátor átgondolását követeli. Különbözik rövid az út az „istenkrízistől” az „istenfeledésig”.

* * *

A *Dialog der Religionen* című folyóirat nyolc esztendeig élt, 1998 második számában a kiadók bejelentették, hogy a megjelenést beszüntetik. Túl kicsi az érdeklődés, túl kevés az előfizető. „Sajnáljuk, de állandó ráfizetéssel nem lehet szerkeszteni egy lapot.” Kár, mert a cím jelezte, hogy dialógusra törekedtek, hidat akartak építeni. A közölt írások ugyanakkor széles érdeklődési körről tanúskodtak. Így az említett utolsó számban Carlo M. Martini bíboros érsek „A vallás és az állam kapcsolatának változatairól” írt cikkét közölték.

Az évszázad folyamán az abszolutista államokból (most már Kelet-Európában is) demokratikus államberendezkedés született. A legfelső

hatalom birtokosa nem egy egyeduralkodó, hanem az állam polgára. Ez legalább annyit jelent, hogy az alkotmányok népszavazást és az állampolgárok törvény előtti egyenlőséget biztosítják. Ez érvényes a bármi ok miatti gyengébbekre is: elvileg senki sincs kizárva az államközösség életéből.

Az egyház, különös módon, lassan közeledett ehhez az államformához – hosszú ideig tartott, amíg elismerte és hajlandó volt közreműködni vele. Ellenséges volt beállítotttsága a modern, liberális állammal szemben (pl. IX. Pius, különösen 1864-ben kiadott Syllabusában). Hosszú út vezetett addig, amíg az ellenség „csupán” bizalmatlan lett, majd közömbös, végül az, aki komoly, mondhatnánk barátságos kapcsolatra törekszik.

Ebben a fejlődéstörténetben jelentős szerepet elsősorban a század totalitárius rendszerei játszottak. A megalázott, vak engedelmességre kényszerített, bebörtönzött, megkínzott emberek tömegeit az egyháziak közül sokan észrevették, még akkor is, ha adott esetben egy ilyen rendszer az egyházzal barátságos kapcsolatot akart fenntartani (mint pl. Spanyolországban). Döntő jelentősége volt azonban annak, hogy az „egyház hű fiai” közül sokan, elsősorban laikusok részt is vettek az új, demokratikus államberendezkedések kiépítésében és működésében.

Martini érsek két egymáshoz illő kérdést tett fel: mit adjon az állam az egyháznak: mit adjon az egyház az államnak. Az első kérdésre adott válasza frappáns, egyszerű: az állam adjon vallásszabadságot. Teremtse meg annak a lehetőségét, hogy a klérus és a hívek közössége a hitet gátlás nélkül hirdesse, megvallja, nem csupán személyes vallomásként, hanem szociális elkötelezettségeiben. Ez a „szocialitás” azt is jelenti, hogy a közjó szolgálatában álló intézményei (iskolák, kórházak, öregek otthona, szegényekről való gondoskodás...) működhessenek. Különleges privilégiumot azonban nem kér az egyház az államrendtől.

Mit adjon az egyház a polgárok közösségének, az államnak? Igazából azt, ami leginkább a sajátja: a nagyobb és teljesebb igazságosság tudatát, az ezért való harc készségét, a felebarát feltétel nélküli szolgálatának akaratát. Azt a tudatot is, hogy az állam polgárai a hívek szavai és viselkedése révén jobban szem előtt tartásuk, hogy milyen jogai és kötelességei vannak.

Itt említeni kell a meglévő társadalmi rend kritikusságát is. Martini érsek II. János Pál pápa *Centesimus Annus* kezdetű 1991-es körlevelére hivatkozva felsorolja a ma működő demokráciák veszélyes megnyilatkozásait. Ezeket csupán címszavakkal jelzem: – személytelené váló bürokrácia – az ún. „Felmérés” érdekében a személyek saját világába való beavatkozás, az egyesek kiszolgáltatott helyzete –, a szociális hivatalok kizárólagos felelősségvállalása, ennek következtében a közösség kivonulása a felelősségből – a politikai döntések gazdasági függőségének egyre erősebb jelentkezése: a két hatalmi világ (politika, gazdaság) képviselői egymással tárgyalnak, egyre növekszik, ezért a kívülállók, a szemlélők, egyúttal a kiszolgáltatottak tömege –, a szavazások túlértékelése: az a meggyőződés, hogy az igazság vagy igazságosság a többség oldalán van és a kisebbség azért marad le, mert nincs igaza –, egyre szaporodnak azok a kérdések, amelyek megoldására a politikai hatalom önmagában képtelen, de kielégítő, végérvényes ítéletre vállalkozó kompetens tanácsadót sem tud találni, mert nincs ilyen (pl. az ökológia, a természetvédelem kérdései, a géntechnika, a társadalom elöregedése...)

Mindez jelzi, hogy a demokratikus államberendezkedés is problémák seregével szembesül, amelyek komplex, összefüggő látást kívánnak. Egyházi, nem annyira a klérus, inkább fokozottan a képzett laikusok részéről ez készenlétet kíván. Számptalan „állami” terület igényli az élesebb szemű etikai látást, hogy ne a politikai vagy gazdasági hasznosság döntsön ilyen (és ezekhez hasonló) kérdésekben, hanem igazi emberi mérték jusson kifejezésre.

OLVASÓI FÓRUM

Kommunikációs torzó az egyházban

Az Egyházforum 1998/4-es számban közölt Kommunikációs torzó az egyházban című cikkre érkező reakciókból és a körkérdésekre kapott válaszokból néhányat nyilvánosságra hoztunk előző számunkban. A beérkezett és eddig még nem közölt véleményekből most hatot választottunk ki bemutatásra. Ezzel lezártnak tekintjük ezt a témát.

Emlékeztetőül, az Egyházforum kérdései a következők voltak:

1. Hívőként milyenek tartja az egyházon belüli kommunikációs lehetőségeket?
2. Milyen feladatok ellátására elegendő ma Magyarországon a pap-ság létszáma?
3. Lehet-e kommunikációs oka annak, hogy fogynak a hívek, illetve a gyakorló katolikusok jó részének életében a hitgyakorlás visszaesett?
4. Miért érzik a hívek azt, hogy a lelkipásztor és nyája közti párbeszéd nem, vagy csak igen ritka esetben jön létre? Ön szerint a klerikusok mit értenek azon, hogy párbeszéd? És mit a laikusok?
5. Mit tart a legégetőbb kommunikációs problémának az egyházon belül?
6. Több értelmiségi katolikus hívő gondolkodik így: „Legszívesebben olyan szentmisére megyek el, ahol a pap nem prédikál, csak a liturgiát hallgathatom. Évek óta nem hallok olyan prédikációt, melyről azt érzem, hogy hozzám szól”. Ön szerint ez mennyire gyakori álláspont nálunk? Miért vélekedhetnek így a hívek?
7. A kispapok és a hitoktatók kapnak-e megfelelő képzést ahhoz, hogy a mai magyar társadalom szolgáló és értő pásztorai legyenek?

8. Igaz-e az a vélemény, hogy Magyarországon az egyházi kommunikáció alapvetően a kihaló félben lévő generáció ízlésére, a népegyházmodellre épül, és ezért veszíti el az egyház a fiatalokat?
9. Igaznak tartja-e, hogy az egyházi kommunikáció egyirányú, azaz közéleti szinten az egyház vezető rétege párbeszéd helyett a közlést gyakorolja?
10. Milyen katolikus sajtótermékeket olvas szívesen?
11. Kikkel szokott hitbéli, vallási dolgokról, az egyházzal beszélgetni? Milyen típusú beszélgetések ezek?

Légrádi László:

A kommunikáció hiánya a történelmi egyházakban

A kommunikáció közlést, beszélgetést jelent. Ennek azonban nagyon sokféle fokozata lehetséges. Kommunikáció létezik egy vállalatban belül is a vezetők között, illetve a vezetők és a beosztottak között. A keresztény egyházakban azonban egy más természetű kommunikáció volna kívánatos. Ez a kommunikáció Jézus szavaiból levezethető, aki azt mondta, hogy úgy szeressük egymást mint ahogy Ő szeretett minket. És Ő úgy szeretett minket, hogy életét adta értünk. Ez az ún. testvéri szeretet, mely több mint a felebaráti szeretet. Ha úgy szeretnénk egymást mint ahogy Jézus szeretett minket, akkor jönne létre a szándékai szerinti kommunikáció.

A kommunikáció kialakulásához személyes kapcsolatnak kellene kialakulni a hívek között, illetve hívek és papság között. A személyes kapcsolatban alakul ki a párbeszéd. Jellemzi a kockázat és a felelősség. Kockáztatjuk azt, hogy elítélnek vagy elárulnak. A személyes kapcsolatnál belső közösség alakul ki a másik személlyel. Ez a közösség lelki, ezen belül érzelmi és szellemi. Az ilyen kapcsolat létrejöttéhez valódi párbeszéd szükséges, melynél kikerülhetetlen a felelős állásfoglalás. A valódi párbeszéd létrejöttének feltétele, hogy őszinték legyünk egymáshoz és elhigyük azt, amit a másik mond. Az ilyen típusú párbeszéd azért ritka, mert nem fedjük fel legbensőbb személyünket. A legtöbb párbeszéd felületes, melynek következtében nem találkozzunk igazából a másik emberrel és önmagunkat sem ismerjük meg a másik tükrében.

A személyes kapcsolatnál eltűnik az ellenszenv vagy érdektelenség. A másik személy rokonszenves lesz számunkra. A valódi személyes kapcsolatot nem a sok beszéd teremti meg, hanem a személyek egymás előtti kitárulkozása, amikor valóban személyes dolgokat mondanak el egymásnak. Amikor őszintén megvallják egymásnak gyengeségeiket, velük született hiányosságaikat. Az igazi személyes kapcsolat életet lehel az emberek szívébe. Ha én személyes vagyok a másik személlyel, akkor ő is az lesz velem, és elmond olyasmit is, ami már talán évek óta nyomja a szívét. A személyes kapcsolatteremtés akadályai: a modern világ elszemélytelenedése, az ember belső bizonytalansága és menekülési ösztöne. Keressük a másikat, de menekülünk is előle. A mindennapi élet hagyományos szófordulatai sokszor arra szolgálnak, hogy kibújjunk a személyes kapcsolat megteremtése alól, és ne hozzunk elő olyan témát, mely megnyitná a párbeszédet. Így a beszélgetés lényegtelen területre terelődik, melynek nincs köze saját személyünkhöz. Párbeszéd csak négy szemközt jöhet létre. Ha egy harmadik is jelen van, a hangvétel már nem olyan közvetlen. Minden gyakorlati foglalkozásnál a szereplő a neki szánt szerepet játssza el és ez a szerep egy rejtkehely, mely a személyes kapcsolat akadály. Például a papi szerep is akadály a személy kitárulkozásához. A szerep és a személy között feszültség van, de fenn is tartjuk ezt, mert félünk levetni az álarcot. Nem merünk mások ítéletére kiállni. Félünk kimutatni gyengeségeinket és hibáinkat. Az ember állandóan védekezik; védi hibáit, ahelyett, hogy őszintén beismerné. Ugyanakkor kész másokat megítélni. Ez még a vallásos emberek között is így van. A bűn a személy cselekedete. Az akadály abban van, hogy lelkiismeretfurdalásunk van, szégyeljük magunkat és attól tartunk, hogy mások elítélnék bennünket. Pedig, ha mi ítélnénk magunkat, akkor mások felmentenének.

Mindenkinek szüksége van arra, hogy kimondja azt, ami a lelkét nyomja. Az olyan párbeszéd, melyben valaki bizalmas vallomást tesz, gyógyító hatású. Az ilyen lelki kitárulkozásnak a felelősségérzet ad hitelt, és ezáltal létrejöhet a személy újjászületése. A fel nem oldott lelkiismeretfurdalás, büntudat tönkre teheti az ember életét és alááshatja fizikai és lelki ellenállóképességét.

A világgal szemben kétféle szemléletmód lehetséges. A dologi szemléletmód esetében a világban csak dolgokat, mechanizmusokat észle-

lünk és még a vallás is dologgá, tanítások halmazává válik. A másik szemléletmód, amikor mi magunk is személyé válunk és magunk körül megtaláljuk a személyeket, és keressük a személyes kapcsolatokat. A dolgok világa nem kötelezi el az embert, ebben a világban személytelen szemlélők vagyunk. Viszont személyé válni, felfedezni a személyek világát, jobban odafigyelni a személyre mint a gondolatokra, szokásokra, hagyományokra, formákra és szerepekre olyan belső megújulást jelent, mely megváltoztatja egész életünket, viszonyunkat a világ dolgaihoz.

Egy tanár kétféleképpen taníthat: taníthatja a személytelen osztályt vagy az egyes tanulók személyét. Az első esetben nincs személyes kapcsolat a tanár és diák között, nem is törekednek erre, míg az utóbbi esetben a tanár ismeri tanítványait, személyes kapcsolatot tart fenn velük; tanítása az egyes személyeknek szól úgy, hogy azok megértsék és elsajátíthassák az anyagot. Hasonlóképpen az orvos a személytelen gyógyításnál tüneti kezelést nyújt csupán, felír valamilyen gyógyszert a panaszra. A személy gyógyításánál viszont igyekeznek megismerni az egész embert és ennek alapján a betegség okát, és az ok megszüntetésére törekszik.

A pap, a lelkipásztor viszonya is kétféle lehet a hivatásához. Vagy személytelen tömegnek prédikál, akik közül van, akit ismer, de a többséget nem, személyes kapcsolatban nem áll velük és nem is tudja, mire van szükségük. Így nem tud úgy szólani hozzájuk, hogy az valami változást eredményezzen. A személypásztorálás első feltétele, hogy a pásztor ismerje nyáját, egyenként ismerje sorsukat, problémájukat, szükségleteiket. Prédikációjában személyekhez szól, próbál válaszolni azokra a kérdésekre, melyek híveit foglalkoztatják. A személypásztorálást a Biblia a következőképpen írja le:

„Megkeresem az elveszettet, visszaterelem az elszéledtet, bekötözöm a sérültet, ápolom a beteget, a kövér meg egészséges fölött őröködöm. Az igazság szerint legeltetem őket.” (Ez 34,16)

A hívek között tehát vannak egészségesek, sebesültek, betegek testi és lelki értelemben egyaránt, és ezek mindegyike más-más pasztorálást igényel. Sőt, vannak olyanok is, akik otthagyták az egyházat valamilyen oknál fogva, azoknak is utána kellene menni. Ha a pásztor mindezt meg akarja csinálni, nem jut ideje másra.

A történelmi egyházaknak Jézus példáját kellene követni a szolgálatban.

A történelmi egyházak jelenleg kb. azonos problémákkal küszködnek. Az öregek kihalnak az egyházból és nincs, aki a helyükre lépjen. A fiatalságot az egyházak, kevés kivételtől eltekintve, nem tudják meghódítani. Miért van ez? Egy külső szemlélő úgy látja, hogy az évszázadok folyamán kialakult vallásos gyakorlat megcsontosodott és azon változtatni nem tudnak, és nem is akarnak. Ez a protestáns egyházakban is így van. Nem vizsgálják, hogy az embereknek mire van szükségük, nem vizsgálják felül saját gyakorlatuk helyességét és érvényességét, hanem az „eszi, nem eszi, nem kap más” elv alapján nem azt adják, amire szükség volna, hanem azt, amiről úgy gondolják, hogy évszázadok óta bevált.

Az egyházak évszázadok óta a vallásos formákra koncentrálnak és ezeken vitáznak, miközben elveszett a lényeg, az ember. Bár a katolikus és protestáns oldal vallásos formái és gyakorlatai között meglehetősen különbségek vannak, az eredmény ugyanaz: az egyházak elnéptelenedése, a közömbösség, a langyosság, az erőtlenség. Minden tudományban ha egy új módszert akarnak bevezetni, bizonyítani kell, hogy azzal az eddigiekkel jobb eredményt lehet elérni. Az ősegyház bizonyította, hogy felette áll a pogány vallásoknak, választ tudott adni, és ki tudta elégíteni az emberek igényeit.

Az egyházaknak felül kellene vizsgálni vallásos gyakorlatukat a következő pontok alapján: – 1. Jézus azt csinálta-e, amit most mi csinálunk? – 2. A Bibliában benne van-e az, amit mi csinálunk, vagy ez csak emberi hagyomány? – 3. Tudjuk-e bizonyítani vallásos cselekedetünk eredményességét? A nemleges válaszoknál változtatásra volna szükség.

Mit csinált Jézus nyilvános szolgálatánál? – 1. Állandó imakapcsolatban volt az Atyával. – 2. Tanította az embereket. Tanítása rendelkezésünkre áll a Bibliában. – 3. Szerette és sajnálta az embereket, lehajolt hozzájuk és igyekezett rajtuk segíteni. A bűnösöket megtérítette, a betegeket meggyógyította, a gonosz szellemeket kiűzte az emberekből. Azt adta, amire az embernek leginkább szüksége volt. A mai papság nem ezt csinálja, hanem erőtlen vallásos formulákhoz ragaszkodik.

Ha valaki Jézust akarná követni a szolgálatban, akkor először is egy imacsoportot kellene létrehoznia egyházközségén belül. Ha találna leg-

alább egy embert a hívek között, aki erre hajlandó és alkalmas volna, akkor el lehetne kezdeni és kialakítani személyes kapcsolatot Jézus Krisztussal. A hívek közötti személyes kapcsolat, de a pap és a hívek közötti személyes kapcsolat is csak kisközösségekben jöhet létre. Ezeken belül lehetne gyakorolni az imát, a közbenjárást, a tanúság- illetve bizonyoságtételt és a tanítást is. A kisközösségekben lehetséges a négyszemközti párbeszéd is, a lelki problémák megbeszélése és a lelki terhektől való szabadulás is. Itt lehet megbeszélni azt is, hogy ki szorul segítségre, támogatásra, akár anyagilag vagy lelkileg.

A mai embernek ugyanazok a szükségletei mint a Jézus korabelinek. Legfontosabb problémák a szegénység és a betegség. Jézus mindkettőn tudott segíteni. A szegénységen nem úgy segített, hogy pénzt osztogatott, mivel ez csak tüneti kezelés lett volna. Először is tisztázta a fogalmakat. Még a tanítványok is megdöbbenek azon a kijelentésen, hogy a gazdagnak majdnem lehetetlen az üdvözülés. Azt hitték, hogy a gazdagság Isten áldásának a jele, mely szerint elsősorban a gazdag ember üdvözülne. A mai elferdült világban is így gondolkoznak az emberek és a gazdagságot a legfőbb jónak tartják. Jézus rámutatott arra, hogy elégedjünk meg azzal, ha minden nap kérjük és megkapjuk az aznapi szükséges dolgokat, és ne aggodalmaskodjunk a holnapért. A Biblia szerint az igaz gyermeke nem lesz kenyérekéregető.

A hit hiánya

Jézus a Szentlélek ereje által gyógyította a betegeket. Mielőtt elment azt mondta, hogy nekünk folytatni kell az ő munkáját és mi is meg tudjuk tenni ugyanazt a Szentlélek által, amit Ő tett, sőt, még nagyobbakat is annál. Sajnos ezt az egyházak nem hiszik el, és magyarázzák a bizonyítványukat, hogy a csodák csak Jézus korában és az ősegyházban voltak, ma már azokra nincs szükség. Az eredmény viszont igazolja, hogy isteni erő nélkül az egyházak csak vallásos egyesületek, melyek nem tudnak embereket megtéríteni. Ha az emberek nem tudják Istent felfedezni az egyházban, akkor nem is mennek oda.

Ha az egyházak foglalkoznának a beteggyógyítással, akkor idővel eredményt is elérhetnének ezen a téren. Probléma itt a hit hiánya. Már

eleve úgy tanítják az embereket, hogy betegség esetén az orvoshoz kell fordulni és nem Istenhez. Hadd mondjak el egy példát saját tapasztalomból. Készítettem egy tanulmányt a hit általi gyógyításról a Biblia alapján, és megmutattam egy ismerős lelkipásztornak. Azt mondta, nagyon jó, de pótlólag írjam oda mindjárt az elejére, hogy Isten nem minden esetben gyógyít meg. Ez igaz, de ez a hitelenség hozzáállása. A hit azt jelenti, hogy nekem hinnem kell abban, hogy Isten meg fog gyógyítani. Hitetlen hozzáállással nem lehet eredményt elérni a hit általi gyógyításban.

Egy másik példa: 1998-ban jelent meg a Ferences Kiadó gondozásában Barsi Balázs: Örökké megmarad című könyve, mely a Szeretethimnusz magyarázata. A 18. oldalon arról van szó, hogy ha hegyeket mozgató hitem van is, de szeretet nincs bennem, semmi vagyok. A hegyeket mozgató hit alatt a szerző szerint a problémákat eltávolító hitet kell érteni. Nem tudja elhinni vagy nem meri leírni, hogy a hit képes a hegyeket is elmozdítani. Jézus azt mondta, hogy minden lehetséges annak, aki hisz. Pál apostol itt a Szeretethimnuszban egy maximális hitet akar megjelölni. A problémákat elmozdító hit pedig nem maximális hit. A maximális hit a hit adománya (1Kor 12,9), mely karizma és nem azonos azzal a hittel, mely az üdvösséghez szükséges. A hegyeket mozgató hit azt jelenti, hogy ha Isten azt mondja egy szolgájának, hogy mondja a hegynek, hogy menjen odébb, akkor az elhiszi, hogy szavára a hegy odébb is fog menni. Annak idején Mózes hite által vált ketté a Vörös-tenger. Isten azt mondta Mózesnek, hogy nyújtsa ki a pálcáját és válassza ketté a tengert. Mózes ezt elhitte, és meg is cselekedte. A hegyeket elmozdítani semmivel sem könnyebb vagy nehezebb, mint a tengert ketté választani.

Másik példa: Reinhardt Bonke Afrika-misszionáriusnak egy gazdag német nő felajánlotta, hogy minden kiadását fedezi, de Bonke nem fogadta el, mert akkor nem hitből élne. Úgy gondolta, állandóan Istentől kell kérnie és várnia az anyagi szükségleteinek az előteremtését.

Az előzőekben említettem, hogy azért nem jön létre a kommunikáció az emberek között, mert hiányzik a szeretet és a személyes kapcsolat. Ehhez most hozzátehetjük azt is, hogy hiányzik a hit. Nem a hit adományát értem ez alatt, amit csak nagyon kevesen kapnak meg, ha-

nem az abban való hitet, hogy a hit adománya egyáltalán létezik, és hogy hit által meg lehet gyógyulni a betegségből ma is. Ezt a hitetlen világ is felfedezte, és ezen a téren előbbre van a történelmi egyházaknál. A hit hiányára vezethető vissza, hogy a hívek nem igényelnek semmiféle kommunikációt, megmaradnak a vallásosság azon szokásaiban, amibe beleszülettek. A pap, ha eleget akar tenni annak, amit az előljárók várnak tőle, nem igen marad ideje arra, amit Jézus tett annak idején: az emberekkel való törődésre. Mivel azt látja, hogy a hívei nem akarnak semmiféle változtatást, a végén beletörődik és így lesz a hivatásból foglalkozás.

A történelmi egyházak nagy kihívás előtt állnak. Meg tudnak-e újulni, vagy a sokkal mozgékonyabb szekták lesznek a kereszténység zászlóvivői. Sőt, még a nem keresztény vallások térhódítása is arra kell, hogy sarkallja a történelmi egyházakat, hogy újra gondolják át vallásos gyakorlatukat és nyitottá váljanak az eredményesebb út felé.

Zéher Andor:

Hit és kommunikáció

A hívó közösségek számára ma az egyik legfontosabb kérdés a vasárnap értelmének újrafelfedezése. Sokak számára a vasárnap nem más mint hétvége. Ez a megállapítás részlet II. János Pál pápának a *Dies Domini* kezdetű apostoli leveléből. Ebből kitűnik, hogy a keresztény hívők jelentős része a hétvégi, azaz a vasárnapi szentmiseáldozatra összpontosít. Az egyházon belüli kommunikációt pedig – a papság és a hívők között – nem lehet leszűkíteni hétvégi kapcsolatokra.

Történelmi előzmények

Ezekiel próféta jövendöli: Isten lelke új szívet teremt mindnyájunkban, s mintegy szívátültetéssel gyógyítja meg keményszívűségünket: „Új szívet és új lelket adok belétek. Kiveszem a kőszívet kebletekből, és hússzívet adok helyette.” Az ősegyház kezdettől fogva meg volt győződve, hogy ez az ígélet Jézus fellépésével és húsvét után a Szentlélek eljövetelel teljesedett. Külön nyomatékkal hangoztatja a pünkösdi híradás az ősegyház meggyőződését, hogy az Isten Lelkéről szóló híradás pünkösdkor teljesedik.

Az Újszövetség előadása szerint a keresztények az Isten egyházának nevezték magukat, ami azt jelentette, hogy Istentől összehívott közösség. A Szentlélek éltető hatása miatt lehet az egyházat Krisztus testének nevezni. Mindenesetre az egyház biblikus értelmezéséhez hozzátartozik a szoros kapcsolat az Úr eukarisztikus teste és az általa táplált egyház, a „Krisztus teste” között.

Annak a tanúi, hogy az Isten Lelke ma is működik az egyházban, azok az emberek, akik az isteni kegyelemtől megerősítve mernek Krisztusban hinni, és az Ő parancsa szerint az elesettekkel önzetlenül törödni.

Korunkban egészen különös tanúja az isteni Lélek működésének a II. vatikáni zsinat, hiszen a megváltozott világ kihívásában ez képesítette az egyházat arra, hogy merjen előre lépni és a régi elszigeteltségből kilépni.

XXII. János pápa választása és a II. vatikáni zsinat új utat szabott a katolikus egyháznak. A látásmód alapvetően megváltozott. Az egyház társadalmi tanítása ebben a szakaszban bontakozott ki. A katolikus egyház a világ, a nemzetek közössége általánosan elismert erkölcsi tekintélyévé vált.

A változás magja: a világgal megkezdett párbeszéd, a világ autonómiájának elfogadása. Ez magával hozta a társadalmi tanítás logikájának megváltozását. Amit meg kell jegyezni, hogy az egyház társadalmi tanítása nem „szociális” tanítás, hanem az emberi együttélés és a társadalom egészét átfogó rend, normarendszer. Évszázados tematikai gazdagodás vezetett a mai helyzethez, amelyben ezt a társadalmi tanítást már átfogó társadalometikai rendszernek tekinthetjük.

1991-ben volt a *Rerum novarum* enciklika megszületésének századik évfordulója. Ezt az évet a Szentatya a társadalmi tanítás évének nyilvánította és a *Centesimus annus* enciklikával megpecsételte.

A Jézus Krisztusba vetett hit a szekularizált világban

A lélek erejével

Sok keresztény ember számára a hit próbája az, hogy másképpen hívő, másképpen gondolkodó és sokszor vallásellenes beállítottságú környezetben élnek. A tudomány haladása a természet erői felett gyakorolt

uralom és az anyagi jólét nagy tömegeket vezet arra a nézetre, hogy a világot belülről meg lehet magyarázni, emberi erővel lehet alakítani, s így az ember saját magát tekinti az élet és a világ urának. Ezért a keresztény tanítást elavultnak tekintik, sőt olyannak, ami akadályozza önmaguk megvalósítását.

A hitükhöz ragaszkodó keresztények olykor fájdalmasan élik meg azt, hogy saját hozzátartozóik sem vesznek részt az egyház életében és teljesen közömbösek a Jézus által hozott megváltásról szóló tanítás iránt.

Ha most még nem mindenki hisz Jézusban, az Isten Fiában, és a keresztények kisebbségben vannak is a világon, ez még nem az emberi történelem vége.

A keresztényeknek nincs okuk aggódásra és félelemre még a látszólag szekularizált és hitetlen világban sem. A keresztény hit támasza nem egy nagy vallástanító, hanem Isten egyszülött Fia, az igazság tanúja. Aki ezt megtapasztalja vagy megsejti, az nem tud kitérni a szeretet elől.

Jézus Krisztus követhető, mert emberi életet élt, és mi is emberek vagyunk. Jézus Krisztus mégsem követhető, mert Isten Fia volt, mi pedig csak emberek vagyunk. Ezért ígérte meg és adta meg az Úr saját lelkét, hogy általa mi Isten Fiához hasonlóan Isten gyermekeiként éljünk és Jézus Krisztus örökségének részesei legyünk.

A Szentlélek által vezetett egyházban mindazok eleget tesznek prófétai küldetésüknek, akik elkötelezik magukat a keresztény tanítás megismerésében és annak továbbadásában. Akik Isten Szentlélek erejében bízva másokért imádkoznak Istenhez, és másokat Istenhez vezetnek, teljesítik a Krisztus küldetésében rájuk háruló papi hivatást.

Közösség az egyház, melynek egységéért mindnyájan felelősek vagyunk. A közösséget összetartó feladat Jézus Krisztusnak, a Jó Pásztornak a hivatása. Pásztori megbízatást teljesít minden ember, aki másokért felelős és megtartja őket Isten közelében.

A remény hirdetése

„A Szentlélek által megerősítve hirdessétek a reményt!” – szól a Szent-
*aty*a üzenete. A keresztény szívekben élő túlvilági remény mélységesen
hozzákapcsolódik a földi életben keresett boldogsághoz és beteljesülés-
hez.

Az egyházban is számos jelét fedezhetjük fel a reménynek. Egyre nő a felismerése a párbeszéd fontosságának a többi vallásokkal és korunk kultúrájával.

A sajtó keresztény munkatársai akkor hirdetik hitelesen a reményt, ha azt először saját életükben tapasztalják meg. A sajtó útján történő kommunikáció feladata az, hogy közel hozza egymáshoz az embereket és gazdagítsa életüket.

A társadalmi összeköttetés eszközei olyan fórumnak tekinthetők, amelyek közösséget teremthetnek. Ez pedig arra ösztönzi az egyházat, hogy szervesen építse be az evangélium üzenetét a modern társalgás által alkotott kultúrába. Az új evangelizáció legfőbb ereje a Szentlélek, aki tanít minket a reményre.

Kommunikáció az egyházban – Az egyház anya és tanító

Az egyház: anya és tanító – ahogy a katolikus egyház katekizmusában áll –, mely szerint a keresztény az egyházban, a megkereszteltek közösségében rölti be hivatását. Az egyháztól kapja Isten ígését és a szentségek kegyelmét. Továbbá az erkölcsi élet az egyház tanítóhivatala révén valósul meg, ezért a keresztények és minden jóakarátú ember hozzájárulására szükség van.

Mi, akik a krisztushívők közösségét alkotjuk, a hit elutasítása által gyakran vagyunk megkísértve, és ez arra késztet, hogy egymásban keressük belső kínlásunk felelőseit. A hit tehát nehézségeinknek is egyik legfőbb forrása. Közösségi életünknek szükségszerűen a jeruzsálemi közösség mintájára kell alakulnia. Az ilyen közösségi életet célkitűzésként is és fenntartó erőként is a feltámadt Krisztus jelenléte fogja össze és mozgatja.

A II. vatikáni zsinat *Gaudium et spes* – Az egyház a mai világban kezdetű konstitúciója egyértelműen leszögezi: A világi hívőknek az egyház egész életében tevékeny szerep jut. A püspökök viszont, Isten egyházának vezetői, papjaikkal együtt úgy hirdessék Krisztus üzenetét, hogy a hívők minden tevékenységére rávetődjék az Evangélium fénysugara.

A papság és a hívek kapcsolata az egyházban

Az egyháznak jó pszichológusnak is kell lennie, hiszen a mai ember pótszereken él: Az alkohol, a kábítószer, a túlfűtött szexualitás, a pénz-

hajszolás zsaroló terrorja miatti már-már önpusztító munka agyonhajszolt, családjától elhidegült emberi roncsot hoz létre, s ez mind-mind a világban elmagányosodó ember kóresetete. A tévelygő, a fogyasztói társadalom álnimbusza által megtévesztett őrlődő, az evangélium örömhírét nélkülöző, a mindennapok harcát megvívó tucatember meg nem szólítása végzetes hiba. Talán ez is az oka annak a vélekedésnek, hogy az egyház úgysem tud megoldást adni a krízisben szenvedő ember gondjaira. Nem lehet csodálkozni tehát azon, hogy az emberek a papot csak akkor keresik fel, ha baj van.

A diagnózis helyes megállításkor figyelembe kell venni a rendszerváltás időszakát, amely keserédes állapotot hozott létre az emberi szívekben. Ha az 1989-90-es évek rendszerváltoztató forradalma el is maradt, illetve csonkára sikeredett, az emberek jelentős részének figyelmé az egyházra terelődött, akik hirtelen igen magas elvárásokat támasztottak a vallás – mindeddeig jó esetben is csak mellőzött – képviselőivel szemben. Az egyház, az akkori kerékbetöretett helyzetében, minden igyekezete ellenére nem volt képes megfelelni az erkölcsi-társadalmi elvárásoknak. Ez a csalódás, a hirtelen fellángolt – vallási-nemzeti-erkölcsi érzületében lábadozó – pislákoló népbetegségben szenvedőket az önazonosítás korai szakaszában csak jobban elbizonytalanította. Így a gyógyítás, az orvos és páciens kapcsolata elmaradt. Az orvos beteg nélkül, a beteg gyógyulás nélkül maradt.

Korszakalkotó változáskor az egyháznak is korszakalkotó változáson kell keresztülmennie. Meg kell újulnia a hívekkel való kapcsolatában is. Amit eddig csak titokban vagy félig titokban cselekedett, fel kellett váltania a szabad vagy látszólag szabad, a Szentlélek által vezérelt Krisztus-közösségnek. A megcsonkított egyház is, remegő térdekkel lábadozva, betegen, bizonytalan léptekkel önazonosságát keresve nem tett határozott benyomást a tőle önmaga megújulását – s talán csodát – váró esendő hívők-megtérők, égretekintő-könyörgő újkeresztények körében. A profanum vulgus még hozzá nem értőbb lett, és az égi hírnökök az elektronikus médiában kikezdzhetetlen fintorral és kárörvendő vigyorral fújták nem mennyei dalukat.

A megújulás tehát az egyház és a hívők együttesének közös ügye. Ahhoz valódi szolgáló egyház legyen közösségünk, hármaskor feladatot

kell teljesítenünk a Szentlélek szolgálatában. Krisztus próféta, pap és pásztor volt. Nekünk kell folytatnunk prófétai, papi és pásztori szolgálatát a Szentlélekben.

A rendszerváltás megvalósulásával a demokratikus intézmények is folyamatosan kiépítültek és ezzel egyidőben a szolgáltatások is fokozatosan fejlődtek. A hívők közösségének egy részében az egyház megnövekedett szerepvállalása a szolgáltatások igényét is jelentette az így keletkezett elvárások, hagyományos, élő tradíciók megélésével. Ezek az igények kultúrkörönként változatos formában jelennek meg, és folklorisztikus vonásaiban is színesek. Az egyház tehát szolgáló minőségben szolgálat is, hisz a mai kor struktúrája átszővi karizmatikus jellegét.

Képzettebb papok az egyházban

Örvendetes hírről értesülhettünk az elmúlt napokban a Katolikus Nevelés Kongregációjától, miszerint a győri Hittudományi Főiskola négy évét a Lateráni Egyetem Teológiai Fakultásához affiliálták. Ezen jogi folyamat eredménye, hogy a növendékek az akadémiai bakkaleurátusi fokozatot szerezhetik meg, mely nem főiskolai, hanem egyetemi végzettséget jelent. Ez azt is jelenti, hogy intézményünk erősödik, a képzés minősége javul, a megszerzett végzettség rangja növekszik.

Az ilyen folyamatokat támogatja a Vatikán, ám általában az a törekvésük, hogy egy nemzetben belül fogadja be az egyetemi képzés a főiskolait. A teológiai affiliációt csak a papságra készülő növendékeket oktató főiskola kérheti. Az affiliáció a hallgatók lehetőségeit bővíti, és valóban a képzettebb, nagyobb tudású papok számát fogja növelni.

Így kapcsolódhat egymásba a plébániákon elindulva a szemináriumokon, a Lateráni Egyetemen keresztül a helyi és a világegyház törekvése a Szentatyáéval. A jövőt illetően ez a biztató törekvés hitünk még tökéletesebb megélésére ad lehetőséget.

A védőernyőt tartó egyház

Most, amikor a XX. század utolsó hónapjait éljük, egyfolytában folyik a lelkek gyarmatosítása, nem lehetünk közömbösek a világban és a társadalomban folyó, kegyetlen és pusztító embertelenségekkel szem-

ben. Népiirtás és háborúk ott, munkanélküliség és nyomor itt. A mindennek kiszolgáltatott, védtelen tömegek egy sátáni operabál szenvedői a bálozók pokoli színjátékában. Sanyargatottságuk oka, az elnyomók és zsarnokok, legújabbkori világdrámájának főszereplője, modern nevén a pénz diktatúrája. Ebben, a testi és szellemi-lelki szorongatottságban, kell, hogy valaki védőszárnyai alá vegye a kiúttalan, jövőkép nélküli reményteleneket.

Aki ismeri a történelmet, az tudja, hogy az erőszakos elnyomatásnak természetes következménye, hogy az állampolgárok mindent megtesznek azért, hogy becsapják az államot, hiszen minden hazafi számára nemzeti erénynek minősül az elnyomók kijátszása. De van ennek az „erénynek” egy másik alternatívája is, a szeretet gyakorlása. És ez itt nem jelent mást, mint a mindennapok harcában megroppant ember valódi felkarolását, az egyháznak, és a hozzá nem tartozó, de szorosan mellette működő, hívő és civil szervezeteknek megélhetést biztosító munkahelyek létrehozását. Ezek a szervezetek és intézmények sokkal hatékonyabban és tökéletesebben tudnának működni; tudnák képviselni, felmutatni az igazi értékeket. Ha az emberek megtapasztalnák, hogy nem csak szavakban létezik az életet, a sorsot elviselhetőbbé tevő, embermentő, nem mozgalmak szintjén lévő szolidaritás és támogatás, megváltozna a jelenlegi közönyös, néha cinikus, valódi értékektől elzárkózó magatartásuk, és az élet jogát pusztán önrendelkezéssé silányító, hedonista életfelfogásuk.

Tudjuk, hogy anyagi források megteremtése nélkül ez nem lehetséges. De nem is lehetetlen. Mivel az államnak kötelessége munkát adni az embereknek – bármennyire is kihátrálni látszik az állami szerepvállalás –, így az egyház által átvett feladatokat finanszírozná a munkanélküliek támogatása helyett. Ez a feladat meglehetősen túlnő az egyház lehetőségein, ezért széles összefogásra lenne szükség a karitatív és egyéb civil szervezetek körében.

Utószó

Az angolszász és amerikai országokban létezik a vasárnapi iskola egyházi szervezése. Az évszázadok és emberöltők sokasága elteltével összecsiszolódott, emberi-vallási ünnepi ruhát öltött. Mai képviselőik büsz-

ke továbbhordozói őseik művének.

A mi kultúrkörünk és szokásunk az egyház, az Árpád-háziak által alapított és elkezdett, sok százados vándorútja során alakult olyanná, hogy az eleinktől örökölt hagyomány méltóképpen képviselheti hazánkat Európában. A vasárnap megszentelését templomépítő rendeletével Szt. István törvénye tette lehetővé. A templomok, szerzetesek monostorai gombamód szaporodtak keresztény földünkön.

Az egyház kapcsolatrendszerének kiépítését a mindennapok szolgálatában kell kezdeni. A pasztorációs munka nemcsak a papság dolga, ezért bele kell vonni a hívek széles táborát is. A vasárnapi misén való részvétel nem pótolhatja a hétköznapok ürességét, a vasárnapi áldozat hiányát. A vasárnap sokkal több mint hétvége, a hét húsvétja, vagyis az a nap, amikor az egyház Krisztus feltámadását ünnepli, a hét többi napja felkészülés az Úr napjára, a Vigilia dicsőséges ünnepe.

Az Atya évében várakozás járja át szívünket, a harmadik évezred küszöbén. Teremtő Lélek, szent hagyományod által vezesd egyházadat, hogy bátran lépje át az új évezred küszöbét, és az eljövendő nemzedékeknek is közvetítse az Ige világosságát, mely üdvözíti!

Szitányi György:

Szent beszélgetés mókuserékben

Érdemi kutatás nem, csupán tapasztalatok állnak az alábbiak mögött. Ezért bocsátom előre, hogy a kisebb-nagyobb közösségek, bázisközösségek létrejötte nézetem szerint távolról sem egyházunk atomizálódását vagy bomlását mutatja, hanem a társadalmi mozgások hatásának természetes következménye. Szerves képződményekként csupán a változások természetességét mutatják.

A rendeltetésről

Rendeltetésen, rendeltetési értéken azt értem, amire valami való. Ami a quidditása. E fogalom hasonlít a használati értékhez, csak hogy míg a használati érték a pillanatnyi funkciótól függő változó, a rendeltetési érték ettől lényegileg különbözik: állandó. Szándékosan hozok más területről példát: ha egy kastélyból téeszírodát csináltak, annak rendeltetési értéke kastély maradt annak ellenére, hogy használati értéke szerint téeszírodává lett.

Kezdetben a keresztény egyház rendeltetése az evangélium hirdetése és terjesztése volt.

Ezért a kommunikáció rendeltetése is egyértelmű volt: ismeretterjesztés.

A kommunikáció szinkronban volt a mindennapi élettel, hogy a közlést erőlködés nélkül befogadhassák, és csak annyival járhatott a köztudat előtt, hogy a hallgató könnyen megérthesse az újabb ismeretet. Ez az ismeret minőségileg új volt, befogadása mégsem okozhatot gondot, mert agitatív szerepe is volt.

Amint megszilárdultak a keresztény Európa alapjai, és az egyház részese lett a világi hatalomnak, már módjában állt a papnak vagy szerzetesnek szószékről oktatni is, nevelni is. Megváltozott az egyház vezetőinek társadalmi funkciója, értelemszerűen vele változott az egyháznak mint közösségnek rendeltetése is, ami magával vonta a kommunikáció minő voltának, valamint rendeltetésének változását is. Ekkor a lenyűgözésnek, a hatalomnak is meg kellett jelennie a kommunikációban. A közérthetőség – valószínűleg részben a latin holt nyelvvé válásával is összefüggésben – már nem lehetett követelmény. Imponálni kellett. (Erre utal a régi vicc is, apámtól hallottam először, hogy a tisztelendő úr nagyon szépen beszélt ma, még azt is mondta, hogy Mezopotámia.) Komolyra fordítva: az imponáns barokk templom mint a hatalom és a köznapiságon felüli funkció jele önmagában is közölte Isten házának kitüntetett pozícióját. Még a proletárdiktatúrának is imponált. Ez az ellenségesség egyik oka. A „fentebb stíl” a verbális közlésben szintúgy hasonló funkciót töltött be: a barokk körmondat létrejöttének oka nem szószátyárkodás volt.

Természetes, hogy a paternalista berendezkedés és a neki megfelelő egyházkép, aminek Gárdonyi *Isten rabjai* című regényében találhatjuk modellértékű példáját az „Isten Őszentsége” formulában, nemcsak világképben, hanem közvetlen tapasztalásban is egységes világ létét fejezte ki. A hercegprímás világi hercegi méltósága tökéletesen illett ebbe a képbe.

A harmadik rend finansziális hatalmához a politikai hatalomra is törő polgárság ideológiája vezetett. Ennek lényege a szekularizáció. Haszonelvű oldalának megértéséhez jó olvasmány Várady Zsigmondnak 1903-ban megjelent, *A szekularizáció* című dolgozata, amely az Aranybulla

megsértéséből eredezteti a klérus anyagi értékektől való megfosztásának jogi megalapozottságát. Várady ugyanis figyelmen kívül hagyta a nem tárgyi értékek képviselését, előállítását és terjesztését, ami valóban nem piaci értelemben vett áru.

Egyházunk a népi demokrácia nevű konstrukció diktatúrájának idején rendeltetése szerint ön- és hitvédelmi közösséggé vált. Az államvallássá tett kommunista hit, az ateizmus támadását kellett visszavernie. A kommunikáció részben kétirányúvá vált. Magam is családi összejöveteleknek álcázott rendszeres találkozókon tanultam akkoriban hittant (és konspiratív politikát), amikor annak volt itt az ideje. Ez oktatás volt, ami lényegénél fogva hierarchikus kapcsolat, azonban a templomokban – a pap kurázsijától függő módon és mértékben – hitvédő szentbeszédet is lehetett hallani. A kommunikáció ekként megtartotta feudális szerkezetét is, azonban az elnyomatás kényszerében újra egyfajta testvéri közösséggé válás is észlelhető volt, ami a legújabb kor keresztényüldözéseként fungáló hit- és hívőüldözésben a kezdetek üldözötteinek testvérisége éled újra.

Az ateizmus a társadalmi gyakorlat szempontjából a restséggel manipulál. Látszólag nincsenek etikai normák, a lelkiismeret babona, azonban van szabad szerelem, van „Lányoknak dicsőség, asszonynak kötelesség”, vannak munkásszállókba szakított családfők, és van minden, ami elkenődzi a testi-lelki nyomort, továbbá van a megfoghatatlan közösségi tulajdon hallgatólagosan megtűrt szabad, közös rablása. Azaz mégis voltak normák: a totális tagadás és megtagadás, valamint a hiánygazdálkodás, ami az elherdált, illetve elrabolt, vagy a megszállók által rekvirált gazdasági értékek hiányában sokkal inkább matematikai zsonglőrködés volt mint gazdálkodás. (Ide illik logikájában az akkori hivatalos sajtó egyes szerzőinek „sorok közötti” kommunikálása is: érthetően elhallgatni, amit lehet. Nem példátlan: a parancsuralmak tudományos nyelve gyakran ugyanígy dolgozik egy bizonyos tisztesség és megfelelő bölcsesség birtokában. A közlés ilyenkor a hiátusokban búvik meg.)

Ezzel az erkölcsi és kommunikációs nihilizmussal szemben – már egy nemzedéknyi idő után – viszonylag könnyű volt fölvenni a versenyt, mert a sok nincs között a szeretet nélkül felnőtt nemzedékben természetes hiányérzet alakult ki.

Egyházunk némely dolgokban ekkor nem saját korunkkal volt szinkronban, és nem figyelt fel arra, hogy másod- és harmadgenerációs szocializmus-szülöttekből áll a tömegbázis, akik zömmel nemcsak neveletlenek, kíméletlenek és durvák, hanem ennek legfőbb előidézőiben: a szülői restségből, valamint a jóra készítő hit irtásából is eredő krónikus szeretethiányban szenvednek. Ez a szeretethiány megteremtette a maga szeretetpiacát is: felléptek különböző kisegyházak és szekták, amelyekkel szemben sajnos nem más minőségű szeretettel, hanem különböző információs csatornákon indult meg a modern vallási hidegháború. Ugyanakkor a szinkronitást elvesztett irányzatok egyes képviselői hasonló módon léptek fel a társadalomban szervesen kialakuló bázisközösségekkel szemben is.

Úgy tűnik, többen jelenleg sem számolnak azzal, hogy – kivált az elmúlt évtized alatt – a legalázatosabb hívő is demokrata lett valamennyire. Mégpedig nem restségből, nem is rebellis hajlamtól vezetve, hanem mert együtt volt bujdosó – tett az ateizmus ellen – papjaival, és ennek következményeként is értékeli a rendszerváltást. A közös munka megváltoztatta az egyházképet; s ha van is bőven, aki a feudális rendet igényli vagy mint pap a hívektől, vagy akár hívőként a papjától, én ezt az egyházi demokratizmust, vagyis a testvériséget látom egyre inkább elterjedni. Ez a testvériség nem nélkülözi a tiszteletet, de ahol ez a forma működik, a tisztelet kölcsönös, a szeretet pedig mélyebb és elevenebb. Ily módon mintegy megismétlődött a kezdeti üldöztetésben jelen volt testvériség tudata, s mivel a hívő bajtársként is megismerhette papját, az iránta való érzelem vagy a megítélés elsősorban az embert, a testvért tette közvetlen partnerré.

Úgy látom, a mai pap vagy szerzetes akkor van szinkronban a civil hívővel, akkor felel meg egyházunk s az egyházon belüli kommunikáció a rendeltetésének, azaz akkor kétirányú, ha ez a testvériség nemcsak lélekben, hanem a közös fogalmakban és az azokat jelölő kifejezésekben is fennáll. Ehhez a miséken kívüli kommunikálás is hozzá tartozik, illetve tartoznék.

Ami az időhiányt illeti: ebben a gyaloghívő túlterheltségnek vagy éppen a permanens kényszermunkátlanág demoralizáló hatásának is legalább akkora szerepe van mint papjaink túlterheltségének. Ez a túl-

terheltség javarészt az utánpótlás hiányából ered, azonban a papi lét kevésbé vonzó pályaképe nek – így tapasztalom – korántsem a fegyelem, netán a munka elriasztó hatása az oka.

Rövid válaszok a kérdésekre

1. Pap és hívő időhiányától egyaránt zavaróan szűkösnek találok a hétköznapi kommunikációs lehetőségeket. Ennek okát nem csupán abban látom, hogy kis létszámú a papság, hanem abban is, hogy a papok más-más színvonalon, más-más elhivatottsággal élnek munkájuknak. Az idő rohamos fogyása, azaz a túlterheltség, kívülről a keresztelők, elsőáldozások, bérmálások dömpingszerű szentségszolgáltatásaiban is tapasztalható. Bizonyos fokú kommercializálódás figyelhető meg az ünneplésekben, vagy inkább az ünnepek fogadásának módjában. Ha ez a tendencia nem változik, komoly lehetősége van annak, hogy egy-két évtizeden belül az ünneplés gyakorlatának hatására az ünnep is kommercializálódik. (Ez már a 60-as évek végén is látható volt.)

A legutóbbi pápai misén, a szemhatárig, csak ketten vettük le a fejfedőnket. A másik a felesége biztatására visszatette a fejére a kalapját, mert mások is fedett fejjel álltak. Az ilyen és ehhez hasonló dolgokról való kioktatás – átnevelt felnőttek és neveletlen ifjak miatt – a papság közvetlen feladatai közé tartozóvá lett. Én persze megfáztam, mert hideg volt, de pápai misére a Győr melletti síkra szeles, hideg időben menni: fakultatív foglalatosság. Aki nem veszi le a fejfedőt, maradjon otthon! Otthon kényelmesebb. Ez a fedett fej rímél arra, hogy mostanában a fiatalabbak egy része a Himnusz alatt is fején tartja sapkáját. Ez a már említett neveltlenség (a rendszeres mai polgári erkölcs hiányának is) következménye. Megszaporodtak a papok tennivalói: se otthon, se iskolában nem esik szó arról, hogy keresztyén ember fedetlen fejjel imádkozik, és a nemzet imádsága is ima.

2. A papok munkaereje és türelme megfigyelésem szerint önkizsákmányolásszerűen ki van használva. Ha lazítanak, általában csak hivatásuk kárára tehetik. Pedig pihenésre is, állandó tanulásra is szükség van. Három évtizeddel ezelőtt a papságnak még volt lehetősége, hogy megtanulja az ateizmust is, mert ismeretlen ellen, felderítés nél-

kül nem lehet eredményesen harcolni. Aki most prédikál vagy beletalál a közösség nyelvi és fogalmi világába valamiképp, vagy elfogynak a hívek. Ez természetes. A megismeréshez azonban több idő kellene, s mert nincs, innen újratermelődik az egész. E gyakorlatot általában mókuseréknek nevezzük.

Itt jegyzem meg – mert a templomban megszámlálható hívek létszámát ez is befolyásolja –, hogy a rádiós (és olykor tévés) miseközvetítéseket hasznos pótszernek találom. Volt idő – és eljött ismét –, hogy aki színházba vágynak, előadást nem tud megfizetni, s ha tudna is: az otthon karbantartása miatt nincs rá ideje, még ha megtévesztőek is a sokszor teltházás színházi előadások. A minőségi művek előadásainak száma részben csökken, részben pedig fogyasztható áruvá rendezik őket. A bővli is lehet profi munka, de nem az, amiért hajdan beszöktünk – például a Zeneakadémia egy-egy koncertjére. A házimunka zöme jellemzően a hétvégékre marad, és aki nem jut el a templomba, de tud otthon misét hallgatni, legalább az oda-visszaút idejét meg tudja takarítani, és ennyivel több jut a családra.

Néhány éve egy református asszony megkérdezte, miféle elvetemült dolog a közvetített mise vagy istentisztelet, mert hogyan jön ahhoz, hogy istentisztelet közben panírozzon. Azt válaszoltam neki, hogy ez szemlélet kérdése: istentisztelet közben nem szabad panírozni, de panírozás közben hallgathat vagy nézhet istentiszteletet, az neki hitbéli kötelessége. A Móricka-vicc adaptációja megnyugtatta, és én nem találtam okosnak azt is elmondani neki, hogy ha időhiány miatt olykor csak az elektronikus médián keresztül jutok el templomba, közben nem foglalkozom mással, kizárólag a misével.

3. A fentiekből következik, hogy igenis lehet kommunikációs oka a hívek fogyásának. A nagyon öreg hívek általában képtelenek feldolgozni a bekövetkezett változásokat: vagy így, vagy úgy a tekintélyuralom hívei maradtak, és örülnek, hogy ismét alárendelt a szerepük, amit sajátos módon egyáltalán nem zavar, hogy van falu, ahol néni a ministráns. Sokaknak, bár egymás között még parázsló vitákat folytatnak, a pap előtt elcsuklik a hangjuk. A fiatalabbak vagy idegenkednek, vagy elvárják, hogy a papjuk – életkorától függetlenül – náluk idősebb barátként, leereszkedően beszéljen velük, ami vagy sikerül, vagy nem. Döbbszem hallottam

alig néhány éve valamelyik elektronikus médiumból egy magas rangú klerikustól, hogy nem baj, ha egy pap nem túlságosan művelt, sőt, az néha jól is jön. (Nem jártam utána, mi indokolta ezt a kijelentést.) Az ilyen, ha tudna is, hiába jönne utánam, megkeresném a nekem valót. Nem gőgből, hanem mert ha más kultúrkörhöz tartozunk, az kizárja a kommunikációt. A hitgyakorlás visszesése részint látszat, mert ha a közösen végzett hitéletnek tartamát mérjük, az valóban csökken, de úgy tapasztalom, intezirásában egyre mélyebb és igazabb. A hit beleépülni látszik a hívők mindennapi gyakorlatába: több embert látok be-belátogatni hétköznapi templomokba, ahogyan szüleikhez rontanak be néhány percre az állandóan rohanók, és mintha kevesebbet káromkodnának. Ez utóbbi helyett isteni ítéletet kérnek fohászokba foglalva.

Ami az ifjúság jövőjét illetően elgondolkoztató, az, hogy ülnek a templomban, és a helyüket az idősebbeknek ugyanúgy nem adják át mint a tömegjárműveken.

A hívek ideje is túlságosan kevés. Ez nem írható a szekularizáció számlájára. Ez az egyre abszurdabb társadalmi kényszernek tudható be. A templomokba egy-egy imára besietők Istent látogatják meg, ezért egy-egy papnak is helyes lenne ott állnia a templombelsőt lezáró rács előtt, hogy legyen kinek köszönni, és legyen, aki visszaköszön. De nincs ember arra, hogy Istennek ajtónállója legyen.

4. Ahhoz, hogy igazi kommunikáció, párbeszéd jöjjön létre, a hívőnek is szükséges meglátnia a papban az embert. Ehhez tudnia kell, hogy a pap is munkát végez: dolgozik, nemcsak illetlenség komoly ok nélkül lefoglalni az idejét, amit kötelességtudásból általában jól tűr, hanem figyelembe kell venni azt is, hogy mi mindentől vonja el, ha mintegy szomszédasszonyához, panaszkodni jár hozzá vagy ha olyan tanácsot kér, ami az ő már kész elképzelését erősítené meg. Ehhez járul, hogy a többször és többfelé helyezett, illetve lekötött papnak mindig a hívek nyelvén kell beszélni, azok fogalmi készlete és rendszere felhasználásával, ami nem feltétlenül sikerül, és ez, természetesen, fordítva egyáltalán nem várható el.

Néha megismétlődik egy-egy régi gyakorlat: a klerikus egyfajta túra-vezetőként zárandoklaton vagy például a már említett pápai misén is teljesít kalauzszolgálatot. A munkája ekkor egyfajta idegenvezetés, a

hívek pedig az átlagos túristacsoportoknál sokkal békésebbek, de klerikus és hívő között az igazi beszélgetést gyerekkorom óta nem tapasztaltam: a hívek valamiért tanárnak nézik a papot, és mintha iskolások volnának, nem tartják illőnek, hogy éljenek az alkalom adta kötetlenséggel.

5. A szereptévesztés a legégetőbb probléma, és ez valószínűleg abban a tévhitben gyökeredzik, hogy pap és hívő olykor úgy véli, meg kell felelnie annak, amit a másik elvár tőle. Miközben többnyire fogalma sincs, mit vár el tőle a másik, és egyáltalán elvár-e valamit is.

Tapasztalatom szerint közönséges, emberi párbeszéd is létrejöhet, ha egyenrangú, bár más hivatású embernek tekintik egymást. Ez a fajta párbeszéd nemcsak üdvös, ha létrejön, hanem hasznos is. Talán ezek a pillanatok lehetnének a leghasznosabbak.

6. A fentiek után nincs mit mondanom az értelmiségi katolikusok feltételezett egységes vélekedéséről. Nem tudom, mennyire gyakori nézet az, hogy inkább ne legyen szentbeszéd, de valószínűleg éppen eléggé. Hogy miért vélekedhetnek így egyes értelmiségi hívek, gondolom, a fentiekből kitérni, jöllehet éppen a fentiekből érthető az is, hogy aligha minden esetben reális a liturgia népi felelgetőshöz hasonlító formájában való lelki-szellemi kielégülés egy valóban értelmiségi hívő számára.

7. Nem kapnak, nem is kaphatnak megfelelő képzést. Gyakran előforduló példát mondok. Akkor, amikor felnőttek keresztkednek, felnőttek lesznek elsőáldozók stb., mert elfogadható tőlük az elmúlt fél-század után, hogy érettebb fejjel, és tudva vállalják, mi az, amit magukra vesznek, s milyen körülmények között, úgy gondolom, elvárható a papságtól, hogy mire ezeknek az embereknek lelki vezetői lesznek, legalább annyira ismerjék meg az életet és a társadalmat mint ők. Ehhez az elmélet nélkülözhetetlen, de bizonyos, hogy elégtelen. Az élet a gyakorlatból érthető és tanulható meg. Például aki úgy lett szerzetessé, hogy hatévesen belépett az iskolába, és a harmadik gimnáziumi osztály elvégzése után már haza sem látogatott, nem tudhatta se azt, hogy milyen lehetőségek közül választja az egyházi pályát, se azt, hogy milyen

körülmények között élő, nem ritkán nála tapasztaltabb hívek valójában mihez is kérik majd az ő lelki tanácsát. Ebben az ilyen, tapasztalatlan klerikusok alig életközelibbek mint a legtöbb pedagógus, aki tanítóskorában belép az iskolába, és – ha költségvetési érdekből munkanélkülit nem csinálnak belőle – akkor jön ki az utolsó tanóráról, amikor nyugdíjba megy.

8. Gyakran tényleg egy kiháló generáció gusztusa szerint folyik az egyház részéről a kommunikáció, azaz egyirányú, jellemzően patetikus, feddő, elégikus közlés. Mivel általában érzik, hogy a társadalmi változások némi stílusigazítást tesznek indokolttá, a kommunikáló pap igyekszik megfelelni valamiféle modernebb hangvételnek, miáltal ront a helyzeten. Ha a kihálóknak szól, azok biztonnal a kommunizmus előtti verziót hallgatják szívesebben. Ezek egy része azon is megdöbbsent, hogy egy imában ez állhat: „az írások szerint”. Más részük azonban befogadta a liturgiareformot. Zömmel nyolcvan körül járnak. Egy olyan országban, ahol a statisztika szerint az átlag a hetvenet sem éri meg, tudomásul kell venni, hogy az idősebbek és a javaközépkorúak tudattalanjukban a szocializmus gyermekei maradtak. És esetleg az ő gyermekeik, unokáik lettek belátás útján hívők. Ha pedig ez újdonsült istenkeresők rideg családjukból vagy korábbi közösségeikből jó okkal elvágynak, és beóvakodnak templomaink valamelyikébe, ahol dörgő megrovást kapnak, ahelyett, hogy a vágyott szeretettel találkoznának, nincs okunk őket hibáztatni, ha oda fordulnak, ahol csak szeretetet kapnak, és nem bűnbánatra, engedelmségre stb. szólítják fel őket.

9. Igen. Mintha az egyházat nem papok és a hívek együtt, közösen alkotnák: a jellemző kommunikációs forma a közlés és a nevelő kioktatás.

10. Vigília, ritkán Teológia, szórványosan Mérleg. (Hajdan, indulásakor az Igen is.) Mert ezeket tudom megszerezni, és az elérhetőek közül ezek, illetve különösen ezek egyes témái állnak közel hozzám. Amikről nem szóltam, azokról hallgatok. Egyházforummal régen találkoztam, de érdekel, mert barátoktól jót hallok róla, és a megkeresés módja is, témája is megfogott.

11. Ha szerencsém van, eszmecsere. Mivel általában nincs: egyoldalú vita. Ez azt jelenti, hogy amikor megtudják, hogy „római hitű” vagyok, a más vallású keresztények általában meg akarnak téríteni.

Varga Ákos

1. Sok pap erején felül látja el a hívek szolgálatát. Akad közülük, olyan, aki 4-5 települést vagy településrész teendőit kénytelen átvállalni. Ezekután nem igen marad idő még arra is, hogy a hívekkel érdemben kommunikáljon. Érdekes helyzet alakul ki a kommunikáció terén. Marad a vasárnapi mise végén a hirdetés, a templom hirdetőablaja, valamint a különféle egyházi lapok.

2. Tény, hogy a papság létszáma kevés. Számtalan esetben a lelkipásztori hivatáson kívül kénytelenek olyan dolgokkal foglalkozni, amik nem az ő kompetenciájuk. Példának csak egyet említenék, mégpedig a templomi felújítási munkálatokban való aktív részvételt, s ezek kézbentartását.

3. A papok sem időmilliomosok, ott, ahol egyik miséről a másikra rohan, nincs lehetősége a tisztességes párbeszédre. Ebből következik, hogy kialakul egyfajta „laza” kapcsolat a „nyájjal”. Megítélésem szerint lelkiismeretes világiakat kellene mindinkább bevonni az egyház életébe. Ők tartanák a kapcsolatot a pap és a hívek között. Természetesen ez nem pótolná a „lelki” szükségleteket.

4. Tisztelet a kivételnek, de sok atya távolságot tart az Isten népétől. Előfordul, hogy a pap nem képes kellő kontaktust kialakítani a rábízottakkal. Személy szerint én az „agyontanult” (igen iskolázott) papoknál tapasztaltam ilyet.

5. Gyakorló keresztényként látva a mai helyzetet, közvetlenebb és több információt látnék szívesen. Több egyházközség ad ki időközönként: egy évben egy alkalommal egy tájékoztatót, amely többnyire az adott közösség életéről számol be. De ez édeskeves. Örömmel tapasztaltam viszont egy kezdeményezést: Érdliget, Érd-Újtelep és Diósd egyházközségeinek heti értesítőjét. Ebben megtalálható a világegyház híreitől kezdve a lelki útravalóig minden. Sajnos, ezt a megoldást sem tudja minden közösség szakember és pénz nélkül felvállalni.

6. A magam részéről azokat a prédikációkat szeretem, amelyek a mindennapi életből veszik a példákat, azaz hozzám szólnak. Talán ezzel nem vagyok egyedül. Volt szerencsém olyan prédikációt is végighallgatni, amely nem az egyszerű „halandónak” szólt. Túl magas szintűnek tűnt. Teológiai tanulmányaim során értettem meg mindazt, amiről korábban évekkal előtte hallottam a szentmisén.

7. Igen is, meg nem is. „A gyakorlat teszi a mestert” – ahogy ezt a közmondás tartja. Padokban csak az elméleti tudást lehet megszerezni. Kevés az éles helyzet, amelyben az egyén a problémákkal szembesülhetne.

8. Ez a tendencia a kis falvakban figyelhető meg. Ott még inkább hiányzik az olyan személy, aki a fiatalságot összefogná. Nem szükséges az, hogy ez a valaki éppenséggel pap legyen, hanem lehet egy karizmatikus személy. Hozzáteszem viszont, mindez egyházi felügyelet mellett történne.

9. Igen, ez sajnos elmondható.

10. Keresztény Élet, Távlatok, Életünk, Szív, Új Ember.

11. Egyre kevesebb emberrel beszélgetek a fent említett témákról. A munkahelyemen fordul elő, hogy hitbéli témák is előkerülnek, mivel ott két kollégám is vallásos.

Csont Tamásné tanárnő

(részletek)

1. Nem ismerhetem a hazai papnevelés jelenlegi formáját, módjait, módszereit, de az a tapasztalatom, az utóbbi évtizedben képzett papok többsége nem eléggé olvasott, tájékozódott, tudása kevés, hogy nehéz feladatának megfelelhessen. Nem tudja, hogyan viselkedjék. Nem tudja, hogyan kell megválasztania a szentbeszéd témáját, nem tudja azt olyan formában elmondani, ami jelentős hatással lehetne híveire, nem tudja munkáját gyakorlatiassá, érdekessé tenni. A kétezer éves egyház nem használja ki hatalmas tapasztalatainak, hagyományainak erejét, a gyónásokban tudomására jutott bűnelkövetések formáiból, módjaiból levont általános következtetések birtokában közvetlen közelségből szólíthatná meg az embereket. Cél kellene, hogy a szentbeszédben 2-3 olyan mondat is szerepeljen, amely személyében érinti a híveket. A feddések, elmarasztalások, száraz magyarázatások elhidegítik az embereket.

Érthető, hogy napjainkban a papi pályára történő megfogyatkozott jelentkezések miatt a mennyiségi papnevelés van most előtérben. Úgy hisszük, hogy a papi hivatásra az Isten hívja a lelkeket. Nagy hiba azonban ezt a tényt sültgalambváráshoz hasonlóan tehetetlenül várni. Sokat

kell azért tenni, hogy többen hallják meg a papi hivatásra szóló isteni hívást. Kiválóan képzett papok nélkül nem lehet az emberek zömét Isten felé fordítani, a sátáni megszállottokról nem is beszélve. Valamikor messi földről mentek az emberek egy-egy nagy hírű pap szentbeszédét meghallgatni, amelyben a vallási magyarázatok mellett szerepeltek mindennapi életünknek fonákságai, bűnei, azok szellemes kifigurázásai; a kudarcoknak és sikereknek érdekes, tanulságos bemutatásai.

2. Különösen nagy baj van vidéken, ahol 3-4 faluban van egy pap. A falvakban az ifjúság, sok helyen utánozva a városi diszkókat, időként fékevesztett randalírozásokat produkál. Közösen kellene elhatározni, hogyan lehetne a paphiányon különféle segítségadással segíteni.

3. A hívek fogyatkozása nemcsak az ateista törekvések következménye, hanem a katolikus egyház erélytelen, sokszor igen langyos fellépésének is. E tekintetben a református egyház, nem beszélve a zsidókról, sokkal határozottabban, erőteljesebben képviseli a maga álláspontját. A kényes helyzetek megoldásában mindig túlságosan szemérmeskedünk, túlzott önmérsékletet tanúsítunk.

4. Először is a papnak kell alkalmasnak lennie mindenféle párbeszédre. De hát az apostolok idején vagy a misszionáriusok esetében a megtérítendő alkalmasak voltak a párbeszédre? Ez az a bizonyos sültgalambvárás. Súlyos papnevelési hiányosság. Nem érzi, nem tudja, hogy adandó helyzetben mit kellene tennie. „Az emberek nem igazán engedik, hogy vezessék őket!” A pogány korban ugyan hogyan engedték? Nem is a parancsolgatva vezetést kívánják a hívek, hanem a meggyőzést, a megértetést, a példamutatást. A meggyőzött emberek boldogan fogadják el az irányítást. Ehhez persze nagy tudás és igen sok munka kell. A tapasztalatokat és a tudást a kétezer éves egyház papképző embereinek kell továbbítaniuk!

6. A szentbeszédéről már írtam. A legfontosabb, hogy személyekhez szóljon, a hívő érezze, hogy az evangélium szavai életének mindennapi problémáira adnak válaszokat, tanácsokat!

7. A papokat tanulmányaik során több helyre kellene elküldeni gyakorlatra. Kiváló plébánosok, papok mellé, tapasztalatokat gyűjteni. Érthető, hogy itt két dolog üti egymást: a nagy paphiány miatti mi-

előbbi felszentelés és az új pap minőségi kiképzésének foka. Szerintem minden nehézség ellenére az utóbbi sokkal fontosabb!

8. Mintha a kihalófélben lévő generáció csupa hátrányt, hiányt, bajt hordozna magában. Az egyház nem ezért veszíti el a fiatalokat. Legyen az öreg vagy fiatal pap, ha nem tud hatni magatartásával, beszédeivel, szervezéssel, példamutatásaival a fiatalságra, akkor baj van. A szekták azért terjeszkedhetnek, mert a fiatalsággal intenzívebben, érdekesebben foglalkoznak. Az ötletek, feltevések, tervek özönével kellene jelentkeznie egy öt éve felszentelt papnak az ifjúság megmentése ügyében, nem pedig azt a véleményt hangoztatni, hogy „...összedőlőben van a régi struktúra.”

A katolikus egyháznak erőteljesebben kell fellépnie, kimutatni, hangoztatni hivatását. Irányt kell mutatni az embereknek. A velük jól megértett egyéni érdekeik jelenthetnek csak előrelépést. Egyértelműen, szemérmesség nélkül kell beszélni az emberekkel, akik el is fogadják az irányítást, ha érzik a tudást, a meggyőző érveket, látják a példamutatást. Egyáltalán, az az érzése az embernek, hogy az egyház mintha ma is félne valamitől vagy valakitől, mintha csak arra figyelne, hogy helytelenítik-e cselekvéseit, mint az elmúlt 50 év alatt. Nagyon rossz beidegződés!

Adódik a feladat. A hazai katolikus lakosság egyharmadára kell támaszkodni. Számba kellene venni, hogy hány családban van még meg a biztos alap: a vallásos nagyszülők, akik mellett már a szülő és az irányítás nélküli gyermekek élnek. Hány helyen található marxista kenyéren élő család, ahol valóban a hittérítés kérdéseivel kerül szembe a pap. A felvilágosítást nemcsak a papnak kell végeznie, hanem jól kiválasztott segítőknek is. Van ennek nagyon sok kifinomult formája. A 60 év feletti vallásos lakosság segítségét igénybe kell venni. Kis csoportokban legeredményesebb a munka. Megbeszéléseket kell tartani, véleményeket mondatni, mindenről beszélni, megújulni. Minden gondolatot megbeszélni, irányítani.

A papoknak tudni kell bánni a számítógéppel, mert a mai fiatalokhoz azon és az Interneten keresztül vezet az út.

Varga Zoltán

1. Az információáramlás egyirányú, kevésbé veszi figyelembe a hierarchia az alulról jövő kezdeményezéseket.
2. A papság létszámával kapcsolatban: nem a mennyiséggel van a baj, hanem a minőséggel. Sokuknál hiányzik a lelkiesség.
3. A hívek száma nem fogy, a fő baj nem ez, hanem ha a vallásgyakorlás nem kapcsolódik kellő hittel.
4. A klérus egy részénél a párbeszéd azt jelenti: „Mi mondjuk a magunkét, ti pedig tegyétek a dolgotokat.” A hívők szeretnének aktívabban közreműködni az egyház életében.
5. Kevés az az egyházközség, ahol megfelelő lenne a párbeszéd a hívők és a papok között.
6. Nem osztom ezt a véleményt. Környezetem és jómagam is (értelmisségiként) fontosnak tartom az erkölcsi kérdések napirenden tartását a szentbeszédekben.
7. Ezt nem tudom eldönteni, bár feltételezem, igen.
8. Igaz.
9. Igaz.
10. Új Ember, Szív, Igen, Keresztény Élet, lelki életemhez erőt adnak.
11. Lelkivezetőmmel, testvéreimmel (a Szentlélek Szemináriumon végzettekkel).

KRÁNITZ MIHÁLY

*A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hitstudományi Kar
fundamentális professzora*

Augsburgban valami új valósult meg

A megigazulásról szóló közös nyilatkozat aláírása
1999. október 31-én

Nagy áttörést jelentett 1964. november 21-én az ökumenizmussal foglalkozó zsinati határozat, az *Unitatis redintegratio* elfogadása. Harmincöt évvel ezelőtt, a II. vatikáni zsinat nyíltan megmutatta, hogy a katolikus egyház ezzel visszafordíthatatlanul elkötelezte magát a keresztyén egységkeresés útján. Oscar Cullmann, az idén elhunyt nagy evangélikus teológus szava szerint ez nemcsak ökumenikus tanítás, hanem „ökumenikus” tett volt.

Ha a XXI. századot az evangélium szellemében kívánjuk elkezdni és a keresztyének közötti több évszázados történelmi megosztást valamilyen enyhíteni, akkor egyre tudatosabban kell a kapcsolatfelvétel lehetőségét keresni keresztyén/keresztyén közösségeink között.

Az idő bármennyire is relatív tényező, életünkben mégis szimbolikus jelentőségű. Vannak soha vissza nem térő alkalmak. Minden generációnak meg kell tenni a saját lépéseit. Számunkra most jött el a megbékélés órája. Az évezred végén, szinte az „utolsó pillanatban” valami, ami széttöredezett egy lett és ami már élettelen volt, új életre kelt. Reális cél volt, hogy a keresztyének, eljutva a harmadik évezred kezdetéhez, kevésbé legyenek megosztottak mint a második évezredben, oly módon, hogy eljussanak az „egység szentségének” ünnepléséhez együtt, nem pedig a jelenlegi megosztottságban. Ha nem is teljesen egyesülten, de legalább egymáshoz közelebb kerülve, képesek vagyunk a múlt megosztottságainak legyőzésére.

Az elmúlt 30 év tanúja volt a keresztyének közötti kapcsolatok megújulásának, testvériségünk újra felfedezésének. Jelenleg a látható egy-

ség keresésében való elkötelezettség, a találkozások erősítése, a tárgyalás és a párbeszéd az egyházak és a keresztény közösségek számára teljesen természetes. Ez a pozitív légkör rendkívül fontos és talán ez egyte tartóssabb lesz. Ezt erősíti az augsburgi megegyezés, mely az evangélikus és a katolikus egyház között a megigazulásról szóló tanítás főbb igazságainak közös megértését jelenti.

A párbeszéd fázisai jelzik a teológiai együttműködés intenzitását. A katolikus és az evangélikus egyház 1967-ben kezdte el a nemzetközi szintű teológiai párbeszédet. 1972-ben az evangélium és egyház volt a gondolkodás tárgya; 1985-ben a hit általi megigazulás; 1986-ban a felvetődött kérdés, hogy a XVI. század anatómái még aktuálisak-e; 1994-ben az egyház és megigazulás; majd 1997-ben a végső javaslat a Közös Nyilatkozatra. 1998 júniusában még ezt a szövegtervezetet pontosították, majd ezután került elfogadásra a végleges aláírandó szöveg.

Az ökumenizmus területén folytatott munka feltételezi, hogy ismerjük egymás történetét, vallási életét, sajátos mentalitását. Erre kiváló példát szolgáltatottak a Közös Nyilatkozat aláírói, a Lutheránus Világszövetség és a katolikus egyház, mert nem véletlenül választották ki a helyet és az időpontot. Augsburgra szimbolikus jelentősége miatt esett a választás, mivel ez az 1530-as történelmi *Agostai hitvallás* városa és itt a jelenlegi városban megközelítőleg fele-fele arányban élnek katolikusok és evangélikusok. Az október 31-i időpontnak ismét ökumenikus jellege van. Ez a nap a legtöbb protestáns egyház számára a Reformáció napja, valamint a katolikusok számára a Mindenszentek vigíliája. A szentek, és ez fontos a megigazulás tekintetében, az összes egyházból és egyházi közösségből jönnek. A mi közösségeink még nem teljes közössége már szilárd a szentek közösségében, melyet a *Credoban* is megvalunk. Az ökumenikus tapasztalat ezt jobban érthetővé teszi számunkra, mert Isten megteszi velünk azt, amit szentjeivel tett. Ő fölébe tud emelni a múltból örökölt akadályoknak, és a maga útjain oda viszi a közösséget, ahova akarja, vagyis a látható *koinóniába*. Elmondhatjuk, hogy minden részletre, szinte kínosan ügyelve keresték meg a szervezők a mindkét fél számára alkalmas és elfogadható szempontokat. Ezentúl Augsburg már mérce lesz, a közös gondolkodás és cselekvés területén nemcsak e két egyház, hanem a többi számára is.

A két egyházat képviselő – *Edward Idris Cassidy* bíboros a Vatikán, *Christian Krause* és *Ishmael Noko* tiszteletes a Lutheránus Világszövetség részéről – aláírásukkal megerősítették: „közösen valljuk, hogy egyedül kegyelemből, Krisztus üdvözítő munkájába vetett hit által, és nem a mi részünkről meglévő bármely érdem szerint fogad el minket Isten, és kapjuk a Szentlelket, aki megújítja szívünket és egyúttal fölkészít és felhív a jócselekedetekre.”

A teológiai együttgondolkodás az isteni kegyelem és az emberi cselekedetek összefüggését vizsgálta. Az ezzel kapcsolatos két felfogás eltérése 1517. október 31-én kezdődött, amikor Luther Márton kitűzte a wittenbergi vártemplom kapujára 95 tételét az egyház megújítására. Szerinte csak Krisztus üdvözítheti a bűn által megromlott embert. Isten pedig Fia által igaznak tartja az embert. A katolikus válasz a trentói (tridenti) zsinaton (1545–1563) hangzott el, mely sokban egyetértett Luther felfogásával, de hangsúlyozta az Isten által felkínált kegyelem szabad elfogadását az ember részéről, kiemelve azonban, hogy már ez az együttműködés is a kegyelem műve. A katolikus felfogás szerint így a megigazulás csak külsődleges maradna az ember számára, és lényegileg nem érintené őt. Az nyilvánvaló, hogy nem a jótettek eredményezik Isten kegyelmi beavatkozását, hanem az első ki nem érdemelhető kegyelem ösztönzi az embert a jócselekedetekre, mely így a kegyelem gyümölcse, s a megigazult ember számára az isteni kegyelemmel való együttműködés további kegyelmek forrása lehet.

A II. vatikáni zsinatot követően a közös pontokat fedezték fel egymás gondolkodásában, és kezdték el a Szentírás és az egyházatyák alapján újragondolni a megigazulásról szóló tanítást.

Rendkívül fontos, hogy ez a nyilatkozat a megigazulásról szóló tanításnak nem a teljességére, hanem csak főbb pontjaira és igazságaira vonatkozik. Nem kompromisszum, hanem közös megértés, konszenzus született. A hátramaradt fejlődési szakaszok már nem okozhatják egymás elítélését, mert a nyilatkozatban elértek világossá teszik, hogy a korábbi tanításbeli elítélések már nem érvényesek a párbeszéd résztvevőinek tanítására, amint az a közös nyilatkozatban kifejezésre jutott.

Bár sokan elleneztek már magát a kutatást is, mert féltették egyházuk önazonosságát, a katolikusok és lutheránusok között létrejött megegyezés

mégsem távolította el, hanem közelebb hozta a megigazulás tanításának alapvető igazságaiban való egyetértést.

II. János Pál pápa mérföldkőnek nevezte a közös nyilatkozatot, mely a remény jele és biztos alap az ökumenikus kutatások folytatására. Fontos a a további párbeszéd az Isten ígéje és az egyház tanítása közötti kapcsolatáról, az egyház tekintélyéről, egységéről, szolgálatáról és a szentségekről, valamint a megigazulás és a társadalmi etika összefüggéséről.

Európa, mely a keresztények közötti legtöbb megosztást okozta, most tanújelét adta annak, hogy az Isten épületén, az egyházban lévő károkat több évszázados szemben állás után ki lehet és ki kell javítani. Isten különleges ajándéka, hogy Augsburgban, ahol a szakadás 1530-ban létrejött és megszülettek a lutheránus egyházak, most onnan indul ki az egység kibontakozása.

Tatjana Goricseva:
Istenről beszélni veszélyes
(Tapasztalataim Keleten és Nyugaton)

Az orosz értelmiségi, Tatjana Goricseva mondja el könyvében életének fordulatát azok után, hogy megtért és a KGB kezei közé került. Nem pusztá elbeszélésről van szó, hanem inkább a történetek által kiváltott gondolatok leírásáról, a szenvedések értelméről: Mennyire könnyen elkeseredik az ember, ha hite nem élő, de mennyi erőt meríthet az Istennel való bensőséges kapcsolat kegyelméből.

Tatjana Goricseva: Istenről beszélni veszélyes, (95. old)
 Ára: 258 Ft *(megrendelhető az Egyházforum címén)*

FOLYAMATOK

✓ **Szentté avathatja a Vatikán XXIII. János pápát és Teréz anyát.** Rekord sebességgel zajlott és mostanra be is fejeződött az egyházunk utóbbi évtizedeiben ható két kiemelkedő személyiség boldoggá avatási eljárása. A Teréz anyát övező tiszteletnek jó bizonyítéka, hogy 1997. szeptember 5-ei halála után mind a hívők, mind a Vatikán azonnal szorgalmazták a boldoggá avatást. A II. vatikáni zsinat kezdeményezője, az egyházi reform elindítója, XXIII. János pápa nem csodatételeivel, de a határtalan humanizmusával tünt ki az intézményes katolikus egyház személyiségei közül. (NSza)

✓ **Újra divatba jön a bűcsú.** Mintha a középkor jól bevált bűnbánati gyakorlatát idézné meg a Vatikán a modern korban. Szeptember 17-én a Szentszék sajtótermében az Apostoli Penitenciária bemutatta „A bűcsú kézikönyvét”, mely újból tanúságot tesz a tanítás mellett, miszerint „a

bűcsú a szentévek fontos építő elemei, szorosan kapcsolódnak a tényleges szeretethez, hozzájárulnak Isten népének fejlődéséhez”. A kézikönyv újra megerősíti a hívek tömegét abban a lassan kikopó, népegyház modellű hitgyakorlatban, hogy a bűcsú a már megbocsátott bűnök után visszamaradt ideig tartó büntetések elengedése Isten színe előtt, azaz a kiengesztelődése után bár megbocsátást nyertek a bűnök, de a bűnösnek még szüksége van további tisztulásra, vagyis a halandó ember még megérdemel egy ideig való büntetést, amelyet a földi élete során vagy a túlvilágon, a tisztítótűzben kell levezekelnie. A kézikönyv újra megerősíti a mindennapi gyakorlatból lassan feledés homályába merülő bűcsú jelentőségét. Azaz, ha a következő 3 feltétel teljesül: szentgyónás, szentáldozás és imádság a pápa szándékára, és közben az illető teljes mértékben szakít a bűnnel, akkor a levezekelendő ideig való büntetés kiküszöbölhető. (MK)

✓ **Konzervvita az ORFI körül.**

Jog szerint megilleti az Irgalmas rendet az Országos Reumatológiai és Fizioterápiás Intézet épülete. De ha az orvosszakmai érvek kerekednek felül, akkor rögtön egyházellenes és a Vatikánnal kötött megállapodással szembenőnek tűnhet az a döntés, hogy egy nemzetközi hírű gyógyító-, oktató- és kutatóintézetet két szerzetes visszaköltöztetése miatt nem kellene feláldozni. 1991 óta tart a vita, amikor is a rend visszakérte azt az ORFI-hoz tartozó két ingatlant, mely 1951-ig az irgalmasoké volt. Tavaly óta a rend tervei között szerepelt, hogy az intézmény helyén kórházat hoznának létre, de annak finanszírozására vonatkozóan még bizonytalanok a források. Idén nyár végén újra felélénkültek a viták: A rend ragaszkodik tulajdonához és terveihez, de a működést érintő legfontosabb részletkérdések továbbra is megválaszolatlanok maradtak, és a vita függőben maradását garantálják.

✓ **Árpád-házi Szent Kinga.**

Az ezredfordulóhoz közeledve a Vatikán szédületes tem-

póban avatja a szenteket. A sajtó és a közember számára immár követhetetlené vált a sok újonnan megdicsőült személy neve és személyisége. Az Egyházfórum Folyamatok rovatában törekszünk arra, hogy legalább a nemzetünket érintő szentekről – még ha azok lengyel kapcsolata sem érdektelen! – mindig híradással szolgáljunk. Június 16-án II. János Pál pápa szentté avatta IV. Béla egykori magyar király lányát, a lengyel Boleszláv herceg hitvesét, akinek példás áldozatvállalását választott hazája sokat szenvedett népéért máig nem feledték a lengyelek. (MN)

✓ **A papi pszichéről.**

Egyházi felkérésre immár 10 éve kutatja egy viselkedésterapeuta a papságra készülők lelki felkészültségét. A kutatás célja, hogy eldönthető legyen, a jelölt pszichésen alkalmas-e arra, hogy katolikus pap váljék belőle. A szakembernek, dr. Magyar Balázsnak eszközei vannak arra, hogy megállapítsa, a hivatásból fakadó küldetés az egyén esetében milyen esetleges akadályokba ütközik. Nehezítő tényező lehet például, ha valaki irreális küldetésstudattal rendelkezik

vagy a lelkipásztori munkát pusztán szociális tevékenységnek tekinti, vagy karriert lát a papi pályában, illetve azért szegődik el papnak, mert nem sikerült családot alapítania. A pszichiáter megállapítása szerint a papság sok esetben válhat „veszélyes üzemmé”. Ha ugyanis a cölibátusban nem áll az egyén rendelkezésére támasz (barát, lelki vezető), könnyen elveszítheti lába alól a talajt, és ilyenkor könnyen válhat szenvedélybeteggé a pap. A pályaelhagyók sokszor hivatkoznak a magányos állapotra, az egyházi vezetésre, de az igazi okot jelentő önismereti zavarokkal kevesen foglalkoznak. Magyar Balázs szerint jó, ha a papnak készülő már rendelkezik a párkapcsolat élményével, mert így nagyobb valószínűséggel elkerülhető, hogy negyven évesen, felkészületlenül érje a papot egy esetleges csábítás, érzelmi megrázkódtatás. A másik tipikus probléma az, hogy többen éretlen istenkapcsolattal jelentkeznek, aminek gyakori következménye, hogy vagy még a szemináriumban, vagy a felszentelés után nem sokkal elhagyják a pályát. A kutatás feltétlen pozitívumaként értékeli Magyar Balázs azt,

hogy az egyházi vezetők közül egyre többen kezdik belátni, a pszichológia nem egyenlő sem a freudizmussal, sem az ateizmussal. Ezenkívül az is eredménynek tekinthető, hogy az eddig megvizsgált fiatal számára a terapeutával folytatott beszélgetés az első volt, melynek során képet kaphatott személyiségéről, és az addig nem ismert lelki összefüggésekről, zavarokról. (MN, MH)

✓ **Mise allegro (barbaro).** A túlterhelt papok rendszerint gyorsított tempóban miséznek, ez pedig a színvonal és az ihletettség rovására megy – állapítja meg Kamarás István vallásszociológus, aki 125 plébániát vizsgálva, 102 interjúra és 36 esettanulmányra alapozza felméréseit. A megállapításai között a következők szerepelnek: Meglehetősen sok egyházközségben a hívek döntő többsége számára a vasárnapi misére és a gyerekek hittanra járására korlátozódik a hitélet. A hitélet gyengülését az jelzi, hogy az utóbbi évtizedben rendkívül nagy a keresztkeresztelés, elsőáldozás, bérmálás, házasságkötés után a lemorzsolódások aránya. Ehhez még

hozzájárul az is, hogy a papok száma erőteljesen fogy, így a szolgálatot teljesítőknek jóval többet kell misézniük, ez pedig a színvonal rovására megy. A vasárnapi misékkal túlterhelt papok rendszerint gyorsított tempóban miséznek, a sokadszor ismételt prédikációk értéke csökken. Kamarás István úgy látja, igen ritka az olyan pap, aki egyszerre képes az értelmiségieket és az egyszerű híveket is megszólítani. A szolgáló papok inkább a bűnről és az örök kárhozatról beszélnek mint az irgalomról, és az örömhírről. (NSZ, MK)

✓ **1% 1998.** Az előző évinél 29 ezerrel többen, közel 490 ezren ajánlották fel az 1998. évi személyi jövedelemadójuk egy százalékát valamelyik egyház számára – hozta nyilvánosságra a Pénzügyminisztérium. Idén 73 vallási közösség volt a kedvezményezettek listáján, és összesen 1,36 milliárd forintot osztottak. Ebből legtöbb a katolikus egyháznak jutott, azaz 309 ezer adózótól 834 millió forint, ez 181 millióval több a tavalyinál. A református egyház javára 100 ezren 287 milliót szántak, az evangélikusokat 29 ezren

90 millióval támogatták. A Hit Gyülekezetének támogatói – valószínűleg a belső konfliktusok miatt – megcsappantak, 8774 adózójukkal és 17,6 millióval csak az ötödik helyre kerültek. Megelőzték őket a Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetségének támogatói, akik 5088 felajánlóval 29,8 milliót teremtettek elő. De a legdinamikusabb a Krisna-tudatú Hívők Közösségének támogatásnövekedése volt, hiszen 5673 adózó a korábbi 3 millió helyett 15,6 millió forintot szánt ennek a vallási közösségnek. (HVG)

✓ **Az MKPK terveiről.** „Boldogabb családokért, teljesebb életért” címmel újabb püspökkari körlevél készül, melyet a tervek szerint karácsonykor, a Szent család vasárnapjára adnak ki.

– Az Országos Lelkipásztori Intézetben belül létre kívánják hozni egy önálló családi intézetet. (MN, MK) „Önmagunkat csapjuk be, ha sikertörténetként szólunk az egyházmai életéről” – nyilatkozta Mihályi Gilbert premontréi szerzetes az Új Ember június 6-ai számában. A Mihályi atyával folytatott beszélgetés témája a katolikus egyház különböző

korszakainak modellje, összevetve a modern magyar egyházképpel. Szomorú megállapítása a tudós papnak, hogy a mai magyar egyházunkban a II. vatikáni zsinathoz képest jelentős visszalépés történt, és a „rég”, több évszázados modell szerint működik, alapvetően hierarchikus hivatal-szerűen „tökéletes társaságként”. Ezzel szemben a II. vatikáni zsinat felismerte, hogy az egyház nem politikai, szociológiai kategóriák szerint, hanem a Biblia alapján működik. Így a közel 40 évvel ezelőtti felismerés, miszerint az egyház Isten-népe kiveszőben van, és többen vissza kívánának térni a második világháború előtti helyzethez, és az új pasztorációs gyakorlat helyett régi módon vezetnék az egyházközségeket, azaz a magyar egyház sajnos még mindig klerikális, és félő, hogy egyre több egyházközség marad árván, mert nem jött létre olyan befogadó közösség, mely képes lenne evangelizálni. (ÜE)

✓ **Újból többlettel zárult a Szentszék költségvetése.** Július 7-én bemutatta a Szentszék Gazdaságügyi Prefektúrájának elnöke a Vatikán ta-

valyi költségvetési mérlegét, mely 1 milliárd 516 ezer dolláros többlettel zárult. A főbb kiadásokról: 336 millió líra – csak a Római Kúria vezetésére felhasznált összeg, ezenkívül jelentős (pontos számadatot nem közvetített a Magyar Kurír) összeget szántak a Vatikáni Televízió központjának bővítésére és a közelgő szentévre való tekintettel a Vatikáni Múzeum előtti térség felújítására, föld alatti parkoló létesítésére, műemlékek védelmére. (MK)

✓ **Zsinati fórum.** Az Egyházfórum szerkesztősége az 1999/2000-es tanévben Pécssett havi rendszerességgel zsinati fórumokat szervez. A találkozók célja, hogy a II. vatikáni zsinat szellemiségének megfelelően lehetőséget biztosítson az egyházat belülről érintő és a nem közvetlenül egyházhoz kapcsolódó, zsinaton is tárgyalt témák megvitatásának. Az első félévben a tömegtájékoztatásról volt szó. Októberben a helyi médiák képviselői referáltak a tömegtájékoztatás etikájáról. Novemberben Andrásfalvy Bertalan egyetemi tanár és Mayer Mihály pécsi megyéspüspök fejtették ki álláspontjukat az információhoz való

joggal kapcsolatban az egyházon belül. Andrásfalvy Bertalan az egyházban tapasztalható információ-visszatarthatás súlyos és ártalmas következményeire hívta fel a figyelmet, amelyeket az egyház iránti szeretetből szóvá kell tennünk. A megyéspüspök szerint viszont a hívek sem törekednek hiteles információkhoz jutni és indokolatlanul támadják az egyházmegyei vezetést és a papokat. A vita részletes ismertetésére az Egyházfórum 2000/1-es számá-

ban kerül sor.

Az 1999. december 15-ei zsinati fórum témája a magyar katolikus sajtó. Referensek: egyetemi hallgatók és Horányi Özséb egyetemi tanár, a Magyar Katolikus Püspöki Kar médiabizottságának tagja.

A 2. félévben négy találkozóra kerül sor (február–május), minden alkalommal a hónap 3. szerdáján, este 19.00 órakor a Lenau-Házban (Munkácsy u. 8.). (Wi)

Partnerek vagy ellenségek (Az egyházak és az állam viszonyáról)

A kommunista rendszer összeomlása után sor került az állam és egyház viszonyának tisztázására is, amely azonban nem volt mentes a vitáktól. Ahhoz azonban, hogy ezek a viták valóban termékenyek lehessenek, szükséges volt a kérdést több szempontból is tisztázni, hogy indulatoktól mentes, minél több szempontot figyelembe vevő megoldás születhessen. Erre a feladatra vállalkozott az Egyházforum Alapítvány, amikor konferenciát rendezett a kérdéstről (különösen is az anyagi javakat illető témákban), és annak anyagát e kötetben megjelentette.

Egyházforum Konferencia, Partnerek vagy ellenségek, (97. old.)
Ára: 258 Ft *(megrendelhető az Egyházforum címén)*

Virt László: Katolikus kisebbség Erdélyben

Milyen helyzetbe került az erdélyi katolikus egyház a román politikai kisebbségellenes harcai közepette? Erre a kérdésre keres választ a könyv, melyből azt is megtudhatjuk, milyen szorosan összeforrt Erdélyben az anyanyelv és a vallás kérdése, s hogyan vált a szabad vallásgyakorlás a nemzeti kisebbség megmaradásának zálogává. A szerző írásával a jelenlegi helyzet tisztázására törekszik, mivel még mind a mai napig nem csitultak el teljesen az indulatok a fenti kérdésekben.

Virt László: Katolikus kisebbség Erdélyben, (145. old.)
Ára: 325 Ft *(megrendelhető az Egyházforum címén)*

Bernolák Éva: Hittansztori

Visszaemlékezések hitoktatásunk harminc esztendejére

A kommunista időszak hitoktatásának történetét akarta megírni a szerző, azonban a dokumentumok elvesztek... Dokumentumszerű elbeszélés helyett tehát „csupán” egy visszaemlékezést vehetünk a kezünkbe, amelyben bőségesen kárpotolja az olvasót a leírt tények élményszerűsége–ugyanakkor nem kell lemondanunk az objektivitás követelményéről sem: számos olyan eredeti levél is szerepel benne, amelyek csak még hitelesebbé teszik a leírtakat.

Bernolák Éva: Hittansztori, (334. old.)

Ára: 538 Ft (*megrendelhető az Egyházfórum címén*)

A közgazdaságtan társadalmi és etikai vetülete

Az Igazságosság és Béke Pápai Tanácsa által rendezett nemzetközi tanácskozás anyagát adja kezünkbe a könyv a közgazdaságtan korunkban egyre égetőbbé váló problémáiról: szegénységről, igazságosságról, erkölcsről, piacgazdaságról, stb... A résztvevő tudósok, szakemberek világnézetileg különböző alapokon állva, mégis hasonló eredményre jutva próbálják megválaszolni a felvetődő kérdéseket.

Igazságosság és Béke Pápai Tanácsa:

A közgazdaságtan társadalmi és etikai vetülete, (180. old.)

Ára: 314 Ft (*megrendelhető az Egyházfórum címén*)

KÖVETKEZŐ SZÁMUNKBÓL

Tomka Miklós, Paul M. Zulehner:

A vallás Kelet-Közép-Európa reformországáiban

Andrásfalvy Bertalan, Mayer Mihály:

**Az információhoz való jog az egyházakban
(előadás)**

Rémi Hoeckman:

**A jó és a rossz Auschwitz után
a pápai tanításokban**

TARTALOM

ELŐSZÓ	3
NEKROLÓG:	
Búcsú Dankó érsektől	5
FÓKUSZ:	
<i>Schanda Balázs</i> : Az egyházi státus rendezésének lehetőségei irányai	8
<i>Kárpáti Péter</i> : Gondolatok Schanda Balázs eszmefuttatásához	22
<i>Farkas Pál</i> : Vissza a privilégiumokat?	28
<i>Mészáros István László</i> : A puszta létnél többet!	34
<i>Majecchrzak Rudolf</i> : Részlet egy Schanda Balázsnak írt levélből	41
<i>Dévényi Katalin</i> : levélrészlet	41
<i>Bodor Ernő</i> : Az Ezoterikus Tanok Egyháza állásfoglalása	42
<i>Dr. Tóht Károly</i> : Hozzászólás Schanda Balázs tanulmányához	46
<i>Erdő Péter</i> : Hozzászólás	50
<i>Hegyi Gyula</i> : Szekták pedig vannak, de kell-e tennünk velük valamit is?	51
<i>Az Európai Parlament határozata az Európában működő szekták ügyében</i>	
<i>Az Európa Tanács 1412-es (1999) számú ajánlása</i>	54
<i>Schanda Balázs</i> : Befejező megjegyzések	60
PESPEKTÍVA	64
MODELLEK	
<i>Jakab Attila</i> : A kezdetek varázsa	74
<i>Jean-Pierre Grenon</i> : Meghalt az Isten – Éljen az Isten! (Interjú Henri Boulad jezsuitával)	88
<i>Jáki Zsolt</i> : Rendszerváltás zajlik a római katolikus egyházban	102
AKI ÜZEN: NYÍRI TAMÁS	
Az idő és az örökkévalóság között	116
FOLYÓIRATSZEMLE	132
OLVASÓI FÓRUM	
<i>Légrádi László</i> : A kommunikáció hiánya	139
<i>Zéher Andor</i> : Hit és kommunikáció	145
<i>Szitányi György</i> : Szent beszélgetés mokuskerékben	152
<i>Varga Ákos, Csont Tamásné, Varga Zoltán</i>	161
<i>Kránitz Mihály</i> : Augsburgban valami új valósult meg	166
FOLYAMATOK	170